

AYLIK TARİH

Yıl: 3 Sayı : 33 Kasım 2025

**Dersaadet (İstanbul) Saray Fotoğrafçıları
İstanbul'da Bir İmparatoriçe
Tarih Boyunça Fes
Beyoğlu Kralları
Barbaros Hayreddin Paşa'nın Anıları-3
Kavas Başı ve Vezir Tatar Ağası
İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul)**

Galata Köprüsü Yapım Halinde. Paskal Sebah, 1874

İçindekiler

Dersaadet Fotoğrafçıları	3
İstanbul'da Bir İmparatoriçe	12
Tarih Boyunca Fes	16
Beyoğlu Kralları	20
Barbaros Hayreddin Paşa'nın Anıları	22
Girit'i Nasıl Kaybettik?	30
Kavaş Başı ve Vezir Tatar Ağası	34
İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul)	36

Dersaadet (İstanbul) Saray Fotografçıları

H.Veysel Gülerüz

Osmanlı devrinde İstanbul görünümünün fotoğrafı saptanması oldukça eskidir. İstanbul'da bilinen en eski fotoğrafları E. Caranza isminde bir fotoğrafçı çekmiştir. Bunlar 1852 tarihli. Sayıları fazla olmamakla beraber, çoğu da soluk durumdadır. İlginç konuları arasında Eski Taksim Kışlası, Topkapı Sarayı Üçüncü Köşkü, Kasımpaşa, gibileri ön planda gelirler. Bu fotoğrafçının küçük bir albümü vardır.

İstanbul'a geçici olarak yerleşen Robertson ve Berggren dışında, İstanbul'da, 1865-70 yıllarından itibaren fotoğraf çekimini bir ticaret konusu olarak ele alıp, uzmanlaşan kişiler ve firmalar bulunmaktadır. Bunlar, Abdullah ve Phoelbus'dan başlamak üzere, Sebah, Joallier ve İskender'e kadar gider. Bundan sonra yalnızca belgesel nitelik ve karakterde fotoğraf çekmek yerine, artistik fotoğraf ön plana geçmiştir. Bu alanda Sender ve Othmar önderlik etmişlerdir. Bunları izleyen ve bugün gerek ülke gerek ülke dışı çap ve ölçüde çalışmalarda bulunan sanatkar fotoğrafçıların sayısı az değildir.

İlk Yerleşik Stüdyolar

18. ve 19. yüzyıl gravürlerindeki kompozisyonların etkilediği ilk fotoğraflara, giderek yeni bir unsur daha eklendi. Çevre ile birlikte çekilen insan. Batılı gezginler, bu İslam dünyasını tanıdıkça, çekingenliklerini üzerlerinden atıp, makinelerini sokaktaki insanlara da çevirdiler. Anıtlar, çarşılar, sokaklar, köy pazarları, tarihi çevre kompozisyonunun içine

insan görüntüsü girdi.

Portre çekimlerine olan gereksinim stüdyoların doğmasına neden oldu. Bu ilk stüdyolar, 1850'li yıllardan başlayarak imparatorluk başkentinin Batı yaşamına en yakın bölümü Grand' Rue de Pera'da (İstiklal Caddesi) açıldı. Elektriğin henüz olmadığı bu dönemde stüdyolar gün ışığından yararlanmak üzere binaların çatı katlarında kuruldu. Cam tavandan gelen gün ışığı, özel perdelerle kontrol edildi. Stüdyoların sahipleri, Osmanlı sultanlarından ve Avrupalı hükümdarlarından aldıkları nişanları, yarışmalarda kazandıkları madalyaları desenlerle beze-

yerek, bir grafik düzen içinde hazırlayıp, Viyana'ya gönderdiler. Bernhard Wachtl firmasında hazırlanan stüdyo kartlarının arkasına basılan bu güzel desenlerin süslediği kartlara da, çektikleri fotoğrafları yapıştırıp müşterilerine sundular.

Fotoğraf ve Padişahlar

Fotoğrafın keşfi yıllarında Osmanlı Sultanı olan II. Mahmud Dönemi'nde, Batı müziği, piyano, Avrupa tarzı bando, orkestra, tiyatro, askerî yenilikler Osmanlı ülkesine girmeye başlamıştı. Batılı hükümdarların eskiden beri, devlet dairelerine astırmak ve birbirlerine he-

Ayasofya ve At Meydanı. Robertson 1854.

Tophane, Nusretiye Camisi. Robertson 1854.

diye etmek üzere resimlerini yaptıрма âdetleri, Sultan II. Mahmud'un da resimlerini ilk kez devlet dairelerine astırması ile birlikte Osmanlı saraylarında da başlatılmış oldu. 1836'da Selimiye Kışlası'na büyük bir törenle sultanın resmi asıldı.

Sultan II. Mahmud, ayrıca kendi resmini taşıyan bir nişan hazırlatarak, "Tasvir-i Hümayûn" adı verilen bu nişanı, en sadık bildiği devlet erkânı ve ricalinin boyunlarına kendi eliyle taktı.

II. Mahmud'tan sonra tahta çıkan oğlu Abdülmecid Dönemi'nde de bu gelenek sürdü. Sultan Abdülmecid'in görüp seyretmesi için, bir ressamın eserleri sarayda sergilendi.

Abdülmecid'den sonra tahta çıkan Abdülaziz, imparatorluğun Berlin sefiri aracılığıyla, 1863'te İmparatoriçe Augusta'ya, Abdullah Biraderlerin çektiği bir fotoğrafını göndermişti. Bu nedenle de Abdullah Freres, irade-i seniye ile "Ressam-ı Hazret-i Şehriyari" unvanıyla, saray fotoğrafçılığına atandılar.

Batı'ya dönük yenilenme çabalarına girişen Osmanlı İmparatorluğu'nda, bir Batı icadı olan fotoğrafın kullanılmaya şaşılanılması, İstanbul'da yayınını Türkçe, Arapça, Fransızca, Rumca ve Ermenice sürdüren Takvim-i Vekayi gazetesinin 28 Ekim 1839 tarihli 186. sayısında duyuruldu.

Fotoğrafçılar genellikle sipariş üzerine, özellikle ticaret amacıyla çalışmaktaydılar. İstanbul ve Osmanlı toprakları konusunda bu çalışmayı en çok destekleyen ve hatta varlığına neden olan kişi,

Sultan II. Abdülhamid'dir. Kendisi, dönemi için çok modern olan bir düşünce ile, o zaman için en uygun ve sağlam yöntem olan ve hatta kişisel olarak da merak sardığı, ülkesinin varını yoğunu fotoğraflarla saptama çabasına girişmiştir. Saltanatı süresince İmparatorluğun her köşesini ışığı altında tutmak üzere her türlü varlık ve çalışmalar hakkında fotoğrafla saptamalar yaptırmıştır. Bunlar, etnografik, coğrafi ve kültürel karakterde olduğu gibi idarî ve askerî var-

lıkları da kapsarlar. Böylece günümüze «Yıldız Koleksiyonu» denilen fotoğraf albümleri gelmiştir ki, bunlar ilgilenenler için tükenmez bir sermayedir. Böylece Kargopulo'ya ısmarlanan Saray albümleri de değerlendirilebilmiştir. Bunlar arasında ayrıca yangından önce Edirne Sarayında çekirilen fotoğraflar da bulunmaktadır ki, bunlar Sultan Abdülaziz zamanında aynı fotoğrafçıya çekirilmiş tir. Kargopulo'ya çekirilen serilerin arasında en önemlisi şüphesiz Boğaziçi'ni içine alan seridir.

Sultan Abdülhamid'den sonra fotoğraf çalışmalarının yürütülmesine en çok İbrahim Ethem Paşa ve oğulları ilgi göstermişlerdir. Bu durumdan yararlanan Abdullah ve öncelikle Sebah ve Joallier müessesesi olmuştur. Müzelerin tüm envanteri, hafriyat ve arkeolojik kodekslerin yanı sıra sanat ve folklor ile ilgili fotoğraf çalışmalarına devam edilmiştir. Ancak bu çalışmanın sonucu, yani fotoğraf camları ve negatifleri müzelerde toplu bir biçimde korunamamıştır. Bugün fotoğraf koleksiyonlarının en zengini olan Yıldız Koleksiyonuna İstanbul Üniversitesi varis çıkmıştır.

Bu arada yabancı uyruklu çeşitli amatörlerin, öncelikle İngiliz ve Amerikalıların da Türkiye'ye ait pek çok fotoğrafı vardır. Bunların içinde, Midleton Edward, Bebek'te, oturmakta olduğu Arslan Konağı'nın penceresinden Boğaziçi deniz manzaralarını içeren, yüzyıllık bir geçmişe ulaşan fotoğraflar çekmiştir. Bu resimlerin içinde, artık eşi yapılmayan değil, benzeri kalmamış piyade ve pazar

Rumelihisarı İskeleyi. Abdullah Feres 1892.

kayıkları, mavna ve salapurya çeşitleri, Karadeniz tekneleri vardır.

Fotoğrafçılar

James Robertson (1813-18 Nisan 1888)

Robertson İngiltere Middlesex'te 1813 yılında doğdu. Profesyonel mesleki yaşamına Londra Kraliyet Darphanesi'ndeki model ve gravür çalışmalarını başladı. 1840 yılına kadar bu tarzdaki çalışmaları ile geçimini tamamladı. Dört farklı madalya çalışması aralıklarla Kraliyet Akademisi'nde sergilendi. 1840 yılının nisan ayında Osmanlı sultanı Abdülmecid Osmanlı Darphanesi'nin yenilenmesi talimatını vererek gerekli olan altyapı, uzman kadro ve benzer gereksinimlerin Londra Kraliyet Darphanesi'nden getirilmesini istedi. Robertson da bu gereksinim doğrultusunda imparatorluğun başkenti İstanbul'a geldi. 1841'de başhakk olarak yabancılar için ödenen yüksek bir miktar ile göreve başladı. Aylığı 44 Osmanlı altını lirası idi. Sonraki iki yıl içerisinde desen ve kalıplar hazırlayarak Osmanlı altın ve gümüşüne modern bir görünüm verdi. Darphane-i Amire kayıtlarına göre 1877'ye kadar kendisinin hazırladığı 26 farklı madalyanın desen ve kalıbı vardır. Bu çalışmaları padişah Abdülmecid'in de dikkatini çekti ve kendisi İftihar Nişanı layık görüldü (1851).

Robertson 1853 yılına gelindiğinde ilk kez kendi mesleği dışında fotoğrafçılıkla ilgilenmeye başladı. Çektiği fo-

Dolmabahçe. Abdullah Feres 1892.

toğraflar albüm olarak Londra'da oldukça ilgi gördü. Bir yıl sonra Beyoğlu, İstiklal Caddesi Postacılar sokağı 293 nolu binada fotoğraf stüdyosu açtı (günümüzde Arter binasının olduğu bölge). İstanbul'un ilk 360 derecelik panoramik özellikteki fotoğraflarını Beyazıt Seraskerlik Binası'ndan çekti. Azapkapı'da bulunan Saliha Sultan Çeşmesi de fotoğrafladığı yapılardan biriydi. Kırım Savaşı'nda çektiği cephe fotoğrafları sayesinde ilk savaş fotoğrafçılarından biri olmasını sağladı.

1854-1857 arası dönemde Ati-

na, Malta, Kudüs ve Kahire'ye gidip fotoğraflar çekti. Bu çalışmaları ile Londra, Manchester, Edinburgh ve Paris gibi büyük şehirlerde düzenlenen sergilere katıldı. Sonrasında uluslararası tanınırlık seviyesine ulaştı. 1867 yılında ise İstanbul'daki stüdyosunu kapattı ve fotoğrafçılığı bütünüyle bıraktı. 29 Ekim 1881'e kadar dört padişah değişikliğine şahit oldu ve kırk yıl görev yaptı. Sonrasında eşi Matilda ve üç kızı ile Japonya Yokohama'ya göç etti. 1888 yılında ise 75 yaşında hayatını kaybetti.

James Robertson, 1855 senesinde hastalanan Fenton'un yerine Kırım'da savaş sahneleri çekmiştir. Bunların sayısı altmıştır. Fenton'un kiler ile üç yüzü bulur. Dünyada çekilen bu ilk savaş fotoğrafları önceleri büyük ilgi uyandırmış, fakat zamanla bu ilgi azalmış ve camlar satılığa çıkarılmıştır. J. Robertson, Kırım'a gitmeden önce 1853 yılından beri İstanbul'da fotoğraf çekiyordu. Bu işte yardımcısı Felice A. Beato isminde Venedikli bir İtalyandı. İstanbul'daki görevi Darphane-i Amire'de baş mura-kıp ve hakkaklıktı. Kendisi İstanbul'da 1853'ten sonra, 1854'de Atina, Malta, Kahire ve Filistin'de fotoğraflar çekmiştir.

1857'de Hindistan'da Sipahiler başkaldırmasını belgelemiştir. Ortaklaşa çektikleri fotoğraflardan hangilerinin Robertson, hangilerinin Beato'ya ait oldukları kesinlikle anlaşılamamaktadır. Çünkü imzalar rastgele atılmışa benzer.

Robertson'un İstanbul'da kalışı Kırım Savaşı yıllarına rastlamaktadır ve

Kapalıçarşı. Sebah & Joaillier 1889.

Ahırkapı. Sebah & Joaillier 1890.

bir söylentiye göre de Kırım Savaşı yüzünden İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da çektiği fotoğrafların tarihlerini de, onlara konu olan bazı tarihî yapıların durumundan belirlenebilmektedir. Örneğin, Dolmabahçe Sarayı'na ait üç fotoğraftan birinde Saray henüz bitmemiş durumda, Bayıldım Kasrı da vardır. Bir diğesinde, inşaat biraz daha ilerlemiş, köşk yıkılmış, saray arkasındaki yolun açılmasına başlanmamıştır. Her iki fotoğrafta da Çırağan Sarayı, Sultan Abdülaziz yapısı olan saraydan önceki, yani Sultan Mahmud yapısıdır. Üçüncü fotoğraf, Veliht dairesinin yanında bulunan Çinili Köşk'e aittir. Demek ki bunlar Dolmabahçe Sarayı'nın deniz üstündeki binalarının tümünün tamamlanışından daha eski bir tarihe aittir.

Dolmabahçe Sarayının yapım tarihi 1853 olarak biliniyorsa da, bu rakamın inşaatın başlangıcına mı yoksa bitimine mi ait olduğu belli değildir. Robertson eğer İngiliz Donanması ile İstanbul'a gelmiş ise, 1853 yılı sonlarından önce gelmiş olamaz. Ancak, Robertson'un 1853-54 yıllarında İstanbul'da bulunmuş olduğu ve fotoğraflarını da bu yıllarda çektiği kesinleşmektedir. Öyle olduğu halde, fotoğrafların çoğu şaşılacak derecede iyi korunmuştur. Poz süreleri, o dönemin tekniği gereği çok uzundur. Camlar da fotoğrafın büyüklüğünde olduğundan, kâğıda geçişte büyütme olmamıştır. Bu nedenle, bazıları adeta kabartma imiş kadar, derinlik ve ton farkları taşımaktadır. Bu gibilerinin bizim için taşıdıkları belgesel değerden başka, fotoğraf olarak da değerleri büyüktür.

Fotoğraf camlarının boyutları çeşitlidir. Bazıları 18/23 kadar küçük, en büyükleri 24/29'dur.

Robertson'dan yaklaşık olarak on veya onbeş yıl sonra, Edirne Sarayı ve kentinin fotoğraflarını çekmiş olan Kargopulo da bir Boğaziçi serisi yapmıştır. Edirne Sarayının yanması ile büyük bir değer kazanan bu fotoğrafların sayısı sınırlıdır. Saray burnu ve Boğaziçi'ne ait panoramanın tarihi 1865 ile 1870 yılları arasındadır. Albüm Yıldız Koleksiyonuna aittir ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindedir. Kargopulo ile aynı yıllarda, İskandinavyalı bir

fotoğrafçı olan Berggren, İstanbul ve Anadolu'ya ait fotoğraflar çekmiştir. Bunların bilinenleri çok azdır. Var olanların çoğu Foto Abdullah'a aittir. Bu seri de Kargopulo'nun zamanından itibaren başlar, Sebah ve Joallier şeklinde Sultan Hamid döneminin sonuna kadar sürer.

Abdullah Koleksiyonu bir yangın sonunda bir hayli azalmıştır. Negatifler bu gün ortada yoktur. Abdullah serisi arasında 40 cm. kadar uzun olanlar vardır.

Melling ve Baker'den 30-40 yıl sonra İstanbul'un ilk fotoğraflarını çekmeye başlamıştır. Bu fotoğrafların, Melling'in gravürleriyle karşılaştırılmaları son derece ilgi çekicidir. Arada geçen zaman, Sultan Mahmud'un yerine Sultan Abdülmecid'in tahta geçmiş olmasından ibarettir ve yeni devir, kentte henüz önemli bir değişiklik yapmaya vakit bulamamıştır. Bazı semtlerde hiç değişiklik yoktur ve Melling'in gravürlerinin doğruluğu, fotoğraflarla kanıtlanmış bulunmaktadır.

Basile (Vasili) Kargopulo (1826-1886)

Rum asıllı Fotoğrafçı Vasili Kargopulo, 1850'de Pera'da bir stüdyo açtı. Bu, imparatorluğun ilk yerleşik stüdyosuydu. Kargopulo, saray erkânı ve üst düzey bürokratların, askerlerin portrelerini çekti. Stüdyosunu ziyaret edenlerin, kıyafet değiştirip fotoğraf çektiler için, fotoğrafhanesinde geniş bir giysi dolabı bulundururdu.

Kargopulo, o zamanlar kalabalık bir ordu merkezi olan Edirne'de, E. Foscolo ile ortak ikinci bir stüdyo açtı. Sultanın

Beykoz. Kargopulo 1875.

saray ve köşklerinin fotoğraflarıyla da ünlü Kargopoulo, Edirne Sarayı ve Edirne şehrinin pek çok fotoğrafını çekti. Tünel Meydanı'ndaki stüdyosu 1895'te kapandı.

Balıkçı, manav, simitçi, şerbetçi ve pek çok seyyar satıcının fotoğraflarını çekip, bunları halk tipleri olarak satışa çıkardı ve böylece Osmanlı tarih ve folklorunun belgelenmesine büyük katkıda bulundu.

"Padişah Hazretleri'nin Fotoğrafçısı" unvanı sahibi Kargopoulo, Sultan V Murad'ın da özel fotoğrafçısıydı. Sultana şehzadeliğinde de, üç ay süren saltanatı sırasında da fotoğraf dersleri verdi.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışından sonra, stüdyosunun duvarından indirmedeği Sultan V. Murad'ın fotoğrafından dolayı, kısa bir zaman için unvanı geri alındıysa da, tekrar kendisine iade edildi.

Ernest de Caranza

Fransız, Üretim Mühendisi Caranza, 1852'de İstanbul'a geldi ve Anadolu'yu gezerek pek çok Calotype'ler çekti. Bu fotoğraflardan elli beş adedi ile hazırladığı albümü saraya takdim ederek, sultanın gözüne girmeyi başardı. Bu davranışından dolayı da İstanbul'da kaldığı zaman içinde "Sultan Fotoğrafçısı" unvanını kullanma izni kendisine verildi. İlginç konuları arasında, Taksim Kışlası, Topkapı Sarayı'ndaki köşkler, İstanbul'un çeşitli semtlerinin görüntüleri vardı. Fotoğrafları 1856'da Brüksel'de ve 1857'de Paris'te sergilendi.

Sebah & Joaillier

Galata Köprüsü inşaat halinde. Kargopulo 1875.

Pascal Sebah (1823-1886), 1857'de Pera Postacılar Caddesinde bir stüdyo açtı. Bu stüdyoya "El Chark" adını verdi. 1873'te Viyana'da açılacak sergiye Osmanlı hazinesinden çok değerli eşyalar ve çeşitli bölgelerin giysileri gönderildi. Bu giysilerin büyük boyutta bir albümü hazırlatıldı. Osman Hamdi Bey yönetimiindeki sergiye, hazırlanan bu albümün tüm fotoğrafları Pascal Sebah tarafından çekildi. Sebah'ın stüdyosunda çekilen bu fotoğrafların erkek modelleri arasında, dönemin tanınmış isimleri vardı. Pascal Sebah, 1873 Viyana albü-

mündeki çalışmalarından dolayı Üçüncü Dereceden Mecidi Nişanı ile ödüllendirildi.

Pascal Sebah, 1873 yıllarından sonra Mısır'da bir şube açtı. Kaizer Wilhelm'den "Prusya Sarayı'nın Fotoğrafçısı" unvanı alan Pascal Sebah'ın fotoğraflarından ünlü Ressam Osman Hamdi Bey yararlanarak resimler yaptı. 1886'da Pascal'ın ölümünden sonra oğlu Jean (1872-1947) 1888'de Policarpe Joaillier (1848-1904) ile ortak oldu ve stüdyonun adı, ünü günümüze kadar gelen Sebah & Joaillier olarak değiştirildi.

Abdullah Freres

İstanbul'a 1610'da Kayseri'den gelip yerleşen Aleksan'ın soyundan olan Apraham Abdullah'ın çocuklarından Viçen (1820-1902), Hovsep (1830-1908) ve Kevork (1839-1918) güzel sanatlarla uğraştılar. Kevork, 1839'da İstanbul'da Ortaköy'de doğdu, ilk tahsilini aynı semtte Lusavorçyan Okulu'nda yaptı. 1852'de tahsili için Venedik'e gitti. Murad Raphaelian Okulu'ndan altı yıl sonra, bütün derslerde birinci olarak mezun oldu.

1856'da Alman Kimyager Rabach, İstanbul'da bir stüdyo açmıştı. Bu stüdyoda Daguerreotype (1) ile uğraşıyordu. Abdullah Kardeşler'den Viçen, birinci sınıf bir minyatürcü olarak, fildişi üzerine hazırladığı resimleriyle büyük takdir ve ilgi görüyordu.

Daguerreotype: İnce gümüş bir tabakayla kaplanan bakır levhada görüntü civa buharı ve sodyum hiposülfitle elde

Kandilli. Guillaume Berggren 1880.

Küçüksu. Elisa Zonaro 189.

ediliyordu. Tüm bu işlemlerin fotoğraf çekiminden en fazla bir saat sonra gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Sonuç ise, çoğaltma olanağı olmayan yalnızca tek bir pozitif görüntüydü.

Sultan Abdülmecid'in ve birkaç ünlü paşanın resmini hazırlamıştı. Viçen'in resim konusundaki büyük becerisi, sonunda onun Rabach'ın yanında rötuşçu olarak çalışmasına neden oldu.

1858'de Venedik'ten dönen Kevork, kardeşi Viçen ve diğer kardeşi Hovsep ile birlikte Rabach'ın stüdyosunu devraldı. "Abdullah Freres" adlı ünlü stüdyo böylece doğdu. Bu stüdyoda öğrenciler de yetiştirdiler.

Dönemin gezi rehberlerinde, İstanbul'a giden herkesin, Boğaziçi, Ayasofya ve diğer tarihi yerlerle birlikte, Abdullah Biraderlerin stüdyosunu da ziyaret etmeleri tavsiye ediliyordu. 1863'te Almanya İmparatoriçesi Augusta için çektikleri Sultan Abdülaziz portresi onlara "Ressam-ı Hazret-i Şehriyari" unvanını kazandı. Abdullah Biraderler, bu unvanlarını II. Abdülhamid Devri'nde de korudular.

Abdullah Biraderlerin başarısı, sultanın öylesine takdirini kazandı ki, 1873 yılının 4 Temmuz tarihli gazetelerinde, bu fotoğrafçıların başkaları tarafından taklit edilemeyeceği bir sultan buyruğu olarak yayımlandı.

Osmanlı İmparatorluğu'na gelen ünlü kişilerden Fransız İmparatoriçesi Eugenie, Alman İmparatoru II. Wilhelm, Rus Çarı L. Frederick, İsveç Kralı V. Gustaf, İtalya Kralı Victor Emmanuel, Avusturya Kralı Franz-Joseph, Gal-

ler Prensi Edward, Sırp Prensi Milan Obrenoviç, Bulgar Prensi Ferdinand, Mısır hıdivlerinden İsmail, Tefik, Abbas Hilmi, İran Şahı Nasireddin'in ve Osmanlı sultanlarından Abdülaziz, V. Murad ve II. Abdülhamid'in fotoğrafları Abdullah Freres tarafından çekildi.

İstanbul ve çevresinin yaşantısını, günün tiplerini kendi dünyaları içinde gösteren fotoğrafları, 1867'de Paris'te sergilendi. Fotoğrafhane yurt içinde ve dışında büyük ün kazanmaya başladı.

1886'da Mısır Hıdivi Tefik Paşanın çağrısı üzerine Kahire'de fotoğrafhanenin bir şubesini açtılar. Kevork, Tefik Paşanın Nil üzerinden antik Luxor ve Karnak kenti yolculuklarına katılarak, 1887'de Assuana kadar gitti.

Abdullah Biraderler stüdyolarını, bütün aletleriyle birlikte, 1200 Osmanlı lirası karşılığında 1900'ün sonunda Sebah & Joaillier'e sattılar.

Nikolai Andreomenos (1850-1929)

Abdullah Freres'lerin Rabach'tan devraldıkları dükkânda çırak olarak çalışma kararı alan Nikolai Andreomenos'un fotoğrafla ilişkisi böyle başladı. 1861'de bu dükkânda rötuşçu olarak birkaç sene çıraklık yaptıktan sonra mesleği iyice öğrenen Andreomenos 1867 yılında kendi stüdyosunu açtı.

Andreomenos Beyazıt'ta otuz yıla yakın çalıştıktan sonra da fotoğrafçılığın merkezi haline gelen Pera'da bir şube açtı.

Andreomenos, saraya girmeyi başaran fotoğrafçılardan. Sultan Vahideddin'in veliahdlığı sırasın-

da, bu geleceğin sultanına çok ilgi duyduğu fotoğraf konusunda dersler verdi. Vahideddin kanalı ile de Sultan II. Abdülhamid'den iki nişan aldı.

Guillaume Berggren (1835-1920)

İsveçli Berggren 1866'da dünya seyahati için Odessadan bir gemi ile ayrıldı. Geminin yolu Karadeniz, İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Akdeniz'e açılıyor ve Marsilya'ya varıyordu.

Gemi İstanbul Limanı'nda durdurulduğunda, Guillaume bir fırsatını bularak şehri gezmeye çıktı. Doğunun bu gizemli şehrini gördüğünde de hemen gemiden ayrılarak buraya yerleşmeye karar verdi. Bu adım onu yaşamının sonuna kadar kalacağı kente getirmişti. 1870'lere kadar bu kentte deniz yolları ile ilgili bir işte çalıştı. 1870'li yılların başında Grand' Rue de Pera'da Derviş Sokak (bugünkü adı ile Peremeci) başındaki 414 numaralı binanın ikinci katında bir fotoğraf stüdyosu açtı.

Bağdat demir yolunun yapımı sırasında, Goltz Paşa ile birlikte Anadolu'ya yaptığı gezilerde, demir yolu üzerindeki pek çok kentin fotoğraflarını çekti. Konya, Bursa, Akşehir, Bilecik, Sakarya, Manisa, İzmir görüntüleri fotoğraf tekniğinin güzel uygulamaları olmaktan başka da o dönemin değerli dokümanlarıdır.

"Üçüncü dereceden Mecidi Nişanı" sahibi olan Guillaume Berggren'e İsveç Kralı V. Gustaf tarafından da bir nişan verildi.

Louis Saboungi (1838-1931)

Beyrut'ta Süryani cemaatine rahiplik yapan Louis, fotoğraf tekniğini de çok iyi biliyordu. 1871'de bir dünya turu yapmaya karar verdi ve bu gezide pek çok fotoğraf çekti. Seyahat iki yıl yedi ay sürdü. Manchester'a geldiğinde, bir stereoscopic camera ile ilgili bir parça icat etmişti ve bunun patentini "Stereoscopic Company"ye sattı.

1890'da İstanbul'a geldi. Sultan II. Abdülhamid, kendisini himayesine aldı ve ona Büyükkada'da bir ev verdi. Her ay sultandan 50 altın lira alan Louis Saboungi, haftada iki kez de sultanın huzuruna kabul edildi. Sarayın resmî tercümanı olan Saboungi, aynı zamanda sultanın çocuklarına tarih ve fotoğraf dersleri verdi. Bu görevinde, 1908 yılında emekli oluncaya kadar kaldı.

Kardeşi Georges Saboungi ise, ipek üzerine baskı yapma metodunu keşfettiğinden, sultandan bir nişan aldı. Suriye Valisi Mithad Paşanın da bir portresini ipek mendil üzerine hazırladı. Bu olay Georges Saboungi'ye "Mithad Paşa'nın Resmî Fotoğrafçısı" unvanını kazandı.

Gülmez Freres

Özellikle İstanbul'un kırsal görünümünün fotoğraflarını çeken Gülmez Kardeşler, 1870'de Pera'da bir stüdyo açtılar. Sultan fotoğrafçısı adı altında çalışmalar yapan ve Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'den nişan alan fotoğrafçı üç kardeşin ayrıca 1887 Floransa, 1893 Chicago sergilerinden şeref madalyaları vardı.

Bogos Tarkulyan (?-1940)

Bogos Tarkulyan Karakaş

Biraderler'in atölyesinden yetişip, daha sonra Abdullah Freres'in asistanlığını yaptıktan sonra, 1890'da "Phebus" adı ile kendi fotoğrafhanesini açtı. Uzun seneler resim dersleri alan Tarkulyan, özellikle portre resmi üzerine çok başarılı çalışmalar yaptı. Şehirde tanınmış ressamlar arasında olup, çektiği fotoğrafları pastel renklere boyama konusunda da büyük ustaydı.

"Sultan II. Abdülhamid'in Saray Fotoğrafçısı" unvanını alan ve sultanın yirmi üç yıl saray fotoğrafçılığını yapan Bogos Tarkulyan'ın, "Beşinci Dereceden Mecidi Nişanı" bulunmaktaydı.

Sultan II. Abdülhamid'den sonraki Sultan V. Mehmed Reşad tarafından da sık sık saraya davet edilerek, saray erkânının fotoğraflarını çekti. Devrin ünlüleri arasında Muzafferiddin Şah, Kaiser Wilhelm, Bulgar Kralı Ferdinand, Habsburglardan I. Kari, Sırp Kralı Pierre de bu stüdyoda fotoğraf çektirmiş kişilerdi.

Asil Samancı (1870-1942)

Abdullah Biraderler'den fotoğrafçılığı öğrendi ve onların aracılığı ile saraya girmeyi başararak şehzadelere fotoğrafçılık dersi verdi. Fotoğrafa meraklı olan Sadrazam Cevad Paşa'ya bu konuda yardımcı oldu.

Sultan II. Abdülhamid'in portrelerini çekti. Sultan V. Mehmed Reşad'ın Herke, Bursa, Rumeli seyahatlerine katıldı ve bu yolculuğun fotoğraflarını çekti.

Alman İmparatoru II. "Wilhelm'i, Osmanlı mareşali kıyafetinde gösteren fotoğrafı, ününün artmasına yardımcı oldu.

Asker Fotoğrafçılar

Mühendishane-i Berri-i Hümayûn'a 19. yüzyılda fotoğraf dersleri de eklince, bu okulda öğretmenliği, ressam sınıfından mezun olanlar yaptılar. Saray tarafından görevlendirilen bu fotoğrafçılar, ülkede basın fotoğrafçılığının öncüleri sayılmalıdırlar. Bir ticari işletmeleri olmadan, sarayın bütün fotoğraf hizmetlerini üslenen bu asker fotoğrafçılar, imparatorluğun belgelenmesine çok büyük katkıda bulundular.

Yüzbaşı Hüsnü Bey (1844-1896)

1865'te Mühendishane-i Berri-i Hümayûn'un Topçu-Ressam sınıfından mezun oldu. Langalı Ressam Hüsnü Bey, Topçu Okulu'nda resim hocalığı yaptı.

II. Abdülhamid'in olayları izlemek için görev verdiği asker fotoğrafçılardı. 1872'de Risale-i Fotoğrafya adlı bir kitap yazdı.

Servili Ahmed Emin (1845-1892)

1865'te Mühendishane-i Berri-i Hümayûndan topçu mülazımı olarak mezun oldu. Büyük resim yeteneğinden dolayı mezun olduğu yıl, Tophane Resimhanesi'ne desinatör olarak alın-

dı. Resimhanede fotoğraf işleri ile de yakından ilgilenerek, bu alanda büyük ün kazandı.

Fotoğraftaki büyük başarısı Sultan II. Abdülhamid tarafından duyulan Ahmed Emin, bir heyetle Anadolu'ya gönderilerek Bursa, Bozüyük, Eskişehir ve İznik'i dolaşp pek çok fotoğraf çekti ve bunları bir albüm halinde Sultan II. Abdülhamid'e hediye etti. Fotoğraftaki başarısı ve fotoğrafa olan ilgisi, onun sultan tarafından yaverliğe alınmasını da sağladı. Bir müddet yaverlik yapan Ahmed Emin, daha sonra Mühendishane'de resim hocası olarak çalışmalarını sürdürdü.

Erkek Çocuk. Nicolai Andremenos 1895.

Servili Ahmed Emin, dördüncü dereceden bir Osmani ve yine dördüncü dereceden bir Mecidi Nişanına sahipti.

Ali Rıza Paşa (1850-1907)

Önceleri Üsküdarlı Ali Rıza Bey, daha sonraları da Üsküdarlı Ali Rıza Paşa diye anılan Ali Rıza Bey, askerî okuldaki 1866'da on sekizinci dönemde kurmay yüzbaşı olarak mezun olan asker fotoğrafçılardandı. Ali Rıza Paşa'nın son görevi Milli Savunma Bakanlığı Fotoğrafhanesi'ndeydi.

Kolağası Mehmet Hüsnü (1861-?)

1882'de Harbiye'nin Piyade sınıfından mezun olan Hüsnü Efendi, aynı yıl Bâb-ı Seraskerî Fotoğrafhanesine tayin edilerek, 1894'e kadar burada fotoğraf işleri ile uğraştı. Bu tarihten sonra, Genelkurmay Başkanlığı Resimhanesi'nde de fotoğraf işleri ile ilgilenen Hüsnü Bey'in çalışmalarındaki başarısı nedeniyle aldığı "Beşinci Rütbeden Mecidi Nişanı" vardı.

Bahriyeli Ali Sami Bey

1892'de Mekteb-i Bahriye-i

Şahane'nin inşaiye sınıfından deniz teğmeni olarak mezun oldu. Osmanlı Bahriyesinde albaylığa kadar yükselen Ali Sami Bey, "Bahriyeli Ali Sami" olarak anılırdı.

Darülacezede baş fotoğrafçılık ve Bahriye Okulunda fotoğraf öğretmenliği yapan Bahriyeli Ali Sami, Osmanlı Donanması'nın ve imparatorluğu ziyarette gelen amirallerin ve yabancı donanmaların fotoğraflarını çekti.

1893'te basılan Mebadi-i Usulü Fotografya adlı kitabını "Bahriye İnşaiye mühendislerinden Ali Sami" diye imzaladı. Dönemin fotoğraf tekniklerini içeren bu kitabın girişini de Sultan II. Abdülhamid'e ithaf etti.

Bahriyeli Ali Sami, 1897'den sonra Yıldız Sarayı'nda açılan serginin müdürlüğünü yaptı. Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nin saray fotoğrafçısı olan Ali Sami Bey, Sultan için değerli albümler hazırladı. Özellikle Bahriye için çok kıymetli doküman olan bu albümlerdeki fotoğrafları çeken Bahriyeli Ali Sami'nin, "Üçüncü Dereceden Osmani", "Dördüncü Dereceden Mecidi" ve bir de sanat madalyası vardı.

Fahreddin Türkkkan (1868-1948)

Fahri Bey, bir yandan İstanbul'da Harp Okulu'na devam ederken, bir yandan da ders aldığı Fransız mühendislerden fotoğrafçılığı öğrendi. Fotoğrafçılığını daha da ilerletmek için Phebus'un stüdyosunda da çalıştı ve stüdyonun sahibi Bogos Tarkulyan'dan özel dersler aldı. "Medine Müdafî Fahri Paşa" olarak da anılan Fahreddin Türkkkan, askerî gö-

revle gittiği yerlerin fotoğraflarını çekti. Yabancı yayınlardan derlediği fotoğrafçılıkla ilgili notları vardı.

Ali Sami Aközer (1867-1936)

1886'da Mühendishane-i Berri-i Hümayûn'un Topçu sınıfından mezun oldu. Osmanlı ordusunda Topçu Albay olarak görevli olan Ali Sami, sarayın da fotoğraf hocalığını yaptı ve Şehzade Burhaneddin Efendi'ye uzun seneler ders verdi.

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaretini ve İstanbul'dan Kudüs'e kadar olan yolculuğunu, 1898'de yol boyunca izleyerek fotoğraflarını çekti ve bir albüm halinde Sultan II. Abdülhamid'e sundu.

Üsküdarlı Hasan Rıza (1864-?)

1883'te Harp Okulunun Piyade sınıfından mezun oldu. 1888'den 1895'e kadar Kuleli Askeri Lisesi'nde resim hocalığı yaptı.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışından itibaren İstanbul ve taşra vilayetlerinde yapılan askerî binaların fotoğraflarını çekmek için 1893'te bir komisyon kuruldu. Hasan Rıza bu komisyonun üyesi idi ve çektiği fotoğrafları bir albüm halinde sultana sundu.

Kenan Paşa (1855-?)

1884'te Nizamiye yüzbaşılığına, 1886'da kıdemli yüzbaşılığa, 1888'de binbaşılığa, 1889'da da yarbaylığa yükseldi. 1897'de Türk-Yunan savaşının zarar tespiti için, II. Abdülhamid bir heyet kurulmasını istedi. Yarbay Kenan Bey savaşın sonunun fotoğraflarını çekerek, bir albüm halinde sultana sundu.

Antoine Ignace Melling

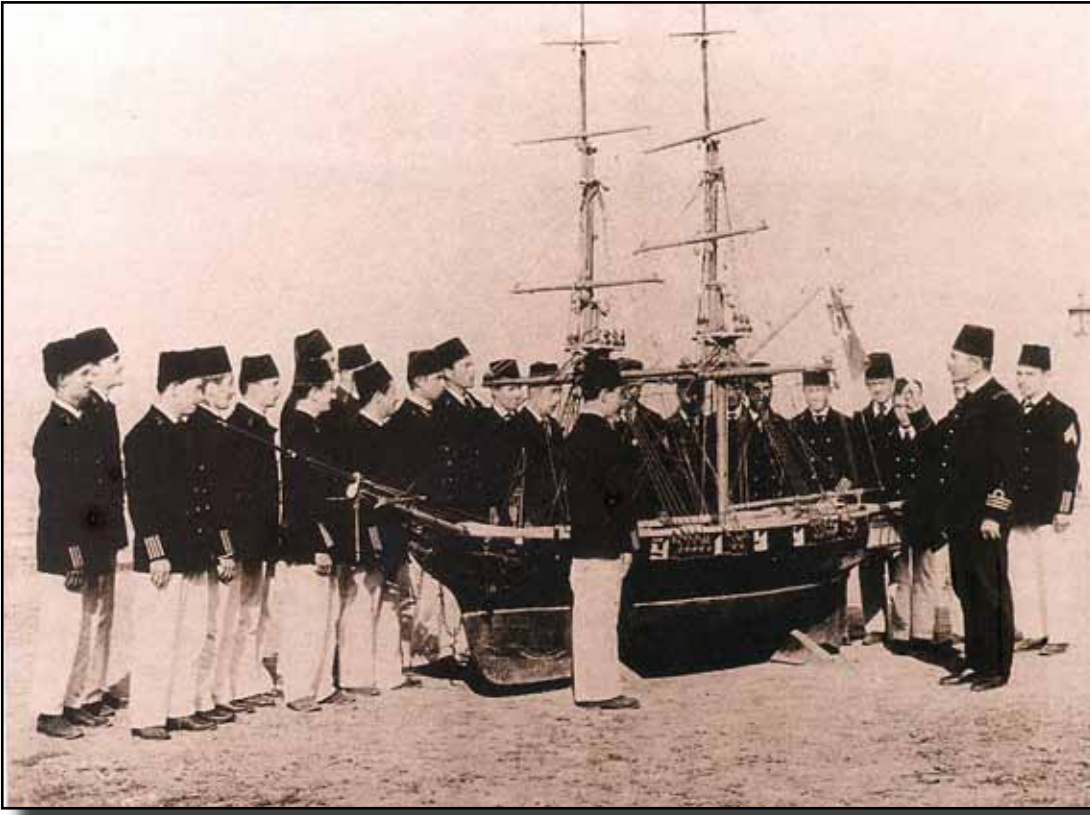
Antoine Ignace Melling 1763 yılında, Baden'in başkenti Karlsruhe'de doğdu. Heykeltıraş olan babasının ölümünün ardından, ressam amcasıyla birlikte Strazburg'da yaşamaya başladı. Klagenfurt'ta mimarlık ve ressamlık eğitimi gördü. 19 yaşında Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya elçisi tarafından İstanbul'a getirildi. İstanbul'a gelmeye gelen Alsace doğumlu Antoine Ignace Melling 1795'te Osmanlı padişahı III. Selim tarafından saray mimarlığına atanmıştır. Bu görevde bulunduğu süre zarfında, padişahın kızkardeşi Hâtice Sultan için bir sahil sarayı inşa etmiş ve düzenlemiştir. İstanbul'da bulunduğu süre içinde şehri ve etrafını tasvir eden bir dizi olağanüstü güzellikte resim yapan Melling, aynı zamanda İstanbul'un bazı semtlerinin de fotoğraflarını çekmiştir. Osmanlı başkentinde uzun süre kalmış olması, ona, Saray çevresinde yaşayıp gözlemler yapma ve kenti, Boğaz'ı, çevre yöreleri ve de Osmanlı toplumunu çarpıcı bir resim üslubuyla resmetme olanağını vermiştir. 1803'te Paris'e döner ve 1809'da bu resimleri çoğaltmak amacıyla bir gravür atölyesi kurar.

Elisa Zonaro

Elisa Zonaro, Osmanlı'nın son dönemlerinde çalışmalarını sürdürmüş ve bu çalışmaları padişah Abdülhamid tarafından ödüllendirilmiş, serbestçe saraya ve hareme girip fotoğraf çekme imkanı olan bir kadın fotoğrafçıdır. Son saray ressamı Fausto Zonaro'nun eşi olan Elisa, Türkiye'ye gelme konusunda ve burada bir kariyer elde etme konusun-

Fotoğraf Öğretmenleri. Ali Sami Aközer 1890.

Mekteb-i Fünun-u Bahriye-i Şahane öğrencileri. Bahriyeli Ali Sami 1900.

da etkin bir rol oynamıştır.

Tam ismi Elisabetta Pante'dir. İtalya'da, Pieve di Cadore bölgesinden bir mühendisin kızı olarak, 13 Ekim 1863 tarihinde dünyaya gelmiştir. Sanata meraklı bir kişi olan Elisa resim dersleri almak istemiş ve Zonaro ile yakınlaşmaları bu şekilde olmuştur.

Elisa'nın planları içinde İstanbul'a yerleşme fikri var olduğundan Zonaro'yu da bu konuda ikna ederek aslında onun kaderinde önemli bir rol oynamıştır.

İstanbul'a da ilk olarak Elisa gelir. 1891 yılında geldiği bu gizemli topraklarda İtalyanca ve resim dersleri vererek bir gelir elde etmeye çalışarak çevre edinir. Doğal olarak, kentle ilgili izlenimlerini sık sık Zonaro'ya yazar.

Bundan iki ay sonra da Fausto Zonaro İstanbul'a gelerek Elisa'ya katılır.

Çift bir yıl sonra, 1892'de Şişli'deki Saint Esprit kilisesinde evlilik yemini ederler. Ardından da Cihangir'de iki katlı ahşap bir eve yerleşirler. Aslında Fausto Zonaro İstanbul'da ilk andan itibaren beklediğinin üzerinde bir taleple karşılaşır. Hem Türklerden hem de Frenklerden onun küçük tablolarına oldukça talep gelir. Günde 14-15 saatlik uzun çalışma sürelerinde ancak siparişleri yetiştirebilir. Çift gittikçe daha çok tanınır ve elit kesimden önemli bir çevre edinirler.

Planları arasında İstanbul'da küçük bir fotoğraf atölyesi açma düşüncesi olan Elisa, 1893 yılında Paris'e giderek, burada özel bir kursta fotoğrafçılık dersleri alır.

Yaklaşık bir yıl sonra Türkiye'ye fotoğrafçılık kursunu tamamlamış olarak ge-

lir. Elisa'nın Pariste olduğu zamanlarda İtalya'da bulunan Zonaro da oradan bir şövalye olarak Türkiye'ye döner.

Bu dönemde Zonaro, onu saray ressamlığına taşıyan Ertuğrul Süvari Alayı Köprüde adlı eserini çalışmaya başlar. Bunun için haftalarca Galata köprüsüne giderek eskizler yapar ama aynı zamanda Elisa'nın çektiği fotoğraflardan da yararlanır.

Eserin saraya sunulmasının ardından Zonaro birinci dereceden Mecidi nişanıyla ödüllendirilir. Kısa bir süre sonra da saray ressamlığına getirilir.

Elisa ve Fausto Zonaro çifti 1898 yılında Sultan Abdülhamid'in kendilerine tahsis ettiği, Akaretler'deki 2500 metre karelik geniş bir konuta taşınırlar. Zonaro bu binanın alt katını bir sanat galerisi olarak kullanır ve aynı yıl burada bir sergi açar.

Bu sergiye basın da ilgi gösterir. Servet-i Fünun dergisinden Mahmud Sadık, sergiyle ilgili görüşlerini "Ressam Şövalye Fausto Zonaro" başlığıyla kaleme alır.

Elisa, Zonaro'nun eserlerinin fotoğrafla çekilmiş reproduksiyonlarını platin baskı tekniğiyle basar ki bu teknik, fotoğrafçılıkta kullanılan özel tekniklerden biridir. Fotoğrafik baskıların kralı kabul edilen platin baskı, gümüş tuzları kullanılan diğer pek çok baskıya göre çok daha güzel sonuçlar verir. Binlerce yıl solmadan kalabileceği söylenen platin baskılar sunduğu geniş ton yelpazeyle de fotoğrafçılıkta özel bir yer tutar.

Elisa'nın bu şekilde hazırladığı özel bir albüm Kral Umberto'ya hediye olarak takdim edilir. Zonaro'nun çalışmaları

rını yansıtan görseller platin baskı tekniğiyle basılmıştır. Bu çalışmanın karşılığında kraliçe de Elisa'yı değerli bir mücevherle ödüllendirir.

Elisa'nın fotoğraf çalışmalarını Sultan Abdülhamid de duyar ve görmek ister. O da Abdülhamid'i haremi için iki çiçek fotoğrafını ipek üzerine bastırarak bunlardan iki yastık yaptırır. Sultan Abdülhamid bu çalışması karşılığında kendisini ikinci dereceden Şevkat Nişanıyla ödüllendirir. Elmaslarla bezenmiş bu nişan onu Avrupalı büyükelçilerin eşleriyle aynı seviyeye getirir.

Sultan II. Abdülhamid'in sanata olan merakı kadar doğaya ve çiçeklere olan sevgisini iyi bilen Elisa, çiçek buketleri fotoğrafları hazırlayarak saraya takdim eder. Bunun karşılığında da Sanayi Madalyasıyla ödüllendirilir.

Elisa birçok konuyu çalışır. İstanbul'daki günlük yaşam kadar, mimarisi de yansır onun fotoğraflarına. Yanı sıra ünlü kişilerin ve ailelerinin portrelerini de çeker.

Aynı zamanda Elisa rahatlıkla Harem dairesine girip çıkabilmektedir. Oradaki yaşam detaylarını ve meraklı genç kızların portrelerini de fotoğraflarıyla kaydeder. Zonaro tablolarında Elisa'nın burada çekmiş olduğu fotoğraflardan bolca faydalanır. Çünkü çok özel bir durum söz konusu olmadıkça Harem'e girmek söz konusu değildir.

Hem Fausto Zonaro'nun hem de Elisa Zonaro'nun İstanbul'daki yaşantıları ve çalışmaları Abdülhamid'in tahttan indirilişinden kısa bir süre sonra sona erer. Türkiye'de 1891 yılında başladıkları sanat çalışmaları, 20 Mart 1910 yılında sona erer. Zonaro çifti yirmi yıllık bir zaman diliminin ardından, dört çocuğuyla birlikte tekrar İtalya'ya dönerler. Bundan sonra bu iki sanatçı sanatsal faaliyetlerine İtalya'da, kendi topraklarında devam ederler.

Teknik Notlar

Camera Obscura: Bir yüzünde küçük bir delik bulunan karanlık odaya, delikten geçerek giren ışınlar karşı yüzde dışarıdaki nesnelerin ters görüntüsünü oluşturur. Camera Obscura karanlık oda anlamındadır. Fotoğraf makinesine dönüşen aygıtın ilk biçimidir.

Daguerreotype: İnce gümüş bir tabakayla kaplanan bakır levhada görüntü cıva buharı ve sodyum hiposülfitle elde ediliyordu. Tüm bu işlemlerin fotoğraf çekiminden en fazla bir saat sonra gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Sonuç ise, çoğaltma olanağı olmayan yalnızca tek bir pozitif görüntüyüdü.

İstanbul'da Bir İmparatoriçe

Fransız İmparatoriçesi Engenie, Sultan Abdülaziz'in ziyaretini iade etmek üzere 1869 yılında İstanbul'a gelmişti. Sultan Abdülaziz'in Avrupa gezisini dergimizin 7. sayısında "Saltanat Vagonu" adıyla vermiştik.

The Illustrated London News
Saturday, July 20, 1867
günkü haberinden derlenerek yayınlanmıştır.

Bir Türk padişahının Avrupa devletlerine yaptığı ilk ve son resmî ziyaretin tarihi bundan tam bir asır öncesine rastlar: 1867.

Sultan Aziz, bundan yüz yıl önce çıktığı Avrupa seyahatinde resmî olarak Fransa, İngiltere, Belçika ve Avusturya-Macaristan'ı, gayr-ı resmî olarak da İtalya ve Prusya'yı ziyaret etmişti.

Fransız İmparatoriçesi Eugenie, Sultan Aziz'in bu ziyaretini iade etmek üzere iki yıl sonra, 1869'da İstanbul'a geldi. İmparatoriçe, İstanbul'da kaldığı süre içinde şehrin görülmeye değer yerlerini gezdi, şerefine resmi geçitler düzenlendi, taklar kuruldu. İmparatoriçe o sırada 43 yaşındaydı.

Şu anda önümüzde Le Monde Illustré adlı haftalık Fransız mecmuasının 30 Eylül 1869 tarihli nüshası var. Birinci sayfasında Beylerbeyi sarayının bir gravürünü görüyoruz, iç sayfalarda ise Beylerbeyi Sarayı başlıklı bir makale.

Le Monde Illustré'nin yayınladığı makalede, o sıralarda birkaç yıl önce yapılmış olan Beylerbeyi sarayını bütün ihtişamıyla tasvir etmektedir (1966 yılı Mayıs sayısında Beylerbeyi sarayını etrafı bir şekilde okuyucularımıza tanıttığımızdan bu makalenin tercümesini vermiyoruz).

Le Monde Illustré'nin 6 Ekim 1869 sayısında da şu haber var:

«Türkiye İmparatoru, İmparatoriçe Hazretleri'ne muhteşem bir karşılama

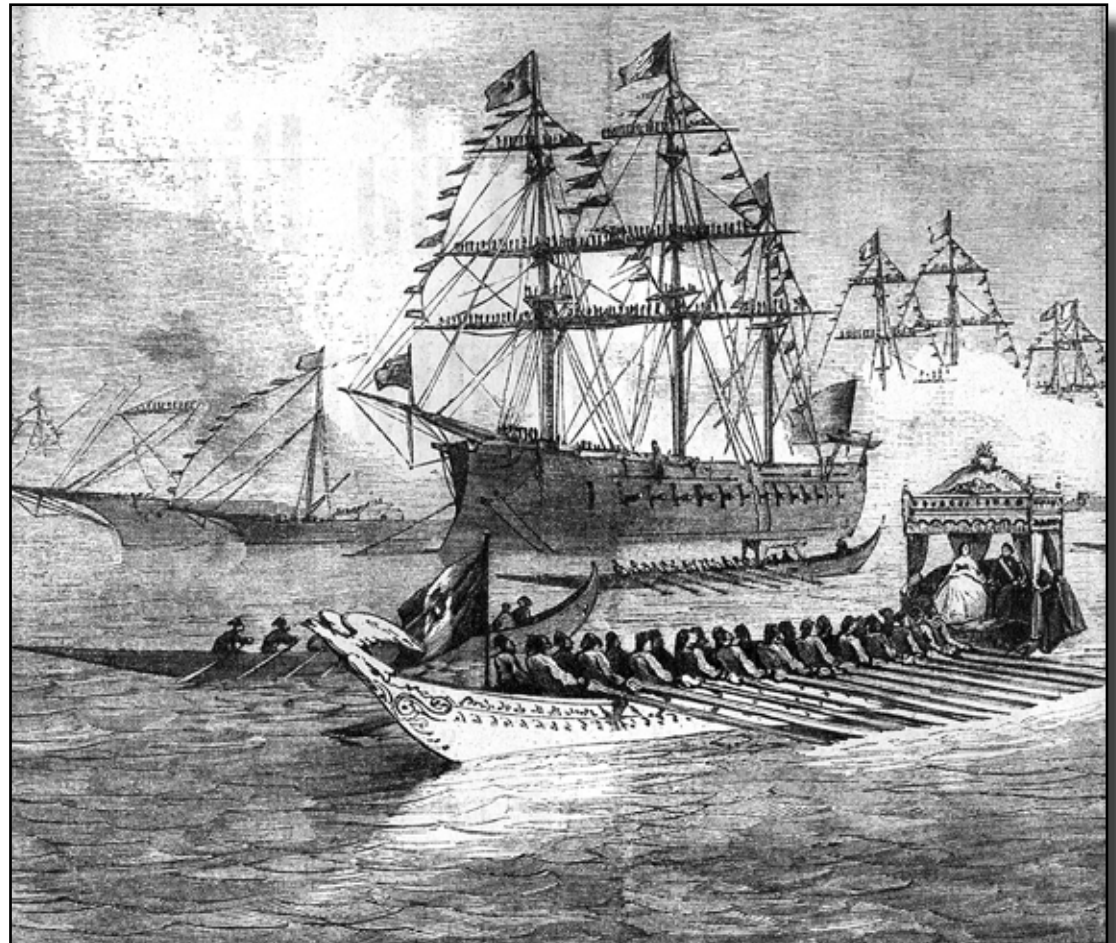
merasimi yaptı. Geçen sayımızda İmparatoriçe Hazretleri'nin İstanbul'a varışından bahsetmiştik, imparatorluk köşkeri dekoratörü olan muhabirimiz M. Mbntani bu defa bize, bu seyahatin belli başlı olaylarını canlandıran resimler gönderdi.

«Biz burada gazeteler tarafından uzun uzadıya verilen seyahat hikâyelerini tek-rarlamak yerine seyahatin en güzel gravürlerini vermekle iktifa edeceğiz.

tifa edeceğiz.

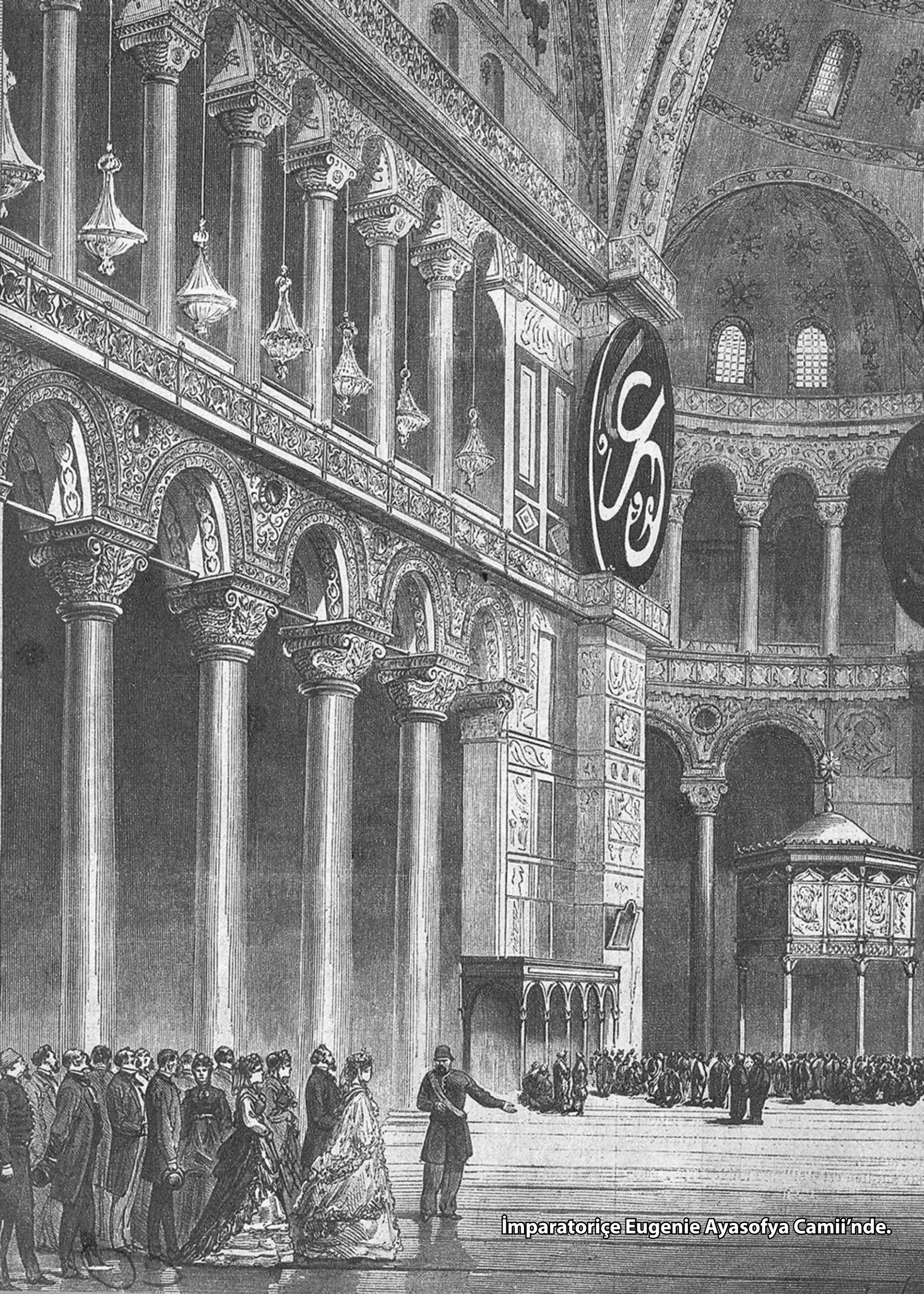
«Diğer taraftan aynı mevzuda çok güzel fotoğraflar da elimize geçmiş bulunuyor. Ancak elimizde bol resim bulunduğundan bunlardan faydalanamıyoruz. Bununla beraber bu vesile ile Le Monde Illustré'yi hatırlayan Bay Sabah'a teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

«İmparatoriçe Hazretleri İstanbul'un muhteşem camisi Ayasofya'yı büyük bir hayranlıkla ziyaret etti. Daha sonra şere-

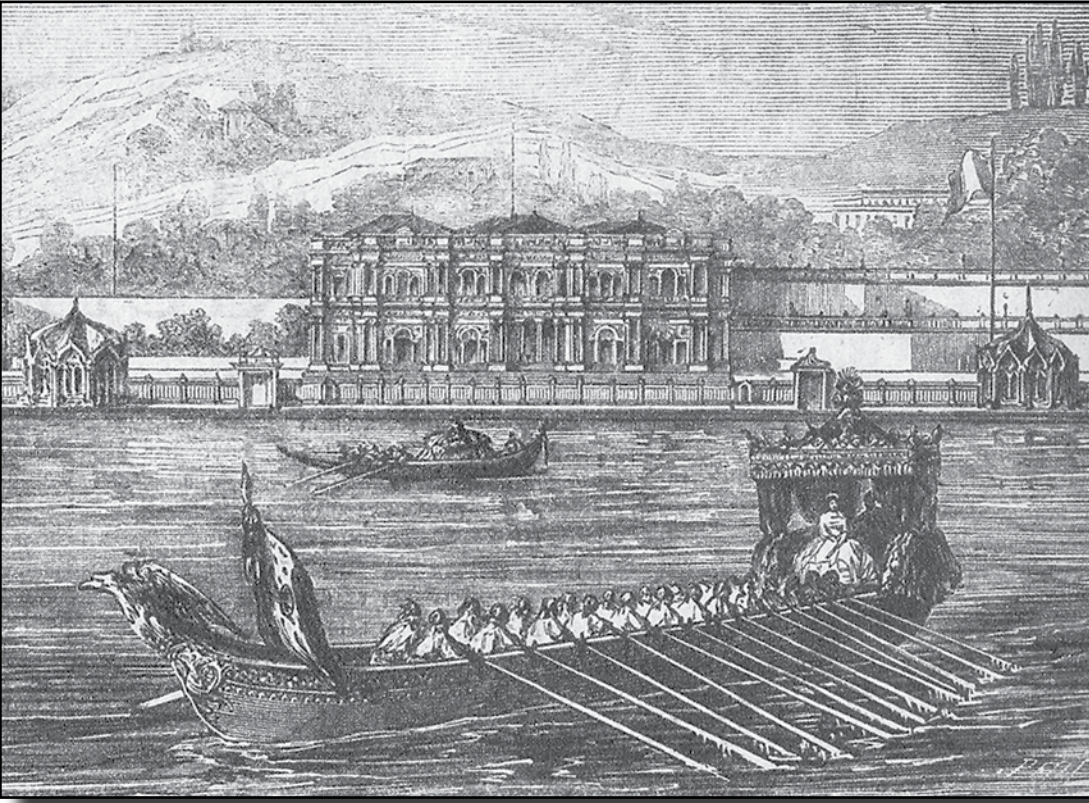

Solda, İmparatoriçe Eugenie şerefine Bayoğlu'nda kurulan tak.

İmparatoriçe Eugenie saltanat kayığında, Sultan Azizle birlikte meşhur Beylerbeyi sarayına gidiyor.

İmparatoriçe Eugenie Ayasofya Camii'nde.

İmparatoriçe, Padişah'la birlikte Beylerbeyi Sarayı'ndan ayrılıyor.

fine verilen resmi geçitte hazır bulundu. İmparatoriçe Hazretleri, Beylerbeyi sarayından Beykoz'a kadar olan yolu Padişah ile birlikte saltanat kayığında aldı.

Fransa sefiri de aynı kayıktaydı. Ma-

jesteler üç saat sonra karaya çıktılar ve sırf bu maksatla yapılan güzel kasa gitmek üzere birlikte aynı arabaya bindiler. İmparatoriçe, arabada Padişah'ın sağındaydı. «Majesteler, köşke varınca Veliaht

Şehzade Murad ve sadrâzam tarafından karşılandı. Araba köşkün önüne geldiği zaman Cemil Paşa merdivenlerden inerek onları karşıladı ve elini uzatarak İmparatoriçe'nin inmesine yardım etti. Daha sonra Padişah, İmparatoriçe'ye kolunu verdi ve birlikte büyük salona gidildi. Burada dinlendikten sonra resmi geçidi takip etmek üzere dışarı çıkıldı.

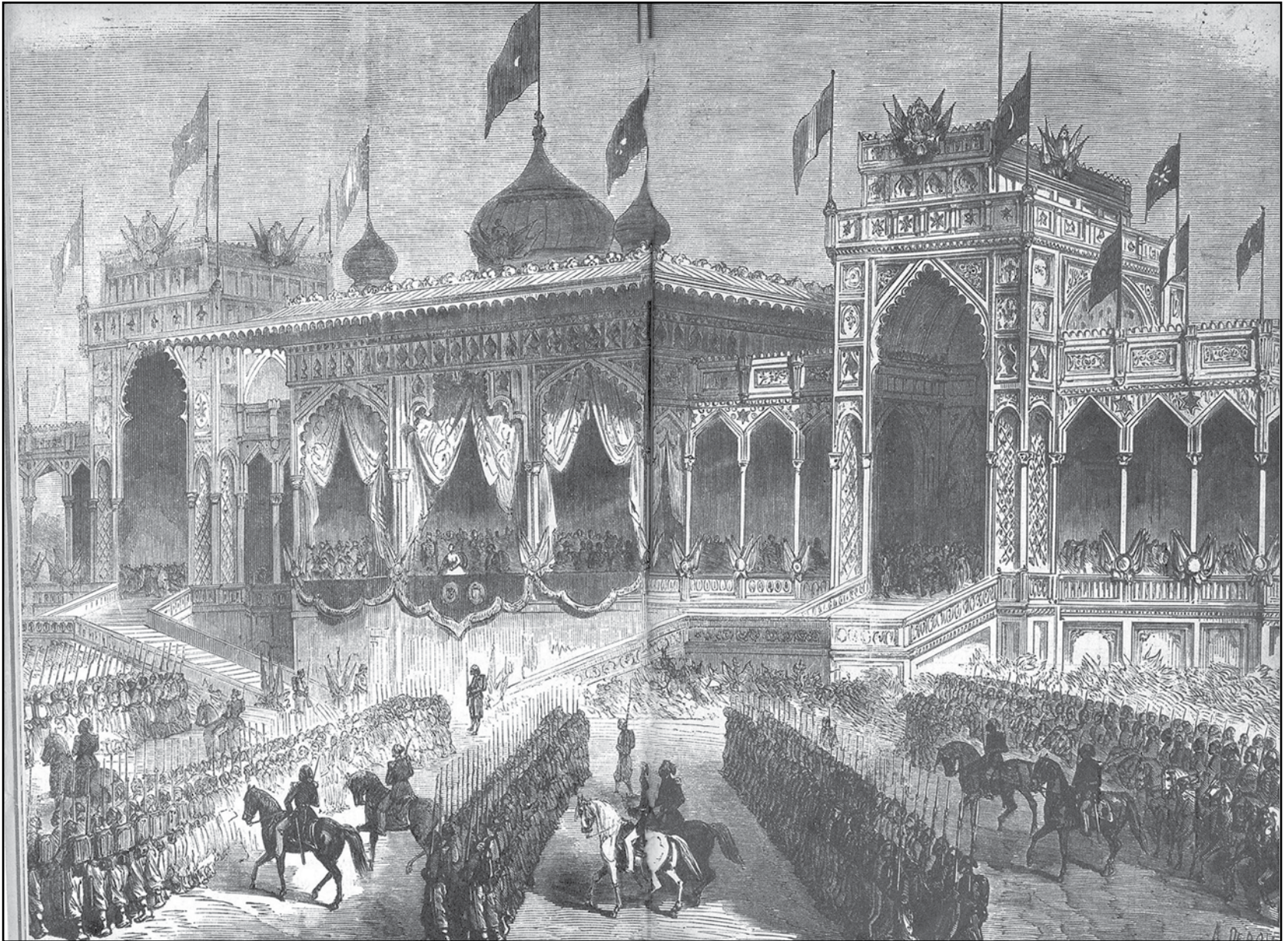
«Kasrın yanında kordiplomatik, vezirler ve imparatorluğun ileri gelenleri için üç tane büyük çadır kurulmuştu. Paşalar için de başka çadırlar vardı. Burada resmi geçidi tasvir edecek değiliz. Ancak askerî birliklerin mükemmel bir kıyafette ve kusursuz bir resmi geçit yaptıklarını söylemekle yetineceğiz.

«Resmi geçitten sonra İmparatoriçe Karadeniz'e doğru bir gezinti yaptı.

«Geceleyn Beykoz kasrında bir ziyafet verildi. Fransa sefiri, Majesteler ile birlikte yemek şerefine nail oldu.

«Yemekten sonra Majesteler saltanat kayığına binerek Beylerbeyi sarayına döndüler.»

Fransız İmparatoriçesi Eugenie dille-re destan olan bu resmî ziyaretini bitirdikten sonra Mısır'a giderek seyahatine devam etti.

İmparatoriçe Eugenie şerefine Beykoz'da yapılan büyük resmi geçitten bir görüntü

Tarih Beyyune Fes

Sultan Abdülaziz

Fesler, gittikçe koyulaşmak üzere, kırmızı, hünnâbî, orta al renk, nar çiçeği renklerinde olurdu. Çocuk feslerine nazar takımı, muska, altın takılırdı.

Reşad Ekrem Koçu

Hayat Tarih Mecmuası. Ocak 1971, Sayı: 1. Sayfa: 14-19

Fes, Kuzey Afrika'nın batısında, Fas şehrinde icat edilmiş kırmızı renkli bir başlıktır. Bütün Osmanlı memleketlerinde ve diğer bazı Müslüman memleketlerinde yayılmış, giyilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüz yılı içinde Türkiye'de erkekler için kabul edilmiş ve resmiyete bürünmüş çiçek saksısı şeklinde kırmızı renkli serpuş, kalıpsız hâli ters kapanmış bir çanağa benzerdi. Şöyle bir bilmecesi de vardır:

Kırmızı çanak, kılıya kapak.

Memleketimizde giyilirken, devir devir ve her devirde çeşitli olarak kalıplanmış ve o yüzyıl içinde değişik modalarda püsküllerle süslenmiştir. Fesin Türkiye'de önce askerî bir serpuş olarak resmen kabulü 1827-1828 arasındadır. Cumhuriyet devrinde 1925 yılında çıkan bir kanunla da, Türkiye'de fes giyilmesi yasak edilmiştir.

Aslında fesin, Fas şehrinin kurulduğu tarihi de aşan çok eski bir geçmişi vardır. Anadolu'nun mitolojik çağlarında Frikyalı Kralı Midas'ın icat ettiği «Frikyalı kühâ» fesin ilk örneğidir denilebilir. Frikyalılar'dan sonra fesin eski örnekleri olan çeşitli kırmızı kühâlar Romalılar, Bizanslılar, Ortaçağ'da Avrupalılar, Rönesans zamanında özellikle İtalyanlar tarafından giyilmiştir.

Türkçe sözlüklerinde fesin icat edildiği yer olarak gösterilen Fas, İslâmiyet'in yayılmasından sonra fes giyilen ilk Müslüman memleketi olmasındandır. Cezayirli ve Tunuslular da Faslılar gibi fes giymişlerdir. XVI. yüzyılda Cezayir,

Osmanlı İmparatorluğu'na katıldığı zaman, bu memlekette çok kuvvetli «deniz akıncıları» teşkilâtı kurulmuş, o zaman deniz akıncıları, «Cezayir korsanları» da başlarına fes giymişlerdi.

FESİN TARİHİ

Bu bakımdan fesin Türkiye'de giyilmesi, resmî askerî serpuş oluşundan asırlarca önce, XVI. yüzyılda başlamıştır. XVII. yüzyılda yaşayan büyük Türk yazarı ve seyyahı Evliya Çelebi, örneğin Akkâ limanı önünde bir deniz savaşını anlatırken: «... cümle kırmızı fesli Guzât-ı Müslimîn'in kalyonun kış ve baş palavrası üzerinde sîneçâk olarak Allah Allah sedasına rehâ buldurup...» Daha ileride: «Ardı sıra yeşil alemli iki kalyonda al fesli Cezayirli...» diyor.

Yine Evliya Çelebi, seyahat-nâmesinde, İstanbul'da Kasımpaşa'yı anlatırken öğreniyoruz ki, daha XVII. yüzyılda Osmanlı donanmasının gedikli bahriyelileri olan Tersaneliler, «Azeb askeri, Azeb taifesi» başlarına fes giymişlerdir: «... Kasımpaşa halkının bir kısmı gemicilerdir ki, cümlesi Cezayirli elbisesi giyip kırmızı fes üzerine kafesi destar ve arkalarına burniş, demir koparan, kaput, gûnâgûn dolamalar ve bellerinde çatal pala bıçaklar ve ayaklarında tomaklar ve bazıları baldırı çıplak serenbaz ve cunda-baz gazilerdir» diyor.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda, erkek fesleri, Cezayirli gemicilerin ve onları taklit ile de tersanelilerin başlarında görülüyordu. İstanbul halkından ise erkeklerden önce kadınlar, İstanbul hanımları daha

Saltanat kayığında fesli hamlacılar.

o sıralarda başlarına fes giymişlerdir.

İkinci Sultan Mahmud, 1826'da yeniçeri ocağını kanlı bir şehir savaşıyla bastırdıktan sonra, yeniçeriliği de tamamen yok etmek için kökten bir kıyafet değişimini zorunlu görmüştü. «Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye» adı ile yeni Türk ordusu kurulmuş, askere setre pantolon giydirilmiş, fakat baş için uygun bir serpuş bulunamayarak «Şubara, Şobara» denilen ve Yeniçeriler tarafından hiç giyilmemiş ve ancak bostancıların başlarında görülmüş bir keçe külah serpuş olarak kabul edilmiş, bostancılar-
dan farklı olsun diye de «şubara»nın üstüne sarık sardırılmıştır.

Devrin ünlü vezirlerinden Mehmed Hüsrev Paşa, ki sonraları Koca Hüsrev Paşa diye anılmıştır, 1826'da kaptanbaşılık makamında ve donanma ile beraber Akdeniz'de bulunuyordu.

Türk bahriyelileri, Avrupa devletlerinin donanmalarında olduğu gibi sıkı askerlik talimlerine tâbi tutulmuş, 1827'de İstanbul'a dönerken, askerler ile birlikte zabıtlara de Tunus'tan alınan fesler giydirilmiş, kaptanpaşa, büyük amiral olduğu halde, kendi başına da bir fes koymuş ve İstanbul'a döndükten az sonra fesli bahriyelileri, padişahın bir cuma namazı alayına götürmüştü, talimli askerinin düzeni ve başlarındaki al renkli fesler hem padişahın, hem de halkın çok hoşuna gitmiş ve II. Sultan Mahmud fesi bütün Türk ordusu mensupları için resmî bir serpuş olarak kabul etmişti.

Kara askerinin deniz askerinden ayırt edilmesi için de Asâkir-i Mansûre feslerine eğri bir sarık sardırılmıştı, hattâ asker ile de yetinilmemiş, bütün devlet me murlannın ve ulemâ efendilerin de fes giymesi için yeni bir kıyafet nizâm-nâmesi yapılmıştı. Bu nizâm-nâmede memurların askerden ayırt edilmesi için feslerine hiçbir şey sarmamaları, yani dalfes giymeleri kaydedilmişti. Yalnız ulemâ efendilerin feslerine beyaz tülband sarmaları bir imtiyaz olarak kabul edilmişti.

ŞİİR VE BESTELERDE FES

Devrin şâirleri, fesi halka hoş göstermek için fes konusunda medhiyeler, şarkılar, gazellerle fesi överken, bu yeni serpuşun özellikle gençlere çok yakıştığını söylediler.

Güftesi bir marş güftesine benzeyen Rif'at Bey'in şu şarkısı, Hicazkâr'dan bes-telenmiştir:

*Kisve giydî buldu asker şimdi sân
Her birî oldu misâl-i kahraman
Etmede böyle cemî âsâkirân
Pâdişâhım devletinle çok yaşa*

Sultan Abdülmecid'in fesi.

*Pek yaraştı eğri sarık eğri fes
Resmine erbâb-ı irfan dîdi pes
Bu sözü tekrar iderler her nefes
Pâdişâhım devletinle bin yaşa*
İlk asker feslerinin sarıkları eğri sarıldık-tan başka, başa da eğri konulduğu anlaşıyor.

Nikogos Ağa'nın Hüseyin'den bes-telediği bir şarkıdan da, asker başında-ki eğri feslerin bütün gençler arasında moda olduğu anlaşıyor:

*Bir yana eğdir fesin ey nevcivan
Halka halka kâkülün olsun ayan
Parlayıp lahd-i ciğerden âşıkân
Âteş-i aşkınla yansın her zaman
Şu da enderûnlu Şâkir Bey'in
Besteni-gâr bir sarkışıdır:
Gel meçi isa nûş et şarâb
N'olsun bu rûtbîş ictinâb
Eğdir fesin etme hicâb
Pek de güzeldir perçemin*

Her yeniliği istemeyen aşırı muhafazakâr ham sofularla, yeniçerilik geleneklerine bağlı bir ayak takımı ka-labalığı ve esnaf grubu fesi, sade dal-fes giymemekte ısrar ettiler. Bunun üze-rine asker feslerindeki sarıklar kaldırıldı. Fes giymeye mecbur tutulmuş, esnaf takımının da feslerine yemeni, çenber, ağabânî yazma tülband gibi şeyler sar-malarına izin verildi ve fes halkın başın-da ancak bundan sonra gereği gibi ya-yıldı.

Ayıntaplı Aynî'nin aşağıdaki gaze-li, fesin tarihçesinde bu durumun tasvi-ridir ki Enderûn-ı Hümâyûn'daki tüysüz delikanlıların da çavuşluk, mülâzımlık, yüzbaşılık gibi rûtbelerle ordu hizmetine devredildikleri ve başlarına sade fes-ler, üzerine hiçbir şey sarılmayan dal fesler giydikleri zamandır.

Giydi gördüm mehcebînim bu gice rüya-

da fes

*Şâh-ı hüsne tâc ile tâbîr olur mânâda fes
On beşinde böyle bir yüzbaşı gelmez kış-laya*

*Giyse da her haftada bin nevcivan
dünyâda fes*

*Elde sîmin tâziyâne belde tîğ-i zer-nişân
Arkada gülpenbe harvânî serinde sâde fes*

Söfi-i dil-mürdenin Hak kavuğun taş ey-lesin

*Giymemiş rûz-i ibâdette şeb-i ihyada fes
Baş kabak, yalın ayak gördü benî bildi o şuh*

Çünkü vardır Ayniyâ âlâda fes ednâda fes

Aynî'nin yukarıdaki gazelenin son beytinde söylediği gibi fes, kibar ve ri-calden ayak takımına kadar herkesin başına yayılınca, o devirdeki Türk musi-kisi de gîsûlu, perçemli, kâküllü nevcivan başlarındaki kırmızı feslerle uğraştı:

*Hüsnün gören seni ister
Aç fesini perçem göster
(Bayatî Şarkı, Tanbûrî)*

*Sünbülîstân etmiş etrafı fesi
Perçemin baştan çıkardı herkesi
(Buselik Şarkı, Kemânî Şâkir)*

*Seni gördüm o perçemle beğendim
fesle*

*Niçün ülfet ediyorsun böyle herkesle
(Hisar-Buselik Şarkı, Nûmân Ağa)*

O devrin fes üzerine türkûleri şarkı-lardan çok asâletlidir;

*Aman al fesli al fesli
Eşbeh civanım dal fesli
Aman dalfesli
Dizlik mintanı açmış pek
Fesinde püskül top ipek
İpek kâküllü dal fesli
Aman al fesli dalfesli*

Püsküllü mavi al fesli

Sırma perçemli al fesli

Bu da bir Aydın türküsüdür:

İstanbul'dan aldirayım fesini

Nerelerden işiteyim sesini

Aydın ondördüne benzer kesimi

Bizi barıştıran diller övünsün

Türkiye'de daha XVI. yüzyılda fesi ilk defa giymiş olan Cezayirli gemiciler-feslerinde bir püskül bulunup bu-lunmadığını bilmiyoruz. Fes, II. Sultan Mahmud devrinde önce askerinin ve son-ra halkın başında erkek serpuşu olduk-tan sonra fesi bir de püskül süslemişti. Aslında fesin sadece bir süs parçası olan püskülün türlü çeşitleri olmuştur.

FES BİÇİMLERİ

Fesin dairevî üst kısmına tabla de-nirdi. Tablanın ortası delik olup, buraya

2-2,5 santim boyunda, ibik denilen fesin kumaşından bir dilcik eklenirdi. Püskül, fese, bu ibik vasıtasıyla takılır, püskülü tutan bir iplik, ibik içinden fes içine alınır ve çıkmaması için içeriden düğümlenirdi.

II. Sultan Mahmud devrinden 1925 yılına kadar fesin şekli devir devir değişmiştir. Bir saksıya benzeyen fesin tablasının darlığına ve genişliğine ve tabla kenarlarına kadar yüksekliğine göre değişen fes şekillerine kalıp denirdi, ilk fesler ki «Mahmudiye kalıp fesler» diye anılmıştır, büyük ve yüksek fesler olmuştur ve mavi iplik iplik ipek püsküllerle süslenmiştir ve püskül tablanın kenarından fesin etrafına firdolayı yapılmıştır. Şehzadelerin fesleri, vezirlerin fesleri (örneğin Sadrâzam Mustafa Reşid Paşa'nın merasim fesi) elmaslarla süslenmiş, murassa fesler olmuştur.

Abdülmecid zamanında fes biraz küçülmüş, son zamanlardaki şeklini almıştır. Püsküllerde tel, iplik ipek yerine burma ibrişimden yapılır olmuştur. Abdülmecid törenlerde fesine elmaslı bir sorğu takmıştır. Abdülaziz kendi zevkine özgü kalıpta fes giymiş, yüksekliği az ve tablası da darca olan bu şekil feslere «Aziziye kalıp» denmiştir. II. Abdülhamid zamanında fesin kalıbı tekrar değişmiş, daha dikçe bir fes giyilmiştir.

Fes, kumaşın rengine göre de çeşitli olmuştur. Aslında kırmızıdır, fakat fesler nar çiçeği kırmızısından, karaya çalan koyu güveze kadar bu rengin çeşitleri kullanılmıştır. Fesler, renkleri ile de giyenin ruh haletini ifade etmiştir. Aşağıdaki satırları büyük çağdaş yazar Ahmed Rasim'in bir yazısından alıyorum:

«Fes, umumiyetle eğri giyilir; kaş üstüne kadar eğik durur. Bazan ön tarafta, tabla ile kenarında hasıl olan çukuru «Yar Tekmesi» denir. Bu çukurun kopuklar arasındaki adı Kuş Yuvasıdır.

«Fes, perçem kâkül üstünde, halka halka kıvrıcık saçlar üzerindeki duruşa ve edaya ve simanın da şekline göre açar, yakışır. Kulaklara kadar geçen fes ise bölük verir. Kenarın gîsûlarla süslü olursa hâl ehlinin ağzında kapatma sünbül sakasıdır.

«Fes renkleri gittikçe koyulaşmak üzere, kırmızı, hunnâbî, orta renk al, narçiçeği, siyah (koyu güvez) tır.

«Çocuk feslerine nazar takımı, muska, ziynet altını takılır. Kulakları tamamen örten fese babayâne, Kel örten. Ayıp kapayan da denilir. Islanıp büzülüşüne Limon kabuğu, sıfır numara kalıba çekilmişine Saksıdibi denilir. Narçiçeği kırmızı-zılığındaki feslere de Abdülhamid zamanında Hafiye fesi denilirdi».

Fesin yapılışını M. Şâkir Ülkütasır, fes üzerine bir makalesinde şöyle anlatıyor: «Fesler yünden yapıldı. Fesin dokunuşu çorap örgüsüne benzer ve önce kocaman torba gibi bir şekil alır. Boyama, dink ve zamk ameliyatlarından sonra küçülür, bir külah şekline girer. Başa giyeceği zaman kalıplanır».

Fes, bir fesçi dükkânından alınıp hiç kalıba verilmeden başa bir külah gibi geçirilirse ona da «Fabrika kalıbı» denilirdi. Esvap üstü gibi, fesler de sık sık kalıplanma ihtiyacı gösterirdi, fes kalıpcılığı ayrı bir iş, zanaat, geçim yolu idi. Bu zahmetten kurtulmak için, fesin kalıbını uzun zaman koruyan, içi hasırlı feslere de halk ağzında «Şıllık Fes» denildi.

Tel ipek püsküller zamanında ufak bir rüzgârla püskül karışır, yumaklaşırdı; o zamanlar da İstanbul'da zamanımızın kundura boyacıları gibi sokaklarda püskül tarayıcılar dolaşırdı, fesi alır, bir ağaç kalıba geçirir, karışmış püskülü tarar ve fesi sahibine verirdi, bu iş için de küçük bir para alırdı.

Fes üzerine aşağıdaki parçalar, geçen yüzyılda başında yaşamış kalendermeşreb şâirlerden derlenmiştir:

*Saçılmış kâkülü dalfes altından
Her teli yirmi dört ayar altından
Âşık Râzî*

*Fese bakma kâküle bak kâküle
Benzemez mi katmerli mor sünbüle
Âşık Râzî*

*Al fesinde kırmızı karanfil
Hem al câmedânı gayet afili
Gördün mü Adalı Tiryandafil'i
Molla Bey'in nevhat hamlacısıdır
Galatalı Hüseyin
Şahin başta Cezayir'in fesidir
Galatalı Hüseyin*

Ali Çamiç Ağa'nın bir kıt'asından da festen püskülün kopup düşmesinin kötüye yorulduğunu öğreniyoruz:

*Bildim kötü alâmet
Püskülüm koptu festen
Bülbül misâl şakıyan
Yârim kaçtı kafesten*

Boy boy ve cins cins fesler perakende olarak tuhafiye, mağaza ve dükkânlarında, müstakil fesçi dükkânlarında ve fes kalıpcılarında satılır, fes püskülü de oradan alınırdı. Geçen asır sonlarında, 1880 ve 1890 arasında Tunus feslerinin, o memleket halkının kılığında ayak satıcıları tarafından Eminönü'nde Yenicami, Ayasofya meydanı, Sultanahmet meydanı ve Beyazıt gibi kalabalık yerlerde, kaldırımlarda sergiler kurulup satıldığı da görülmüş-

tür. Bunlardan ikisinin resmi, o devrin İstanbul hâtırası kartpostalları arasında basılmış, satılmıştır.

1836'da kurulmuş olan İstanbul feshânesinin, fes fabrikasının ordu ihtiyacını karşılayarak 1950'den sonra halk için de fes yapmaya başlaması ile İstanbul piyasasında «Feshane Fesi», «Tunus Fesi» ve «Avusturya Fesi» olmak üzere üç cins fes bulunmuştur. Feshane fesleri standart mal idi. Tunus, Avusturya feslerinin ise âlâsı ve âdisi vardı. Fesin âlâsı, ıslanıldığı zaman, yağmurda boyasının çıkmaması idi.

Feshane 1848 - 1850 yıllarında 400.000 fes yapmış, halk için ayrılan fesler de 1860'tan sonra İstanbul'da Vezneciler'de, Büyük Kapalıcaş'da, Tophane'de ve Beşiktaş'ta kira ile dükkânlar tutularak feshâne idaresi eliyle perakende satışa arz edilmiştir. 1880'den sonra feshâne fesleri piyasadan çekilmiş, hattâ çuha ve şayak tüccarlarından Said bin Cebbâre Bey'e «İkinci Ordu Fes Müteahhitliği» verilmiş, İstanbul'daki askerin fesleri de bu zat tarafından tekrar Tunus'tan getirilmiştir. Feshane yine aynı adı taşıyarak, askerin giyimi için bir kumaş dokuma fabrikasına dönüştürülmüştür. Said bin Cebbâre, getirdiği feslerin içine II. Abdülhamid'in tuğrasını bastırarak piyasanın en meşhur fesçi dükkânlarına dağıtmıştır. İçeriği aynı olmak üzere gazetelere fesçiler adına ayrı ayrı ilânlar verilmiştir. 1903'te mart ayı içinde Tercümân-ı Hakikat gazetesinde görülen bu ilânlarda, fesçi dükkânları şunlardır: Divanyolu'nda fesçi Mustafa Lutfi Efendi, Fındıklı'da fesçi Hasan Çavuş, Üsküdar'da fesçi Mustafa Yâmen Efendi, Beyazıt'ta fes kalıpcısı Hüsnü Efendi, Vezneciler'de fesçi Mehmed Efendi, Beyazıt'ta fesçi Nazmi Efendi, fes kalıpcısı Rıza Efendi.

İlânların değişmeyen metni şudur: «Aldanmak istemeyen tuğralı fes al-sın. Şimdiye kadar mağazamdan fes satın alan zevât-ı kiramın malûmu olmak üzere muamelâtımda istikameti rehber ittihaz ederek, fes satmaktayım. İkinci Ordu-yı Hümâyûn fes müteahhidi şayak ve çuha tüccâr-ı müteberesinde Bin Cebbâre Saâdetlû Said Beyefendi'nin yeni celp etmiş olduğu fesler, alâmet-i farika olarak Tuğray-ı Garrây-ı Hümâyûn ile müzeyyen ve müveşşah olup, zarafet ve metanet cihetiyle de diğer tacirlerin sattıkları feslere faik ve fiyatça rekabet kabul etmeyecek surette ehven olduğunu ilân ederim».

Fes satışlarının en geliştiği zamanlar Ramazan ayları, bilhassa Şeker ve Kurban bayramları arifeleri idi.

Beyoğlu Kralları

Emrullah NUTKU

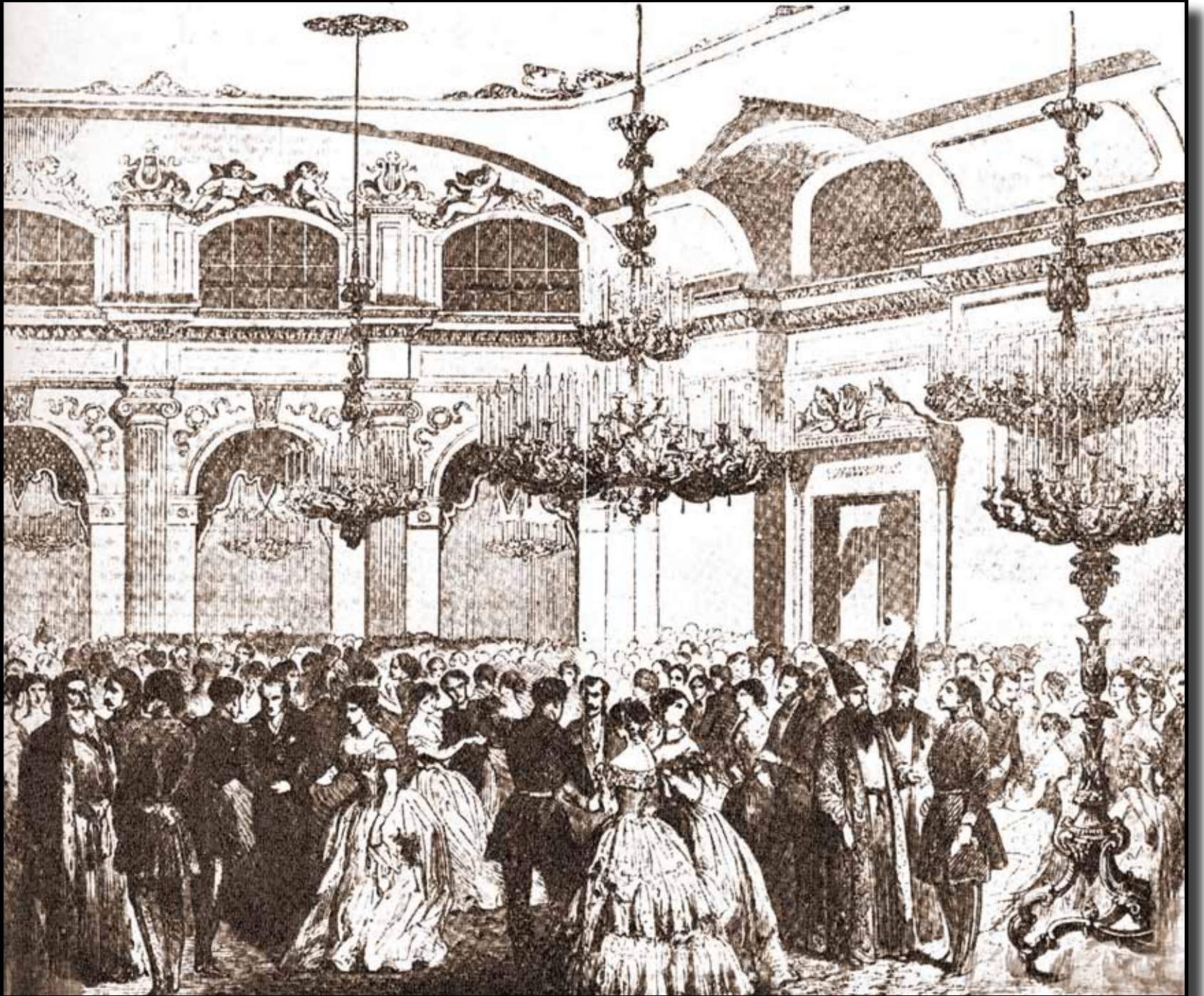
Hayat Tarih Mecmuası. 1975 Şubat. Sayı. 2. Sayfa: 72-74

Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerinde İstanbul'da, Levanten (Tatlısu Frenkleri) diye anılan, bir azınlık vardı. Cenevizlilerle Venedikliler'in kalıntısı olan bu topluluk, padişahın hoşgörülüğü yüzünden Beyoğlu semtinde ayrı bir toplum hâlinde yaşamak yolunu bulmuşlardı. Bunların bir kısmı ekonomik

çıkarları için padişahların sarayına girerlerken, büyük bir kısmı da Avrupa devletleri elçilerinin himayesinde dokunulmaz insanlar hâline gelmişti.

İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya büyük elçileri kapitülasyonlardan faydalanarak Osmanlı devletinin kanun ve kurallarına aldırış etmedikleri gibi, «rea-

ya» denilen Hristiyan tebalarını ve Tatlısu Frenklerini de kanatları altına alarak onların koruyucusu, kurtarıcısı olmuşlardı. Bunlardan suç işleyenler onlara sığınınca Türk polisi bunları tutamaz, Türk adliyesi bunlara karışamazdı. Bu devletlerin elçilik binaları, suç işleyen reayanın birer sığınağı hâline gelmişlerdi.

Avusturya Sefaretinde verilen bir Balo.

Bu devletlerin büyük elçileri, Levantenler'in gözünde, bir hükümdar gibi büyür, padişah ise bir gölge gibi görünürdü. Hele Rus büyükelçisi İgnatiev İstanbul'da bir çar gibi davranırdı. Böylesine bir saltanat sürme havasında oldukları için bunlara Pera (Beyoğlu) kralları denilirdi. Bu Beyoğlu kralları, kendi muhteşem saraylarında kapalı, koyu bir gizlilik içinde yaşarlardı. Türklerle aralarında hiçbir bağlantı bulunmaz, sadece ticarî konularda kendi tebaların çıkarlarını gözetmek için temas girişirlerdi. Ama Türkçe bilmediklerinden bu temasların çoğu tercümanlar aracılığıyla olurdu.

Beyoğlu kralları, Tatlısu Frenkleriyle reaya üzerindeki nüfuz ve etkilerini yürütüp sürdürebilmek için çoğunlukla kendilerine olağanüstü insan süsü verip, saltanat havasına bürünürlerdi. Atlarının ve arabalarının önünde ve yanında koruyucu kavaslar bulunmadıkça sokağa çıkmazlardı. Bu kavaslar da kocaman palabıyıklı ve çoğunlukla Arnavutlar'dan seçilirlerdi. Resmî balolarda Beyoğlu kralları görülmedikçe kimse dansa başlayamaz, eğlenemezdi. Bunlardan hangisi meclise en son gelirse o devrenin en büyüğü, en erklisi sayılırdı.

Napolyon'un büyükelçisi olarak İstanbul'a gelen ünlü General Sebastiyani'ye, III. Sultan Selim tarafından hediye edilen elçilik binasına Fransız bayrağını asma izni verilinceye kadar hiçbir elçilik, binasına bayrak asamazdı, İngiltere büyük elçisi olarak İstanbul'a gönderilen Sir Gordon ancak II. Sultan Mahmud devrinde bu izni alabilmiş, İngiltere elçiliğinin peşinden öteki elçiler de bunu yapabilmışlerdi. Böylece Beyoğlu krallarının kibir ve azametleri artmıştı. Bu elçiliklerin binalarında çanlar asılıydı. Büyükelçi veya vekillerinden biri sokağa çıkarken veya başka bir elçilik binasına girerken kapıdaki çan, rütbesine göre bir, iki veya üç defa, çalınarak her tarafa haber verilirdi. Bu tören şüphesiz en çok Tatlısu Frenkleri'yle reayanın hoşuna giderdi.

Elçilerin birbirlerini ziyaret ettikleri belirli tören günlerinde Beyoğlu, bir açık hava manastırı hâline gelerek sürekli çan sesleriyle çınlar dururdu. Böyle günlerde Müslüman halkın çan gürültülerinden rahatsız oluşuna kimse aldırılmazdı. Oysa Barbaros Hayreddin Paşa'nın donanmasıyla, sekiz aylık bütün bir kış mevsimini geçirdiği, Fransa'nın Toulon limanında şehrin çanlarının, paşanın rahatsız olmaması için, çalınmasının yasak edildiği bilinmektedir.

Anılarında, Beyoğlu krallarının bu münasebetsizlikleriyle şatafatlı törenlerinden sözeden İngiliz denizcisi, Sir Adolphus Slade der ki: «Beyoğlu krallarının bu gülünç hareketlerini Beyoğlu âlemi izzet ve itibarın esas şartları sa-

narak normal bulur ve saygıyla kabul ederdi. Bunları yadırgayıp alaya alanlar kesinlikle hoş görülmez, öfke ve nefretle karşılanırdı.

«Bizim İngiliz büyükelçimiz Sir R. Gordon İstanbul'a gelip de, önünde köpekleri kovalayacak bir kavas bulunmadan, yaya olarak sokaklarda dolaşmaya başlayınca Beyoğlu'nun Tatlısu Frenkleri şaşırılmışlar, yıldırım çarpmış gibi olmuşlardı.

«Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa elçiliklerinin tercümanları genellikle Rumlar'dan seçilirdi. Osmanlı hükümeti bu işteki hatâ ve gafletinin farkında değildi. Çünkü bu dalkavuklar zümresinin, bu akrabalık bağlarıyla birbirini tutan Rum ailelerinin Türklük'le hiçbir ilgileri olmadığı gibi Osmanlılığın da tamamen yabancıları hattâ düşmanlarıydılar. Ancak bu düşmanlıklarını gayet ustalıkla ve sinsi sinsi yaparlardı.

«Türkiye'yi öğrenmeye çalışan, ama tek kelime Türkçe bilmeyen, Türkler'den dostu bulunmayan Avrupa devletleri elçilerine, bu tercümanlar uydurma raporlar verirler, Türkçe yayınların tercümesidir diye büsbütün yanlış bilgiler aşılarlardı. Türkler'in konuşmalarını bile doğru dürüst yabancı dile çeviremezlerdi. Bu tercümanlar kendilerini Beyoğlu krallarının vezirleri, vekilleri sayarlardı. Bir elçiliğin baştercümanı, kendine özgü cübbesiyle sokakta gezerken, kral bildiği elçiden daha çalılırdı. Başlarını eğerek kendisine selâm verenlere bir derebeyi gibi surat asarak tepeden bakar, çok kere görmezlikten geçerek, aldırış bile etmezdi. Çevresinin ona karşı gösterdiği saygıya şaşırır, böbürlenirdi. O sanki bir sömürgecinin genel valisiymiş gibi Beyoğlu sokaklarındaki Hristiyanlar'a egemenlik pozları takınır, herkese kendini zorla saydırmak için ne yapacağını bilmezdi. Beyoğlu kralları dedikleri büyükelçilerin himayesinde yaşayan reaya bu baştercümanları elçi krallarının başvekili sayardı. Türk mahkemelerinin kararlarından kaçmak Türk polisinin kovalamasından kurtulmak isteyenler önce onun eteklerine kapanmaktan geri kalmazlardı.

«Avrupa devletleri elçiliklerinde baştercümandan başka, birkaç tane de tercüman veya tercüman adayı (dil oğlanı) bulunurdu. Ana dili Rumca olan ve Türk okullarına da gitmeyen bu tercümanların çoğu yarım yamalak ve kulaktan dolma Türkçeleriyle, kasıtlı olmasa da, bazan çok büyük hatâlar yaparlardı. Beyoğlu ve çevresinde Türkçe hiç konuşulmazdı. Elçiliklerde ve elçilik memurlarının evlerinde Türkçe bilmeyen kapıcı veya hizmetçiler bulundurulurdu. Bu koşullar içinde yürütülen münasebetler iki devlet arasındaki anlaşma ve uyuma, çıkarlarına uygun sonuçlar alma imkânlarını yok ederdi.

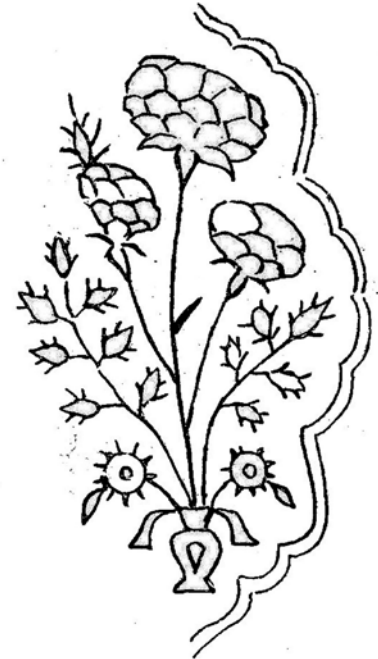
«Bu dil tüccarlarının aslı ve nesillerinin nereden geldiği kesinlikle bilinme-

mekle beraber, sonradan birçokları İtalyan kontluk ve baronlukları derecesine erişmişlerdir. Bunların Osmanlı devletinin en parlak devirlerinde, İstanbul'da bulunan Venedik ve Cenova balyozlarının emrinde ve şöyle böyle birkaç dil bilmelerinden dolayı asillerle evlenmelerinden doğma unvanlar kazandıkları sanılmaktadır.

«Beyoğlu'nun bütün siyasî dedikoduları, hattâ birçok elçiliklerin en gizli sırları bu ailelerin dillerinde veya hafızalarında yaşamıştır. Beyoğlu'nun bu tercümanlık semtinde vakit geçirmiş bir adam için bu sırların ustası olmak olağandır. Her yana yayılıp temel atmış bu sır ortağı tercümanlar ailesi edindikleri bilgilerden kendilerine büyük yararlar sağlamışlardır. Onlar bu sayede, efendileri olan, Avrupalı elçileri ellerinde tutmayı başarır, hattâ birçok olaylarda elçilere meydan okurlardı. Elçilerin bütün tercümanları defedip tercümansız iş göreceklere tehdidine de pabuç bırakmayan bu tercümanlar soyu, böyle korkutma ve dayatmalara kahkahalarla gülerlerdi.

«Tercümanların gerektiğinde elçilere kafa tutabilmeleri, siyasî sırları bilmelerindendi. Bunun için elçiler de, işledikleri kusurdan dolayı ne kadar öfkeleneseler, tercümanı işinden atamaz, onun rakkip elçiliğe gidip bu sırları açıklayacağından çekinirlerdi. Bu sakıncalı eylemlerden kurtulmanın yolunu ilk önce bulan Fransız büyükelçiliği, II. Sultan Mahmud devrinden beri, baştercümanlık görevine bir Fransız'ı getirmiş, Avusturya devleti de Türkçe bilen elçi ve müsteşarlar göndermiştir.»

II. Mahmud, hattâ III. Selim devrinde itibaren elçiliklerde Türkler'den tercüman kullanma çıkışı açıldı. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ise yukarıda anlatılan olaylar artık hazin bir anı oldu.

Barbaros Hayreddin Paşası'nın Anıları-3

Geçen sayının Özeti:

Oruç ve Hızır (Barbaros) kardeşler, yılmak bilmeyen azimleri ve kahramanlıkları sayesinde Akdeniz'e hakim olurlar. Oruç Reis Cezayir'i, Barbaros da Tunus'u ele geçirir. Şimdi sıra Cezayir'in önemli kalelerinden Tlemsen'i zaptetmeye gelmiştir.

Hayat Tarih Mecmuası. 1965. Sayı: 1-5. Ocak-Mayıs

ORUÇ REİS'İN ŞEHADETİ

Ama bu Tlemsen Sultanı da İspanyol kâfirinin elinde zebundu. Halk, İspanyol'dan, hem de öz sultanlarından zulüm görürdü. Nice zamandır Tlemsenliler, Cezayir şehrine gelirler, ağam Oruç'un eşiğine yüz sürerler, adalet isterlerdi. Ağam Oruç, Tlemsen'i almaya da kararlıydı. Fakat Tlemsen çok uzaktı. Tâ Fas'ın yanıbaşındaydı. Derya üzerinde değildi. İçerideydi. Gemiyle gidilemezdi. Sultan'ın Arap'tan ve İspanyol'dan büyük ordusu vardı. Tlemsen şehri, Cezayir şehrinde sonra Cezayir ülkesinin en büyük beldesiydi. Burasını fethetmek müşkül işti.

Amma Tlemsen fetholunmadıkça da, Cezayir ülkesi sükûn ve huzur bulmazdı. Tam bu sırada Tlemsen halkı ayaklandı. Sultan kaçtı. Ahali ağama bir heyet gönderip, bundan böyle sultan olarak kendisini tanıdığını bildirdi. Oruç Reis, gayetle sevindi. Böyle cenksiz bir ülkeyi almaktan çok hazzeyledi.

Tlemsen'in Oruç'un sultanlığını tanıması, İspanya'da büyük telâş uyandırdı, İspanya'nın Afrika'daki en büyük kumandanı, Vahran (Oran) kalesinde oturdu. Vahran, Cezayir ülkesinin batısında, İspanya ile karşı karşıya, büyük bir limandı. Çok metîn bir kalesi vardı. Binlerce asker bu kaleyi muhafaza ederdi. Tlemsen, Vahran'daki İspanyollar'ın nezareti ve tasallutu altındaydı. Ağam Oruç, Tlemsen'e hâkim olunca, Vahran ile olan bütün münasebetlerin kesilmesini buyurdu. Vahran'daki İspanyol kumandanının çok askeri vardı. Fakat gene de İspanya'dan imdat diledi. Ağam Oruç, kışı Tlemsen'de geçirmeye karar verdi. Yanında 4.000 askeri vardı. Fakat bütün bir kış, Cezayir gibi yeni fethedilmiş bir kaleyi âdeta boş bırakmaya razı olmadı. Cezayir şehri elden giderse, bütün Cezayir ülkesi elden giderdi. 3.000 askerini Cezayir şehrine gönderdi. Kendisi 1.000 askerle Tlemsen'de kaldı(*).

(*) Tlemsen-Cezâyır yolu kuçuçuşu 450 km'dir. Vahran, Tlemsen'in 100 km. kuzey-doğusundadır.

Ağamın gayesi, baharda Tlemsen'den Vahran üzerine yürümekti. Ağam

Tlemsen'deyken ben Cezayir şehrindeydim. 3.000 levent geldi. Ağam onlarla beraber bana 150 yük akça da göndermişti.

Oruç Reis, Tlemsen'de yalnız İspanyollar'ın değil, şehirden kaçan sultanın da tehdidi altındaydı. Sultan etrafına külliyetli miktarda çapulcu toplamıştı. Fırsat gözlüyordu. Bir yandan da Vahran'daki İspanyol kâfirine nâme üzerine nâme yazıyor, imdat istiyor:

«Türk korsanlarının elinde kaldım, bir akşamı ellerinden kurtaramadım. Hani kiralınızın şevket ve azameti nerededir? Buçuk korsan makuulesiyle basa çıkmaz mısınız?» diyordu.

Vahran kumandanı, Tlemsen Sultanı'na 20.000 altın gönderdi. Büyük bir ordu toplamasını söyledi. Baharda kendisi de Vahran'dan çıkacak, İspanyol-Arap ordusu, Tlemsen'e, ağamın üzerine yürüyecekti. Tlemsen Sultanı, türlü vaatlerle Berberiler'den 20 000 asker topladı. Vahran'dan da 10.000 kişi yardıma geldi. Bu 30.000 asker, Tlemsen'e teveccüh ettiler. Başlarında Vahran kumandanı vardı. Çok mütekebbir, mağrur bir köpekti (Gomares Markisi). Ağam Oruç gördü ki bu kadar kuvvete açtıkta mukavemet imkânı yoktur. Şehri boşalttı, kaleye çekildi. Kâfirler Tlemsen şehrine girdiler ve akla gelmez rezaletler yaptılar. Kaleyi de

muhasaraya başladılar.

Ben Cezayir şehrindeydim. Tlemsen'de ahvalin kötüye gittiğini haber aldım, 1.000 leventle 2.000 Arap atlısı hazırladım. Ağam İshak Reis'in emrine verdim, iki, üç konağı bir günde alıp tez Oruç Reis'in imdadına yetişmesini söyledim. İskender Kethüda da İshak Reis'le beraberdi. Oruç Reis, ağam İshak'ın yetiştiğini öğrenince, bir an evvel onunla birleşmek için Tlemsen kalesinden çıktı. Kale, Tlemsen Sultanı'nın eline düştü. Oruç Reis'le İshak Reis birleştiler. Ağam Oruç, Tlemsen'i geri almak çarelerini düşünmeye başladı. Tlemsen Sultanı, yüzlerce yıldan beri saltanat süren bir hanedanın son hükümdarıydı. Bu hanedan, geçmişte çok şevketli günler yaşamış, bir ara bütün Cezayir ülkesine hâkim olmuştu. Ağam Oruç, böyle bir hanedanı taht ve tacından mahrum etmek istemezdi. Şu şartla ki, İspanyollar'la işbirliği yapmasın ve bizim yüksek hâkimiyetimizi tanısin. Bu şartları kabul etmediği takdirde, sultanı saltanatından mahrum etmeye mecburduk.

Ağam Oruç, 2.000 leventle tekrar Tlemsen önlerine geldi. 10.000'den fazla İspanyol ve Arap karşı çıktı. Üç-üç buçuk saat azîm cenk oldu. Kılıçlar al kana boyandı. Kâfirlerin çoğu ecel şarabını

Barbaros'un askerleri savaşırken.

içti. Ancak üç, dört yüzü sağ kaldı. Hepsisi esir alınıp Cezayir'e gönderildi.

İspanya kiralı Karlos, Vahran'daki valisine bir ferman gönderdi: «Eğer başın sana lazımsa, Oruç Reis'ten gayri bütün Türkler'i kılıçtan geçiresin, Oruç Reis'i sağ olarak esir alıp İspanya'ya göndere-sin, ben onu ne şekilde ölümle öldüre-ceğimi bilirim» diyordu.

Kıralının bu emri üzerine Vahran valisi, otuz-kırk bin kişiyle ağam Oruç'un üzerine yürüdü. Tam üç ay cenk etti. Fakat ağam teslim olmadı. Vali, kumandanlarını topladı, dedi ki:

«Bu Türkler, gayetle inatçı bir kavimdir, helak olur, teslim olmazlar. Daha bu kale önünde ne zamana kadar beklemek mümkündür? Gelin Türkler'e bir elçi gönderelim. Silâhlarını alsınlar, kale-yi bize bırakıp gitsinler. Amma, yiyecek-leri tükenmişse bunu kabul ederler. Tükenmemişse, son fertleri helak olmadan silâh bırakmazlar!»

Ertesi sabah İspanyol elçisi Oruç Reis'in huzuruna çıktı. Ağam, levendlerine:

«Ne dersiz oğullar, elçiyi dinlediniz.» buyurdu; Leventler:

«Elbette diri kalmak, ölmekten yeğdir, çıkıp Cezayir'e gider, sonra gelir kalemizi yeniden alırız. Amma gerçek tedbir nedir, siz daha iyi bilirsiniz.» dediler.

Oruç, kaleyi teslim etmeye razı oldu. Kâfirler gayetle sevindiler. Amma maksatları o idi ki, leventler kaleden çıkınca kılıç üşürüp bir avuç Türk'ün isini bitireler. Yoksa sözlerini tutmaya zerre kadar niyetleri yoktu. Zira Türkler'i bıraktığını öğrenirse, Karlos Kıral, Vahran valisi olacak nâmerdin basını kestirirdi.

Oruç Reis, çoğu yaralı ve aç, günlerdir uyuyamış ve ellerinden silâh bırakmamış bir avuç levendiyle kaleden çıktı. Bir konak gitmemişti ki, ardından on beş-yirmi bin kâfir yetişti:

«Silâhlarınızı bize bırakınız, sağ çıkıp gittiğiniz yetmez mi?» dediler.

Oruç Reis:

«Ölmek, silâh teslim etmekten yeğdir. Ölüm ne ola ki korkalım. İnsan bir kere ölür, amma namı kalır.» dedi.

Ümitsiz bir cenk başladı. Leventler kaçır, kâfir kovalardı. Kâfir yetiştikçe ağam cenk veriyor, fakat her vuruşmada birkaç levent daha şehit düşüyordu. Zaten cümlesi 340 leventti. Nihayet Oruç Reis, bir ırmağa can attı. Leventlerin yarısı da köprüyü geçmişlerdi ki, İspanyollar yetişti. Köprüyü atmaya hazırlanan ağam, levendlerinin feryadına dayanamadı, hepsini bir baba evlâdını nasıl severse öyle severdi. Geri döndü. Askerlik ve tedbir onu icap ettirirdi ki, ağam,

yanındaki leventlerle beraber Cezayir'e gele ve sonra dönüp yoldaşlarının öcünü ala. Fakat, Oruç Reis'e leventleri: «Baba» (*) derlerdi.

(*) *Cumhuriyet devrine kadar Türk bahriyelileri subaylarına «beybaba» derlerdi.*

Bir baba ne mümkündür ki oğullarını kılıç altında bırakıp kaçsın. Oruç Reis köprüyü gerisin geriye geçti. Kâfir deryasına dalıp kılıç üşürmeye başladı. Ancak leventler o kadar mecalsizdiler ki, bazılarında, kılıç kaldıracak güç kalmamıştı. Zaten Afrika'nın kızgın bir günüydü. Susuzluktan dudaklar şerha şerha çatlamıştı.

Oruç Reis'e belki yüz kişi birden kılıç üşürdü. Ağam şehit düştü. Mübarek başı kesilip İspanya Kıralı'na gönderildi. Büyük ağam İshak Bey de birkaç ay önce Kal'atu'l-Kılâ'da şehit düşmüştü. Dört karındaştık. Üçünün şahadetini gördüm. Ne hikmettir ki Ulu Tanrı yalnız bana şahadeti nasip buyurmadı. Demek karındaşlarım benden çok mübarek kullarmış. Tanrı hepsine rahmet, makamlarını cennet eylesin! Amîn, bi-hürmeti Seyyidi'l-Mürselin!

Ağamın şahadet haberi Cezayir'e geldikte ben artık bir tek gaye için yaşamaya azmettim. O da, ağamın yolunda gitmek, Afrika'yı ve Akdeniz'i kâfirlere dar etmek gayesiydi. Bu gaye olmasaydı, ağamın ardından yaşamının ne değeri kalırdı? Ancak zaaf gösterecek zaman değildi. Ağlamaya bile vakit yoktu. Afrika'da biz bir avuç Türk, göz açıp kapayıncaya kadar yok olabilirdik. Çok tedbirler aldım. Ancak düşman kendinde, Cezayir şehrine kadar gelecek gücü bulamadı. O kışı hazırlıkla geçirdim. Uyuyuncaya kadar bir dakika boş durmazdım ki, aklıma ağam gelmesin. Amma gece düşüme girer, pek mahzun kalkar, unutmak için hemen işe sarılırdım. Bütün gemilerimi, toplarımı, cephaneliklerimi gözden geçirdim, yeniledim, İspanyol kâfiri:

«İsa'ya şükürler olsun, belânın büyüğünden kurtulduk. Şimdi tez zamanda belânın küçüğüne de bakıp işimizi tamamlayalım ki, yılan büyüyüp başımıza ejder kesilmesin.» derlerdi.

İspanya kiralı Karlos'tan (*) bir elçi geldi. Bana diyordu ki:

(*) *İspanya, Napoli, Sicilya kiralı, Almanya imparatoru, Hollanda-Belçika hükümdarı olan Charles-CJuint.*

«Ağam ölmüş, leventlerinin çoğu kılıçtan geçirilmiş, kolun kanadın kırılmıştır. Ağam olmayınca sen kimsin ki en kudretli Hristiyan hükümdarı olan bana kafa tutacaksın? Ne yapmayı ümit

edebilirsin? Gemilerini, leventlerini alıp Cezayir'den çık git, bir daha da zinhar Afrika'ya ayak basma. Bu sana son lütfumdur. Yakında Cezayir'e derya dolusu gemi yollamam mukarrerdir. Seni hâlâ orada bulup ele geçirirsem, akıbetin vahim olur!»

Ben Cezayir sultanıydım. Eğer ki Âl-i Osman padişahının naçiz bir kulu, basit bir beylerbeyisi idim. Amma ki Avrupa'da namım «Cezayir kiralı» idi. İspanya Kıralı'nın bana böyle hitap etmesi gayetle haddini bilmezlikti. Çok ağır bir nâme yazıp kendisine yolladım. Cevabımı alınca, Cezayir önlerine derya misali donanmalarıyla geldiler. Karaya çıktılar. Fakat kışın iyi hazırlanmıştım, böyle bir şeyi de bekliliyordum, İspanyollar büyük zayıat verdiler. 20.000 kâfirden birçoğu kırıldı, yedi sekiz yüzü: «Mayna Sinyor!» deyip bize teslim oldular. Gerisi teknelere can attılar, kıralları Karlos'un hay-siyetini beş paralık ve yüzünü kara edip defolup gittiler. Afrika'da Türk'ün şânı yüceldi, namımız bütün Avrupa'da duyuldu. Cezayir'de tam 13.000 kâfir esiri birikmişti. Bunların yirmi dördü, frenklerin «amiral» dedikleri büyük kaptanlardı. Bunları zaptetmek de bir meseleydi. Bir defasında zincirlerinden boşanmışlar. Kaçmak istediler. Zorlukla ele geçirdik. Büyük vuruşma oldu. Esirlerin üç yüzü öldü.

Şevketlû Sultan Selim Han Hazretleri nâmına sikke kestirip hutbe okutturdum. Maksadım bu idi ki, bütün Afrika'da Cihan Padişahı'ndan başkasının nâmına sikke kesilmesin. Afrika'da Araplar'ın en büyük hükümdarı Fas Sultanı idi, Fas Sultanı'nı alt etmeden, Afrika'da Türk hâkimiyetini tamamlamak ihtimali yoktu. Bir gün Cezayir'de Afrika'deki Arap emirlerinden birkaçını kabu! etmiştim. Kendilerine dedim ki:

«Cihan Padişahı olan Selim Han, şimdi aynı zamanda peygamberimizin halifesidir. Siz nasıl olur da aynı zamanda islâm halifesi olan Cihan Hakanı'nı bırakıp Fas Sultanı namına hutbe okutup sikke kesersiniz? Varın hakanımızın namına sikke kazdırın, istikbaliniz, ikbaliniz ve devletiniz bu yoldadır. Vay, bu yoldan ayrılacak biçarelere!»

Sultan Selim Han efendimize müte-met adamlarımdan Hacı Hüseyin Ağa'yı gönderdim. Hüseyin Ağa, 21 gün derya yolculuğundan sonra cihanın incisi İstanbul şehrine vardı. Yalı Köşkü'nde Sultan Selim Han tarafından kabul edildi. Acizane peşkeşlerimi padişahımıza sundu. Bu peşkeşler, 20 Frenk oğlanı köle tarafından taşınıyordu. Selim Han peşkeşleri lütfen ve tenezzüien be-

ğendi. Hüseyin Ağa'ya hıl'atler giydirildi. Kaptanlarıma mîrîden konaklar tahsis edilip konuklandı. Hüseyin Ağa padişahımızdan sonra devlet erkânı tarafından da kabul edildi. Onlara da âcizane hediyelerimi sundu. Cihanın taht şehri olan İstanbul'da tam 41 gün kaldı. Leventlerim 41 gün şanlı taht şehrimizi gezip eğlendi. Vaktin hitamında hareket edildi. Hakanımız Selim Han, Cezayir teknelerini seyretmek üzere Yalı Köşkü'nü teşrif buyurmuşlardı. Gemi-lerim, bütün toplarını ateşleyerek şanlı büyük hakanımızı selâmladı. Hacı Hüseyin Ağa, veda için Selim Han'ın huzuruna çıktı. Yedi kere yer öpüp padişahımızı ululadı. Hakanımız, Hüseyin Ağa'ya bir fermân-ı hümayûn verdiler ki, kendi el yazılarıyla yazılan bu ferman, beni Cezayir beylerbeyiliğine tâyin ediyordu. Böylece şanlı devletimizin bir beylerbeyisi oluyordum. Bana verilmek üzere Hüseyin Ağa'ya mücevherli bir kılıç, sırmalı bir hıl'at ve bir beylerbeyilik sancağı teslim edildi. Hakanımız, Hüseyin Ağa'ya dedi ki:

«Baka Reis, işbu kılıcı Hayreddin Paşa kuluma götür, şan ve şerefle takınsın. Hıl'atimi giysin ve sancağımı zinhar yanından ayırmayıp mansûr ve muzaffer gazalar eylesin. Cümle duam berekâtı sizinle bilebilir. Heman Cenâb-ı Hak, Cezayir'deki bütün mücahit kullarımın yüzünü iki cihanda ak eylesin. Amîn, bi-hürmeti Seyyidî'l-Mürselin!»

Hüseyin Ağa, İstanbul'dan hareketinin sekizinci günü Mora'nın güneyinde Koron limanına varıp demir attı. Limanda 8 pare Venedik gemisi ile sayısız Türk gemisi yatarı. Hüseyin Ağa, Venedik gemilerinin amirali bir nezaket ziyareti yaptı. Amirale dedi ki:

«Artık Cezayir toprağı, Selim Han'ın mülküdür. Efendim Hayreddin Paşa, bir Osmanlı beylerbeyisidir. Donanmamız da, Donanmay-ı Hümayûn'un bir parçasıdır, İstanbul'dan nece buyruk alırsak ana göre hareket ederiz. Padişahımızla dost iseniz, Cezayir gemilerinden de korkunuz olmasın. Düşman iseniz, biz de Akdeniz'i size dar ederiz.»

Hüseyin Ağa, Koron'dan hareketinin sekizinci günü Cezayir'e geldi. Böylece İstanbul-Cezâyir yolunu 16 günde almış oldu. Derhal Hüseyin Ağa'yı ve İstanbul'dan dönen kaptanlarımı çağır-dım. Padişahın ihsanlarını kemâl-i tâzîm ile aldım. Öpüp başıma koydum. Kılıcı kuşanıp hıl'atı sırtıma geçirdim. Selim Han'm şanlı sancağını başımın üzerinde yüksek bir yere astırdım. Azîm ferahlık buldum. Artık İspanyol kâfiri bile benimle başa çıkamazdı. Çünkü arkam-

Barbaros'un donanması bir deniz savaşında.

da Selim Han gibi bir cihan hükümdarı vardı. Ne istesem lûtf-u inayetini benden esirgemezdi, Gece büyük bir ziyafet verdim. Bahşîşler dağıttım. Eğlenceler düzenlenmesini emrettim. Hüseyin Ağa, vazifesini istediğimden âlâ ve ümidimden fazla yapmıştı. Kendisini Cezayir'de büyük bir vazifeye tâyin edip mükâfatlandırdım.

Büyük düşmanımız İspanyol kâfiri idi. Buna şek ve şüphe yoktu. Cenevizliler gibi başka kâfir milletlerle de harp halindeydik. Ancak bir de bizim Cezayir'e yerleşmemizden gocunan Cezayirli, Tunuslu, Faslı hükümdar ve hükümdarcıklar uğraşmak zorundaydık. Fas'ta büyük bir hanedan olan Fas sultanları hüküm sürüyordu. Burası büyük bir devlettir. Fakat son zamanlarda iç kavgalarla dirliğı ve düzenliğı bozulmuştu. Şimalî Afrika'da Fas'tan başka ehemmiyetli bir devlet yoktu. Tunus ve Tlemsen'de hüküm süren Hafsîler ve Abdolvâdiler, eski ehemmiyetlerini külliye kaybetmişlerdi. Arkalarını İspanyol kâfirine dayayıp bizimle gizli veya açık mücadele etmek yolunu tutmuşlardı. Kendilerini ilk fırsatta ortadan kaldıracıklarını biliyorlardı. Niçin, izah edeyim:

Biz, Doğu Akdeniz'den Batı Akdeniz'e gelince önce Tunus'a ayak basmış, Hafst Sultanı ile anlaşmıştık. Bizim sayemizde Tunuslular zengin oldular. Uzun zamandan beri memurluğunu yitirmiş olan Tunus şehirleri şenlendi, bolluk ve refah içinde yüzmeye başladı. Tunus Hafsî Sultanı, İspanyol ve Ceneviz tasallutundan sayemizde kurtuldu ve gene sayemizde, ödediğimiz haraçla hazinesini doldurdu. Kendisinden mecnunduk ve Tanrı bilir, ne ülkesinde, ne malında gözümlüz vardı. Yoksa elimize o kadar fırsat geçmişti ki, istesek kendisini orta-

dan kaldırmaya muktedirdik. İşte bu şartlar içindeyken biz Cezayir'i fethettik. Tunus'tan büyük bir devlet olduk ve en büyük Hıristiyan devleti olan İspanya ile amansız bir savaşa giriştik. Müslümanlık onu icap ettirirdi ki, bu amansız savaşta Tunus Sultanı bizi desteklesin. Ancak Sultan, Osmanlı himayesine girmemizden ve Selim Han'ın tebaası olmamızdan ziyadesiyle ürktü. Biliyordu ki Osmanogulları cihangir bir sülâledir ve Selim Han, birkaç yıl içinde yüz Tunus ülkesi büyüklüğünde ülkeler fethetmiştir. Sanırdı ki, hakanımız Selim Han'ın kendi fakir ülkesinde de gözü vardır. Bilmezden gelirdi ki, hakanımın beylerbeylerinin, Tunus sultanından daha bol toprağı ve askeri olan nece sancak beyleri vardır. Netekim Selim Han'ın bir beylerbeyisi olan ben, Avrupa'nın yansına hâkim olan İspanya ya kiralı Karlos'u birçok defalar mağlûp etmiştim, işte bu minval üzere Tunus Sultanı ile aramız açıldıkça açıldı. Tek başına bana kafa tutamayacağını bilen Sultan, bir taraftan İspanya'dan yardım isterken, diğer taraftan da yerli emirleri aleyhinde kışkırtıyordu. Kışkırttıklarının başında, Tlemsen'in Abdolvâdi hanedanından inen hükümdarı vardı. Bu hükümdar, bana tâbi idi. Ancak ta altından İspanya ile münasebet kurmaktan da geri kalmıyordu. Tunus Sultanı'nın Tlemsen beyine yazdığı nâmeyi ele geçirdim. Bu nâmede hulasaten deniyordu ki:

«Hayreddin Paşa denen izbandut, ağası Oruç'tan daha da büyük bir belâdır. Hele şimdi arkasını Sultan Selim Han'a dayamıştır. Onun için gurun son yoktur. İspanya dahil, cihana kafa tutmaktadır. Sultan Selim Han, Hayreddin'i adam sanıp kendisine beylerbeyilik ve paşalık ve murassa kılıç ve

hü'at ve sancak vermiştir. Hayreddin, Anadolu'dan devamlı insan ve malzeme yardımı almaktadır. Tedbir budur ki, el-birliği edip Afrika'da bir tek Türk bırakmayalım. Şimalî Afrika'ya ayak bastıkları on yıl olmadığı halde Türkler, şimdi hepimize efendilik taslamaktadırlar.»

BİR OSMANOĞLU'NUN ELİNDEN ÜLKE ALINDIĞINI KİMSE DUYMAMIŞTI.

Bütün kudret Allahü Taâlâ Hazretleri'nin elindedir. Dilediğini azîz ve dilediğini zelîl eder. Tunus Sultanı, dinimizin bu inceliğinden gafildi. Elbet büyük kusurları vardı ki, Cenâb-ı Hak tarafından zelîl kılınmıştı. Şimdi Cezayir'i benim elimden almak artık hiçbir dünyevî kudretin iktidarı dahilinde değildi. Çünkü ülke benim değil, Sevketlû hakanımız Selim Han'ındı. Şimdiye kadar bir Osmanoğlu'nun elinden ülke alındığını da kimse isitmemişti. Gerçek bu merkezdeydi. Kim ki bu gerçeği kavramakta anlayışsızlık gösterecekti, başını en büyük belâlara sarması mukadderdi. Cezayir halkı, bizi seviyordu. Ülkeye getirdiğimiz nimetlerin değerini müdriktirler. Koca Cezayir ülkesindeki emirlikleri, kabileleri bir araya, bir idareye toplamıştık. Ticaret, biz gelmeden öncesine nispetle birkaç kat artmıştı. Müslümanlar artık İspanyol kâfirinin tasa'lûtundan emindiler. Hür ve başları dik yaşıyorlardı. Çünkü cihanın en büyük hükümdarının tab'ası idiler (*).

(*) 1962'de Cezayir istiklâline kavuşunca, millî hareketin en büyük liflerlerinden olan Albay Muhanûu'i-Hacc şu beyanını vermiştir: «Her şeyi, hattâ bir millet oluşumuzu, Ttlrkler'e borçluyuz. Osmanlılar geldiği zaman, bizler korsandık. Yüzlerce kabileden müteşekkildik. Osmanlılar, başımıza bir paşa getirdiler. Dağınık aşiretleri bir araya topladılar. Onları bir kavim haline koydular. Bu kavim, 300 yıl, merkezî Türk idaresi altında kaldı. Birliğin kudretini öğrendi. Türkler sayesinde, millet haline geldik.»

Bununla beraber bazı kabileler teşvik ve iğvâya kapıldılar. Üzerlerine 6.000 yaya ve 6.000 atlı asker gönderdim. Gazilerim, âsileri, ibret teşkil edecek şekilde cezalandırıldılar. Tlemsen'de de kıpırdanmalar vardı. Fas padişahı da Tlemsen işlerine karıştıyordu. Çünkü Tlemsen, Fas'ın yanbaşı idi, Tlemsen'deki Abdulvâdî hanedanı arasındaki kavgalar da halkın huzurunu bozuyor, İspanyol kâfirinin ekmeğine yağ sürüyordu. Bu hanedandan Emîr Mes'ud, Cezayir'e gelmiş, büyük karındaşına karşı benden yardım isteyordu. Mes'ud'un yanı-

na 3.000 atlı ve 1.000 yaya askerimi katıp Tlemsen'e gönderdim. Zira Tlemsen Sultanı'nın aleyhimde olur olmaz söz söylediğini casuslarım bana bildirmişlerdi. Kendisini İspanyol zulmünden kurtardığımız bu nanköre haddini bildirmek gerekti. Sultan'ın diğer bir karındaşı, Emîr Abdullah da, Vahrân'a kaçıp İspanyollar'dan yardım istemişti.

TLEMSEN'İN ZAPTI

«Karındaşın Mes'ud, Hayreddin Paşa'nın vâfir askeriyle üzerine gelir, var ne halin varsa gör!» diye, Tlemsen'in bütün ileri gelenleri Sultan'ı bıraktılar. Sultan baktı ki akıbet yamandır. Tedbiri firarda buldu. Şehirden çıkıp gitti. O da Vahrân taraflarında İspanyollar'a sığındı. Emîr Mes'ud, kavgasız ve cenksiz gelip sayemde Tlemsen tahtına oturdu. Bana ve gazilerime çok dualar etti. Amma şimdi ki tahta oturdu, muradına nail oldu. Artık ondan da emin olmak doğru değildi.

Sultan Mes'ud, gazilerimden her birine 25, Arap gönüllülerine adam başına 10 altın verdi. Bana da yıllık vergi olarak 50.000 altın yolladı. Pek çok da değerli hediye gönderip gönlümü aldı. Altınları beyler-beyiliğin hazinesine gönderdim. Hediyelerin çoğunu da reislerime dağıttım. Bir kısmını sarayımda alakoydum. Sultan Mes'ud'a da bir nâme yazıp gönderdim. Dedirn ki:

«Şimdi hakanımızın sayesinde atalarının tahtına oturdun. Ancak, karındaşını tahtından mahrum eden haletten kati hazer edesin! Müslümanlar'a zulümden sakınasın. Emirlerimden taşra çıkmamaya gayret gösteresin. Senelik vergini bir tek gün geciktirneyesin. İspanyol kâfiri ile her hangi bir münasebetini zinhar duymayayım. Zira ispanyol kâfiri de sana diş bilemektedir, iki büyük karındaşın Vahrân'da, İspanyollar'ın elindedir. Onları tahtına oturmuş görmek istemezsen, tedbiri elden bırakmazsın!»

Fakat Mes'ud, tahta oturduğu gün zulme ve haksızlığa başladı. Atalarından böyle görmüştü, işittim ki, mektubumu okuduktan sonra pare pare edip yırtmış. Bu hareketinin başına ne felâketler getireceğinden gafil bir akılsızdı. Halkı soy-maya başladı. Bütün bunları Vahrân'daki Mes'ud'un büyük karındaşı Abdullah duymuş. Bana müracaat etti. Diyordu ki:

«Sultanım, gördünüz mü, beni atalarım tâc-u tahtından mahrum edip, yerime nimet hakkı gözetmez bir nankör-rü oturttunuz. Şimdi size âsi olmuştur. Lütfen ve tenezzülen beni tahtıma iade buyurursanız, ömrüm oldukça kulluğunuzdan çıkmam.»

Karındaşı Mes'ud'dan ne hayır gördükse, bu Abdullah'tan da o kadarını göreceğimiz belliydi. Lâkin şu anda Abdullah'ı affetmek ve Mes'ud'a karşı çıkarmak icap ediyordu. Bu sıralarda ben 22 pare tekneyle Cezayir'in Mostaganem şehri açıklarında idim. Mostaganem'i kolayca fethettim. Bura-sı İspanyollar'ın elindeki Vahrân'a (Oran) yakındı. Henüz Müstaganem'deyken Emîr Abdullah gelip beni gördü. Eteğimi öpüp hayli yakardı. Kendisine 1.000 levent verip Tlemsen'e gönderdim. Ben de İspanya'dan gemilerimizle taşıdığımız 2.285 Endülüs muhacirini Mostaganem taraflarına yerleştirmekle meşguldüm. Kendilerine iş ve toprak verdim. Gayetle sanatkâr adamlardı. Her biri başka bir hünere sahipti.

BİR HARP HİLESİ

Haber aldım ki Abdullah, Tlemsen'e gelmiş ve şehre hâkim olmuş. Karındaşı Mes'ud, korkusundan kaleye kapanmış. 25 gün dayanmış. Bizim leventler bakmışlar ki iş uzar, yanlarında kale muhasarasına yarar büyük top yoktur, aralarında müşavere etmişler:

«Sahte bir ricat hareketi yapalım, bizi kaleyi bırakıp kaçtık sansınlar. Bu Araplar gayetie arsız bir kavimdir. Galiptik, mağlûptuk bilmezler. Türkler kaçtı deyü kaleden çıkıp yağma hırsıyla üzerimize gelirler. O zaman onları haklar, kaleyi alır, Emîr Abdullah'a teslim eder, Cezayir'e döneriz.» demişler.

Aynıyla böyle oldu. «Hay Türkler firara yüz tutup kaçıyor!» diyen kaledeki Sultan Mes'ud taraftarı Araplar, leventlerin ardına düştü. Leventler gerisin geriye hamle yapıp çoğunu kılıçtan geçirdiler. Zira bu Araplar, cenk sanatını bilmez bir kavimdirler. Çölde çapulculuk yapmakla ordu halinde cenk etmeyi aynı şey sanırlar. Cenk sanatını bilen İspanyol kâfiri bile Türk leventlerine daima mağlûp olagelmışken, hangi akılla bilinmez, bu Arap kabileleri olur olmaz yerde Türkler'in karşısına çıkıp perişan olurlar. Zira onlarda insan canı gayetle değersizdir. Kulluklarını bilip tedbir alacakları yerde, «her şey Allah'tandır» deyip budalaca ölürler. Gerçi iyi ata binerler ve içlerinde cesur olanlar vardır. Ancak atlarının koşumları bile gayetle iptidaîdir, iyi silâhları yoktur. Olsa da kullanamazlar. Ateşli silâhlarla araları iyi değildir. Sonra en büyük mağlûbiyet sebepleri şudur ki, kitle halinde döğüşmenin kaidelerini asla bilmezler.

İşte bu minval üzere Tlemsen kalesi leventlerin eline düştü. Sultan Mes'ud, gece karanlığında beş, on adamıyla kaç-

tı gitti. Ne oldu, meçhuldür. Bir daha adı sanı duyulmadı, işte akılsız adamların akıbeti budur. Mes'ud kim olurdu ki, Cihan Hakani'nın beylerbeyisi olan bana kafa tuta! Ondan yüzlerce defa daha büyük bir hükümdar olan İspanya kiralı Karlos (Charles-Quint) bile bana ve cennet-mekân ağam Oruç Bey'e mağlûp olmuştu.

Bu Mes'ud öyle namert bir kahpe idi ki, kalede leventlerime karşı koyan ve efendileri için canlarını veren 6.000 Arap'a haber vermeden kaçtı. Hattâ efendilerinin kaçtığını bilmeyen bu zavallılar, daha birkaç saat leventlerime karşı koydular. Nihayet itaat ettiler. Reisleri dedi ki:

«Hâşâ ki Cezayir sultanı Hayreddin Paşa'ya âsi değiliz. Hayreddin Paşa bizim efendimiz, Türkler, babamızdır. Ne yapalım ki Mes'ud'un havfından size karşı silâh kuşandık. Bizi İspanyol kâfirini çağırmakla tehdit ederdi, içimizde Oruç Bey'le beraber nece gazalarda bulunmuş mücahitler vardır. Bizi affedin. Hata bizden, kerem sizdendir.»

Bu Tlemsen cenginde leventlerim, tam 5.000 Arap'ı kılıçtan geçirmeye mecbur olmuşlardı. Fakat itaat edenleri affettiler. Cuma günü hutbede "Denizler ve Kıtalar Hakani Sultan Selim Han" efendimizin adı okundu. İsm-i şerifleri kazılmış sikkeler kesildi. Leventler, Sultan Abdullah'a veda ettiler. Sultan Abdullah, leventlerden daha bir müddet Tlemsen'de kalmalarını rica etti. Leventler, Tlemsen'i yeni sultana teslim ettikten sonra şehirde bir gün fazla kalmaya izinleri olmadığını, hemen Cezayir'e dönmeleri gerektiğini söylediler. Ancak Abdullah'ın ısrarı üzerine, onun yanında 100 levent bıraktılar. Abdullah, leventlerime gözünün bebeği gibi baktı. Kendi yediği yemeğin aynını leventlerimin önüne çıkarırdı.

Geri kalan 900 levendim Cezayir'e geldi. Sultan Abdullah'ın yolladığı 20.000 altını ve hediyeleri getirdiler. Abdullah'ın gönderdiği nâmeyi okudum. Çok edepli bir lisan kullanmıştı. Tebessüm ederek leventlerime dedim ki:

«Şimdiki halde sözü insan sözüne benzer, ama bakalım bu da tahta oturunca kardeşi gibi mi davranır?»

Cümle reislerim güldüler. Tlemsen meselesinden sonra İbnu'l-Kaadî meselesini ele aldım. İbnu'l-Kaadî, Cezayirli Arap emirlerinin büyüklerindendi ve bana gayetle sadıktı. Tunus emîri onu bana karşı isyana teşvik etmiş, fakat o, hakaretle reddetmiş ve kendi gibi Tunus beyini de Türkler'e itaate davet eyle-

mişti. Şimdi bu akıllı Arap ölmüş, yerine Veled-i İbnu'l-Kaadî denen akılsız oğlu geçmişti. İlk işi Tunus emîri ile aleyhimize ittifak etmek oldu. Derlerdi ki:

«El birliği edip Türk kısmını Arap yakasından çıkarıp kaldıralım.»

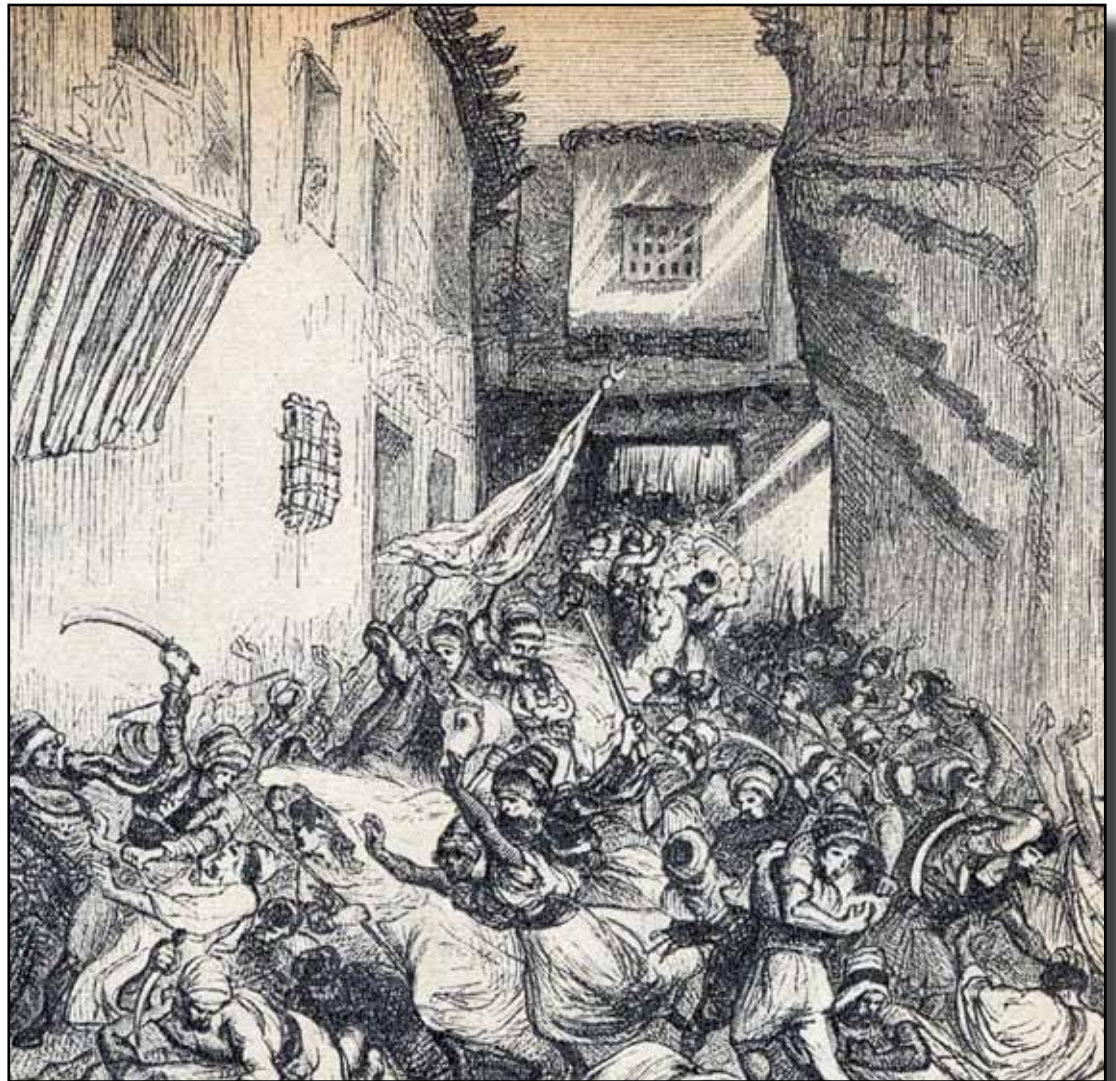
Bu hayırsız veledin Tunus sultanına gönderdiği bir nâmeyi ete geçirdim. Babasının öldüğü henüz iki ay olmuştu. Tunus sultanına şöyle diyordu:

«Seninle el birlik edip Türk'ün kökünü keselim. 'Hayreddin' dedikleri Türk'ü Cezayir'den kaçıralsın. Yerine ben sultan olayım. O zaman sîzi vâfir gözetirim. Bizim peder Türkler'i gayetle severdi. Ama benim Türk kavmi kadar sevmediğim bir kavim yoktur.»

İbnu'l-Kaadî ile Tunus Beyi arasındaki nameler! ele geçirdim ve bana karşı hazırladıkları desiselerden haberdâr oldum. 12.000 levendimle Tunus Beyi üzerine yürüdüm. Meşe ve kestane ağaçlarıyla örtülü bir araziden ovaya çıktım. Tunus Beyi, uzaktan beni mütefiki İbnu'l-Kaadî sanmış. Derhal tüfek ateşi açtırdım. Tunus Beyi'nin askeri çil yavrusu gibi dağıldı. Tunus Beyi esir düştü. Önüme getirdiler. Birçok nasihat edip salıverdim. Halbuki o beni esir etseydi, nasıl bir ölümle öldürürdü, bilirim. Bütün Afrika, gösterdiğim merhameti beğendi.

Bu muharebede elime 300 çadır ganimet geçti. Bunları Cezayir'e sevk ettim. Ben, daha beş on gün muharebe yaptığımız ovada kaldım. Gayetle güzel bir mevki idi. Her tarafında âb-ı hayât gibi sular çağlıyordu. Leziz av kuşları vardı. Bir müddet eğlendik. Dönüş emri verdim. Çok sarp bir boğazdan geçiyorduk. Öyle ki, iki atlı yan yana gidemezdi. Meğer İbnu'l-Kaadî, bizi burada bastırmayı kurmuş. Birden taarruza uğradık. Böyle bir şey beklemiyordum. Vuruştığımız arazinin müsait olmaması yüzünden büyük kayıp verdim, birçok levendim şehit düştü. İbnu'l-Kaadî, 5 Türk'ün kellesini getirene bir altın vadetmiş. Bu yüzden âsi Araplar, canlarını dişlerine takmış vuruşuyorlardı. Çarpışma üç buçuk saat sürdü. Nihayet boğazdan çıkıp Cezayir'e gelebildik. Tam 750 levendim şehit olmuştu. Bunu İbnu'l-Kaadî denen haramzâdenin yanına komamaya ahdettim. Cenâb-ı Hakk'ın takdiri, Tunus Beyi gibi bir hükümdarı yenip esir eylemiş, İbnu'l-Kaadî gibi âsi bir bedevîye karşı muvaffak olamamıştık.

Bütün Avrupa kırılları namımı «Barbaros» diye anıp titrerlerken bir âsinin bizi vurması, Cezayir'de kargaşalık doğurdu. İbnu'l-Kaadî'nin gururu son hadini buldu. «Hayreddin Paşa'yı yendim, inşa'llah yakında başını da keserim»

Vahran valisi ile yapılan savaş.

diye öğünürdü. Etrafına büyük kalabalık topladı. 500 Türk'ü ele geçirdi. Bunları boyunduruğa vurup değirmen taşı döndürmekte kullandığını işittim. Esir aldığı bu Türkler'i bırakmasını, yoksa akıbetinin pek yaman olacağını bildirdim. Bir müddet beni oyaladı. Sonra açıkça bu Türkler'i veremeyeceğini, çünkü bunlar serbest kalırlarsa ilk iş olarak kendisinden öç almıya çalışacaklarını beyan etti. Diğer taraftan her canibe adamlar salıyor:

«Bu Türkler'in Cezayir'de ne işleri vardır? Burası Arap ülkesidir. Varalım, cümlesini kıralım» diye taraftar toplamaya çalışıyordu.

BİR HAIN LEVENT

Kendilerini İspanyol köleliğinden kurtardığını unutan bazı gafil nankörler, bu davete uydular. Elimde 12.000 Türk levendi vardı. Bunların büyük kısmı gemilerinin üzerinde, Akdeniz'deydi. Hristiyanlar'ın taarruzlarına karşı uyanık olmam lâzımdı. Bu vaziyette bütün askerîmi toplayıp âsilerin üzerine gönderemezdim. Öyle bir an oldu ki, içimizden birkaç Türk bile, benim artık Cezayir'de tutunamayacağımı sandılar. Kara Hasan adlı tıynetsiz bir levent, beni alaşağı edip yerime geçmek istedi. Sanırdı ki, kuş kadar beyniyle benim yapamadıklarımı o yapacak. Kara Hasan'ın İbnü'l-Kaadi ile haberleştiğini de öğrendim. Bu haini kovdum, gitti. Ama bana büyük bir bezginlik geldi. Bu Cezayir milletine iyi bir ders vermek lâzımdı. İbnü'l-Kaadi, Cezayir sultanlığı peşindeydi. Ancak ben Cezayir'i bırakırsam, ülke gene bin parçaya ayrılacak, her parçası ayrı ayrı İspanyol kâfirinin kucağına düşecekti. İbnü'l-Kaadi'nin ne Cezayir'i birleştirecek, ne de İspanyollar'a karşı savunacak akıllı, cesareti, askeri ve iktidarı vardı. Değil donanması, gemisi bile yoktu. Geldikleri zaman ufku kapkara kaplıyan kâfir armadalarıyla nasıl başa çıkardı? Biz Cezayir'e gelmeden, yerlilerin âdeti, kâfiri görünce, çil yavrusu gibi dağılmaktı. Yüz yıldan fazla zamandan beri Cezayir'de devlet ve hükümet diye bir şey yoktu. Kâfirler de bunu nimet bilmiş, sahilin en iyi limanlarını ele geçirmişlerdi. Şimdi verdiğimiz bütün emekler, bir avuç akılsızın yüzünden heba olmak üzereydi. Ülkeye getirdiğimiz ticaret ve zenginlik de, biz çekilir çekilmez ortadan yok olurdu. Ancak akıllı kısa olanlar, bu hakikatten gaflet ediyorlardı. Düşündüm ki, bir müddet için Cezayir'i bırakıp ülkenin bir köşesine çekileyim, korsanlıkla uğraşayım, kara işleriy-

le meşgul olmayayım. Bakalım Cezayir-liler, ülkelerini nasıl idare ederler, nasıl geçirirler, nasıl savunurlardı? Birkaç yıl önce olduğu gibi elçi, elçi üzerine gönderip geri dönmem için yalvaracakları muhakkaktı. O zaman geri dönerdim, artık bizi Cezayir'den hiçbir kuvvet çıkaramazdı. Zira askerlik ve devlet idaresi Türk'e mahsustur.

İBNÜ'L-KAADİ İSYANI

Nihayet beklediğim fırtına koptu. İbnü'l-Kaadi, 40.000 kişiyle taarruza geçti. Amma hazırlıklıydım ve böyle bir şeyi bekliyordum. Hattâ İbnü'l-Kaadi'nin meclislerinde casuslarım vardı. Ne konuşulur, ne yapmak isterler, günü gününe bilirdim. 10.000 levendimi âsilerin üzerine sürdürdüm, ikindiye kadar büyük bir vuruşma oldu. 2.000 şehit ve 2.000 yaralı verdim. Fakat âsilerin cümlesini mahvettim. Ancak 700 kadarı kaçtı. Gerisi öldü ve esir edildi. Asilerin başında bulunan İbnü'l-Kaadi'nin adamı Cezayir şeyhu'l-beledi (belediye reisi) elimize düştü. Mel'unu dört parçaya parçalayıp her parçasını şehrin bir kapısına astırdım. Tâ ki âlem-i ibret ola!

İsyanı bastırdıktan sonra, elebaşılardan 185 kişiyi elleri bağlı olarak önüme getirdiler. Bütün Cezayir ulemasını topladım. Dedim ki:

«Efendiler, bu âsiler hakkında dinimizin, şeriatimizin emri nicedir?»

Yaşlı bir din adamı şöyle cevap verdi:

«Paşam, sana ve askerine karşı gelenin cezası şeriatimizde ölümdür. Çünkü sen bu ülkede Cihan Padişahı Sultan Süleyman Han Hazretleri'ni temsil edersin, onun beylerbeyisisin. Memleketimize olan lütuf ve nimetlerin de sayılmakla tükenmez. Bizi kâfir zulmü altında başı eğik yaşamaktan sen kurtardın. Ülkemize bereket ve refah getirdin. Hiçbir idarede görmediğimiz adaleti senin ve merhum ağa Oruç Bey'in devrinde gördük. İmdi bu 185 zavallı, birtakım müfsitlerin sözüne kapılmış, büyük suç işlemiştir. Amma inayet sendendir. Çoğu seninle İspanyol kâfirine karşı vuruşmuş gazilerdir. Şimdi hataya düşmüşlerdir. Var affeyle, kulluğuna kabul et. Büyüklük budur.»

Levent reislerime döndüm:

«Siz ne dersiz?» dedim. Reislerimden biri:

«Sen daha iyi bilirsin paşam, diye cevap verdi; amma biz din adamı değiliz, askeriz. Her hareketimizden İstanbul'a, Cihan Hakanı Hazretleri'ne hesap vermeye mecburuz. Şimdi merhamet ve iûuf zamanı değildir. Bu âsiler bizi ele geçirseterdi ne yapacaklardı, kendi iti-

raflarıyla sabittir. İmdi biz bunları affedersek, gayetle kötü misal olur. Koca Şimalî Afrika'da bir avuç Türk'üz. Burası Anadolu'nun birkaç misli büyük bir ülkedir. Birkaç bin Türk bu ülkeyi tutmaya çalışırız. Üstelik basımızda İspanyol kâfiri gibi Avrupa'nın en kuvvetli milleti fırsat gözetir. İbret-i âlem için bu âsilerin başın vurdur, tedbir budur.»

BARBAROS CEZAYİR'İ TERK EDİYOR

Reisin sözleri daha makuldü. 185 âsinin başının vurulmasını emrettim. Böyle bir ernir verdiğime çok üzüldüm. Hattâ o gece uyum kaçtı, kâbuslar gördüm. Fakat devletin menfaati bunu icap ettiriyordu. Ancak âsilerin mallarına, evlerine dokunmadım. Bu koca ülkede şiddetle tutunamazdık. Şimdilik gözlerini korkutmuştuk, bir zaman için ayaktanmazlardı. Fakat bu istikbal vadeden bir tedbir değildi. Bir ülke ki, halkı bizi istemez, bizden memnun değildir, bize yakışan oydu ki, çekilip gidelim. Bir ülkenin hükümdarı, askeri, ileri gelenleriyle uğraşmak kabildi. Yeter ki halkı bizi desteklesin. Fakat halk arasında da memnuniyetsizlik olunca, o di-yarı terketmek lâzımdı. Bir zamandan beri bunu düşünüyordum. Şimdi katî kararımı verdim. Biliyordum ki biz çekildikten sonra Araplar, Cezayir'i idare edemezler. İspanyol kâfirine karşı koymak bîr yana, bizim çekilmemizle ticaret hayatı da duracağından herkes büyük zarar görür. Devlet düzeni de kalmazlar. Benden sonra Arap ileri gelenleri, birbirlerine düşecekler, halk perişan olacaktı. Sonunda tek çare olarak, nice minnetle beni tekrar ülkelerine çağıracaktı. Buna imanım gibi emindim. O gece rüyamda Hızır'ı gördüm ve bunu karar verdiğim işin münasip olduğunun manevî bir işareti saydım.

Bir sabah Cezayir limanında yatan 25 pare gemime bütün leventlerimi, ailelerini, mallarını doldurdum. Öbür gemilerim seferde, Akdeniz'deydi. Onlara da emir gönderdim ki, Cezayir limanına değil, Cicelli limanına dönsünler. Bütün Cezayir halkı kıyıya yığılmıştı. Herkes İspanyol yakasına sefere çıkacağımı sandı. Fakat kadınlarımızı ve mallarımızı da gemilere bindirdiğizi görünce, büyük şaşkınlık hâsıl oldu. Halkın büyük kısmı gittiğimize gayetle üzüldü. Daha gemilerimize binerken:

«Yarın İspanyol kâfiri gelse bizi kim korur?» diye feryada başlayıp İbnü'l-Kaadi'ye beddualar ettiler. İbnü'l-Kaadi de korkusundan bana bir mektup gönderdi. Gayetle yüzüzlük edip, oğlum olduğunu, kusurunu affetmemi,

Cezayir'den gitmememi istiyordu. Kabul etmedim. Elçisine dedim ki:

«İşte Cezayir kalesinin anahtarları, var efendine teslim eyle, sultanlık peşindeydi, gelsin memleketin başına geçsin. Bunca Müslüman'ın kanına glrdi. Bakalım nasıl memleket idare eder?»

Cezayirliler yalnız İspanyol kâfirinden değil, Sultan Süleyman Han'dan da korkarlardı. Hakanımız, bir beylerbeyisini istemeyen Cezâyirliler'e nice davranır, bunu düşünür, uykuları kaçırdı. Kalabalık bir ulemâ heyetini gemime gönderdiler. Kalmamı rica ve istirham ettiler. Hatırlarını okşayıcı sözler söyledim. Fakat kararımın dönmedim. Melûl ve mahzun gemiden ayrıldılar.

Bir günlük bir derya yolculuğundan sonra Cicelli'ye geldik. Burası Cezayir kıyısında güzel bir limandı. Ağam Oruç'la evvelâ fethettiğimiz yerlerdendi. Yerleşmek üzere geldiğimizi öğrenen Cicelli halkı, şenlik ve bayram etmeye başladı. Şimdi Cezayir şehrine akan bütün servet ve ticaret, Cicelli'ye akacaktı. Ertesi günlerde Cezayir'in, hattâ Tunus'un her tarafından şeyhler gelip elimi öptüler. Halîfe-i Rûy-i Zemtn Hazretleri olan hakanımız Süleyman Han'ın kulları olduklarını, her ne emredersem Sultan Süleyman emreder gibi icabet edeceklerini, vergilerini, ödeyip asker vereceklerini söylediler:

«Bizler hâşâ Cihan Padişahı'na âsi değiliz, dediler; bu lekeyi kabul etmeyiz ve Süleyman Han'ın tab'ası olmakla öğünürüz. Cezayir'de olan işlerle zinhar alâkamız yoktur!»

Cicelli'de çok kalmadım. Hemen sefere çıktım. Sicilya kıyılarına geldim. Sicilya kırallığının merkezi Palermo'yu bombardıman ettim. 9 pare kâfir gemisi ele geçirdim, içlerinde 40 ambar dolusu buğday, arpa, zeytin, zeytinyağı, peksimet, kereste, bakla, pirinç, kahve, kumaş, bez, kurşun vardı. Keresteler çok işime yaradı. Cicelli'de büyük kışlalar ve konaklar yaptırdım. 36.000 ölçek buğdayı fırınlara çok düşük fiyatla sattım. Küçük bir de tersane inşa ettirdim. Üç gemiyi tezgâha koydurdum. Aynı yaz içinde gemilerimi tekrar sefere çıkardım. Ben Cicielli'de kaldım. Gemilerim Venedik Körfezi'ne gittiler. Uç gemi ele geçirdiler. Birinin içinden 10.000 duka altın çıktı. Yüzlerce esir alındı. Bunlardan 60'ı Müslüman esirlerdi. Hemen azad ettim. Bu sefer, 23 gün sürdü. Yirmi dördüncü gün gemilerim Cicelli'ye döndü. Ele geçen malın onda birini fakirlere dağıttım. Gerisini sattırdım. Her levendin eline 185 duka altını, ayrıca 4 tüfek, 5 tabanca, 8,5 kantar de-

mir, 17 zira Venedik çuhası, 225 zira kumaş düştü. Ganimet bu derece boldu. Bütün Şimalî Afrika'dan tacirler ve gemi sahipleri, ticaret yapmak, mal alıp satmak için Cicelli'ye üşüştü. Kendime 26 oturak çok büyük, fakat yürük bir tekne yaptırdım. Yeni teknemi diğer gemilerle yarışa soktum.

Cümlesini geçti. Kış geldi. Gemileri karaya çektiirdim.

Evvel baharda tekneleri yağlamaya, donatmaya, onarmaya başladık. 15 parçayla sefere çıktım. Önce Ceneviz Körfezi'ne geldim. 14 gün bu kıyılarda dolaştım. 21 gemi ele geçirdim. Hepsinin Cicelli'ye yolladım. Sonra Messina Boğazı'na geçip Venedik Körfezi'ne girdim. Uç parçalık bir filo gördüm. Rüzgâr gibi önümüzden kaçırdı. Ardına düştüm, yetiştim. Meğer bizim Sinan Reis'in gemileriymiş. Sinan Reis, kadırgama geldi, ellerimi öptü, sevincinden ağladı. Çoktan görüşmemiştik. Sinan'ı da peşimize takıp Venedik Körfezi'nden çıktık. 9 parça kâfir gemisi daha zaptettik. Böylece bir ay içinde ele geçirdiğimiz kâfir gemilerinin sayısı otuzu buldu. Kimi çuha, kimi ibrişim, kimi bal, kimi buğday, kimi biber yüklüydü. Biri de ağzına kadar asker doluydu.

CEZAYİR'DE KIPIRDANMALAR BAŞLIYOR

Bu arada eski reislerimden Kurdoğlu Reis de Ciceili'ye üç pare gemiyle geldi, 10.000 duka altını verdi. Hazineye koydurdum. Hafta geçmezdi ki Cicelli limanına reislerim ele geçirdikleri birkaç kâfir gerni getirmeyeler. Biz bu minval üzere iken, Cezayir'den de haberler geliyordu.

Cezayir şehri halkı, az zamanda kıymetimizi anlamış, şehrin asayişine ve refahına halel gelmiş, İb-nü'l-Kaadî aleyhine kıpırdanmalar artmıştı. Nihayet halk, bir heyet göndererek İbnü'l-Kaadî'ye demiş ki:

«Hayreddin Paşa'yı davet etmek gayetle menfaatimizdir. Paşa öyle kâmil bir adamdı ki, Müslümanlar rahat etsin diye koca Cezayir şehrini bırakıp gitti. Böyle bir şeyi şimdiye kadar kim yapmıştır. Sızden ricamız odur ki, Paşa'yı Cicelli'den şehrimize çağıralım. Siz gene kabilenizin başına dönün.» İbnü'l-Kaadî şöyle cevap vermiş:

«Hey bre akılsızlar! Siz Hayreddin Paşa, Cezayir şehrini neye bıraktı sanırsız? Benden korkusundan bırakmıştır.»

Bunun üzerine, vaktiyle maiyetim levantlerimden olup sonradan koyduğum Kara Hasan dayanamamış:

«Sultanım, benim bildiğim Hayred-

din Paşa'nın Tanrı'dan başka kimseden korkusu yoktur. Znhâr şu veya bu kuldandan korktuğunu sanıp ona göre davranmayınız, zararlı çıkmanız mukarrerdir. Paşa'nın Cezayir şehrini bırakıp gitmesi elbette sizden korkusundan değildir, bir bildiği vardır.» demiş.

İbnü'l-Kaadî gayetle kızmış. Kara Hasan'a bir şey yapmamışsa da, beni Cezayir'e çağırmak isteyen heyetin başındaki Arap din adamının hemen oracıkta başını kestirmiş.

Bu hâdiseler, Cezayir şehrine dönmemizin yaklaştığını gösteriyordu. Ancak biraz daha beklemek gerekti ki, vaziyet iyice lehimize dönsün. İbnü'l-Kaadî'nin nüfuzu gittikçe azalıyor, her gün biraz daha halkın teveccühünü kaybediyordu. Şehrin idaresi gerçekte Kara Hasan'ın idaresindeydi. Cezayir limanında birkaç gemi vardı. Fakat levantleri olmadığı için sefere çıkmazdı. Az zamanda çürüdü. Çünkü gemiler, gayetle nazik nesnelerdir. Çok ihtimam ister. Gemiler çürüyünce, şehirde ticaret namına bir şey kalmadı. Böylece Cezayir şehrinden ayrıldığımdan üç yıl geçti. Cezayir'den gelen heyetlerin sayısı artmaya başladı. Şehre dönmemizi istiyorlardı.

Bu sırada Sinan Reis, 9 pare tekneyle Akdeniz seferine çıkmış, 12 pare kâfir gemisi ele geçirmişti. Sebte Boğazı'na (Cebelittârik) uzanan Sinan Reis, İspanya'nın güney sahillerinde, Endülüs'te dolaştı. 800 Endülüslü'yü gemilerine alıp İspanyol zulmünden kurtardı. Cezayir'e getirdi. Hepsine toprak, ev, bark verdim. Fakat Sinan'ı kasavetli gördüm:

«Hayrola Sinan, ne var?» dedim.

«Ne olsun paşam, sıkılırim. Siz ve ağanız cennetmekân Oruç Bey, bin miynet ve fedakârlıkla Cezayir'i aldınız. Şimdi Kuzey Afrika'nın en iyi limanı olan Cezayir şehri, nankör bir Arap'ın elindedir. Bu limandan ne kendisi faydalanmayı bilir, ne bizi limana kabul eder. Endülüs'ten dönerken Cezayir limanına uğramak istedim. Top ateşiyle karşılandım. Topları susturup Tann'nın inayetiyle şehri almak benim için hiç mesabesinde idi. Ama kızarsınız diye cesaret edemedim. Destur verin, İbnü'l-Kaadî deneni kovalım. Eskisi gibi Cezayir şehrinde otur.»

Gelecek sayımızda:

BARBAROS TEKRAR CEZAYİR'DE

Girit'i Nasıl Kaybettik?

Sultan İbrahim

Girit adasının fethine Sultan İbrahim zamanında başlanmış, Avcı Sultan Mehmed zamanında tamamlanmıştı. 1821'de Yunan istiklâlini hazırlayan Heten'a Cemiyeti elini buraya da atmış, Rumlar'ın ayaklanması sağlanmış ve Türkler'in can ve mal güvenliği son bulmuştu. Açıkgoz Rumlar, bunu Avrupa basınına kendi lehlerine ulaştırmayı başarmışlar ve Türkler'in katliâma giriştiği propagandasını yaymışlardı. 1825'te yapılan Girit ve Sisam ayaklanmaları çok kanlı olmuştu. 1866'da birçok Avrupa devletinden para ve silâh yardımı sağlayan bir ihtilâl hareketi meydana getirmişlerdi. Durumu öğrenen Babiâli, Yunan hükûmetine bir nota vererek:

1 — Yunanistan'ın hudutlarda meydana getirdiği silâhlı gönüllü birliklerin beş gün içinde dağıtılması,

2 — Enosis, Girit, Panelenizm adlı korsan gemilerinde bulunan silâhların boşaltılması,

3 — Yunanistan'da bulunan Girit göçmenlerinin memleketlerine dönüşlerinin sağlanması,

4 — Türkler'e karşı cinayet, katil gibi kötü hareketleri görülenlerin cezalandırılması ve Türkler'den zarar görenlere de tazminat verilmesini istemiş ve,

5 — Uluslararası kurallara uyulmama devam ederse, sefirin geri alınacağını ve ilişkilere son verileceğini bildirmişti.

İşin kötüye gittiğini anlayan Avrupalı büyükler, araya girerek, Girit için bir özel idarenin kurulmasını istediler. Bu yeni idare, Rumlar'ın gelişip teşkilâtlanmasına yardım etti.

Yunanistan'a öğrenim için giden Giritliler, Yunanlılar tarafından teşkilâtlandırılmış, halkı kandırmak için köy köy dolaşarak, nutuklar vererek, kilise ise gizli gizli halkı kışkırtmaya başlamıştı.

BABIÂLİ SIKIŞTIRILIYOR

İsyanların ve şikâyetlerin önü alınmayınca da Avrupalı büyükler, Babiâli'yi aralıksız sıkıştırmakta olduğundan II. Abdülhamid olayı yerinde incelemek üzere Gazi Ahmed Muhtar Paşa'yı oraya gönderdi. Paşa, Hanya yakınındaki Halpa köyünde isyancı başlarıyla bir anlaşma yaptı.

Bu sırada Girit'te vali olarak Kostaki

Adanidis adlı biri bulunmaktaydı. Yunan kilisesinin adamı olan vali, açıktan açığa ayaklananları korumakta, adalıların kalbini kazanarak, millî bir lider olmak hevesindeydi.

Valinin yardımcıları da KasıMZâde Hamdi, Kaurzâde Hasan Beyler'di. Başkanın Rum, muavi Türk'tü. İngiliz konsolosu Thomas Sandovich de valiyi korumakta ve Türk yardımcılarının yetkilerini kullanmalarını önlemekteydi. Halpa anlaşmasından sonra valiliğe getirilen Fotiyadis, Yunanlılık gayretkeşliği içinde kendi adamlarını iş başına getiriyor, gizlice âsileri koruyor, Türkler'in katledilmesine teşvik edici yollar tutuyordu.

Valilikte süresi dolan Fotiyadis, bu görevde kalmak için bir hayli uğraşıysa da, Babiâli kararında ısrar ederek görevinden uzaklaştırdı. Yerine geçen Sava, isyancıların direnmesiyle görevinden alınmış, yerine Londra sefaretinde bulunan Kostaki Antapulos getirilmişti. Sakin hareketlerle Girit'te düzeni sağlamak kolay değildi. Atina ve Patrikhane, buradaki fesat tohumunu aralıksız geliştiriyordu, ilk patlak Hanya'da oldu. İleri gelen birkaç Türk, Rumlar tarafından öldürüldü. Ordu ve valinin şiddet tedbirleri bir fayda sağlayamadı. İkinci kez durumu incelemek için gönderilen Mahmud Celâleddin ve Ahmed Raptip Paşalar'ın tavsiyeleri de Rumlar'ın işine gelmedi.

Sebrona'da genel bir ayaklanma yaratarak birçok Türk'ün kanına girdiler. Bu durum karşısında başarısızlığa uğradığını gören Kostaki Paşa, istifa etti, yerine Nikolaki Sartinski getirildi. Yeni vali, başarılı olmak için, ılımlı Rumlar'ı tutmak yolunu izleyince, Yunan taraftarları ayaklanarak 1889 İhtilâli'ni meydana getirdiler.

RUMLARIN FESAT MAKİNESİ

Nikola Zoridis, Yani Mihaki, Aristidi Kiriari, Anderya Kakori, Mennostsihakisi gibi elebaşılar, Kakori'nin başkanlığında toplanarak adanın Yunanistan'a katılması isteğini ileri sürdüler. Köy köy dolaşarak cahil halkı ayaklandırıdılar. Dinî inançlarından faydalandılar. Köylerde, şehirlerde silâhlanan Rumlar, ansızın Türkler'in üstüne atılarak binlerce Türk'ü öldürüp, evlerini yaktılar, yiyeceklerini yağma ettiler. Duruma bir türlü en-

gel olunamıyordu. Nikolaki de azledilerek Ali Rıza Paşa bu göreve getirildi. Ali Rıza Paşa bir askerî valinin bu görev ve atanmasını isteyerek çekilince, yerine Müşir Şâkir Paşa'yı gönderdiler. Şâkir Paşa'nın aldığı tedbirler, kısa zamanda Rumlar'ı sindirdi, adaya sulh ve sükûn güneşi doğdu.

Fakat bu durum Atina'nın işine gelmiyordu. Onun amacı Girit'i ele geçirmekti. Bunun için orada durmadan ayaklanmalar, huzursuzluklar olmalı, Türkler öldürülmeli, adadan kaçırılmalı, mal ve mülküne el konulmalıydı. Ancak ada, Rum çoğunluğu sağlanırsa Yunanistan'ın olabilirdi. Ayrıca gizli gizli göçmen sokmak yolu da tutturulmuştu. Fesat makinesi bütün gücüyle Türkler aleyhine işliyordu. Mahmud Celâleddin Paşa'nın valiliği devresinde de idare normale dönmüşse de ortalığı bulandırmak isteyenler, bir komite kurarak, ada Türkleri'ni öldürmek, yurtlarını, mallarını yağma etmek amacıyla harekete geçtiler. Bahane olarak da jandarmaların Arnavut oluşunu, insafsız hareket ettiklerini ileri sürüyorlardı. Jandarma çavuşu Zekeriya ile bir jandarma ve dokuz yaşındaki kız çocuğunu öldürerek ayaklanmanın ilk kanını akıttılar.

Önceden hazırlıklı olan başkaldırma kadrosu, kısa zamanda 1.500'e yükselmişti. Papazlar, din işlerini bırakmışlardı. Fener kilisesiyle elele veren Atina metropoliti, durmadan kiliselere gönderdiği emirle, halkın isyancılara karışmasını ve her türlü yardımda bulunmasını istemekteydi. Birçok papaz da silâhlanarak bu ayaklanmaya katılmış, isyancılar için Yunanistan'dan bir hayli para ve silâh da getirmişlerdi. Epitropi komitasının başkanı, Heybeliada papaz okulundan yetişen Malako idi. Ayaklanma genişledikçe, durum bir Haçlı görünüşü göstermeye başlamış, Hristiyanlığın İslâm'ı Girit'te yok etme dâvası hâlini almıştı. Kısa zamanda isyancıların toplamı 5.000'i bulmuştu.

Atina, propaganda yönünden kuvvetli bir kozu eline geçirmiş, Türkler'in mazlum Rumlar'a zulmettiğini gösteren resimler yaptırmaya, yazılar yazdırmaya memur ettiği adamlarını Avrupa başkentlerine yaymaya başlamıştı. Avrupalı koruyucularını, adanın kurtarılması hakkında yardıma çağırıyor, İngiliz ve Rus-

lar bu yardıma çoktan hazır bulunuyorlardı. Rus, İngiliz, Fransız, İtalyan gazete ve dergileri bu yılki yayınlarında hep Rumlar'ı koruyan ve haklı gösteren yazılarla doluydu.

Durumun oradaki kuvvetle bastırılması imkânsız hâle gelmişti. Bu yönden kuvvetli bir birliğin orada görev alması gerekiyordu.

Neticede, Abdullah Paşa kumandasındaki isyanı bastırma ekibi, 29 Mayıs'ta Suda limanına çıkarıldı. Vamos'ta Rumlar'ın kuşattığı Türkler'i kurtarmak için Kalive kasabasına da bir birlik gönderilmişti. 18 günlük çetin bir hareket sonu Sebrona ve Romata da kuşatılmış, Türkler aç ve silâhsız bırakılmış, Türkler, 7 Haziran'da âsîlerin ezilmesi üzerine kurtarılmıştı.

Rumlar'ın Türkler'e karşı gösterdikleri kötü ve insafsız hareketlere aynı şekilde karşı koymaktan başka çare kalmadığını gören Provliyali Türkler de, kendilerini yakalayıp yakmak isteyen âsîlerden bir kısmını yakalamış, fakat bunların, kendilerini isyancıların zorla ayaklandığı iddia etmeleri ve yalvarmaları sonucu bırakmıştı. Rumlar ise, Türkler'e eziyet ve hakaretten geri kalmıyor, çocuktan bile aç bırakmak için fırınları, un depolarını, tarladaki ekinleri yakıyorlardı.

AVRUPA'NIN KARARI

Yunanlılar'ın hem silâhla, hem de propaganda yönüyle çalışmaları boşa gitmiyordu. Koruyucuları olan Avrupalı büyükler işe burunlarını sokarak Babiâli ile 1896 yılı 25 Ağustos'unda büyükelçiler seviyesindeki toplantıda şu karara vardılar:

- *Girit valisi Hristiyan olacak, devletlerin onayı ile Babiâli'ce beş yıl için atanacak,*

- *Vali, genel meclis tarafından kabul edilen kanunları reddetmek yetkisini taşıyacak,*

- *Adada bir karışıklık çıkması hâlinde silâh ve asker yardımı isteyebilecek,*

- *Memurların üçte biri Hristiyanlardan seçilecek,*

- *Avrupalı hukukçuların yöneteceği bir adli düzenleme komisyonu oluşturulacak,*

- *Bingazili Araplar, valinin izini olmadıkça Ada'ya yerleştirilemeyecek, vali, asayiş yönünden bulunmalarını istemediği kişileri adadan çıkarabilecekti.*

Buna rağmen Atina bu durumu kendi çıkarlarını baltalamış kabul ederek kolları sıvamaya, ajanlarını sokarak Spitropi kuruluşlarıyla anlaşmaya vararak onları papazlar yoluyla harekete geçirmeye girişti. Köy köy kıpırdamalar ve katiller, ırz ve mallara el atmalar başla-

dı. Yunanlılar yayına geçmek için bunu beklemekteydiler. Yayınlanan bir tebliğde: «İnsanlık, medeniyet âlemi!... Biçâre Giritliler'e yardım elinizi uzatınız!... O zavallıların mal ve can emniyeti tehlikeler altındadır. Her gün binlerce Hristiyan öldürülüyor. Eğer Girit Hristiyanları'nın nasıl bir sefalet, nasıl bir felâket içinde bulunduğunu görürseniz, merhametli kalbiniz kanlanır, göz yaşlarınız damlar. Şimdi, türlü işkence altında can çekişen ve hayatlarını feda ile hepimiz için kutsal olan Yunan'lılığın vefalı kucağına can atmak isteyen Hristiyan kardeşlerimize imdat ve yardım edelim!...» deniyordu.

Olayları tamamen ters göskteriyorlardı. Oysa ölen, öldürülen Türkler, öldüren, mal ve cana el uzatan Rumlar'dı, Propaganda, Hristiyanlık dâvasının altında yavuz hırsız, ev sahibini bastırıyordu.

Bu durum karşısında artık pasif kalınamazdı. Aynı şekilde durumun bütün açıklığıyla dünyaya anlatılması gerekiyordu. 25 Temmuz 1896'da valiye ve Avrupalı devlet konsolosluklarına Rum kötülüklerini anlatan bir tamim yayınlandı. Bunda özetle şöyle denmekteydi:

«Birçok imkânlar sağlanması dolayısıyla bir refah içinde bulunulması gereken adamızda, sükûn ve huzuru Rum vatan-daşlarımız bozmaktadır. Karışıklık ve eşkıyalık, adayı bir harabeye çevirmiş, oturmayı adada imkânsız hâle getirmiş, Türkler için hiç bir yönden huzur ve sükûn kalmamıştır.»

«Bir yıldan beri Rum vatandaşlarımız, Türk köy ve evlerini yakmakta, malları yağma etmekte, sonra da bunu Türkler, Hristiyanlar'a yapıyormuş gibi gösterek, bunu Yunan basınına da aktartmakta, dünyayı aldatmaktadır. Hiyanetin bu derecesine tahammül insan gücü dışındadır. Rum tebliğinin yalanlığını şöylece ispathyabiliriz:»

«Hanya'ya bağlı Gidanya ilçesinde Psatoyano, Babilo, Vatolakos, Alikiyano, Konfo, Gorano, Strine, Pisires, Romata, Sebrona, Lotraki, Pisikopi, Modi, Limnidre, Valeşero Nitissa, Sirili, Pirgo köylerinde bütün Türkler'in evleri, yağhaneleri, zeytinliklerinin büyük bir kısmı Rumlar tarafından yakılmış, bütün araç ve gereciyle birçok hayvanlar alınarak, 24 erkek, 4 kadın, 8 çocuk en adî işkencelerle öldürülmüştür.»

«Kisamo, Samino, İsvaki'ye bağlı Apokorona, Ayosvasilis ilçesiyle Resmo nahiyelerinde, Milyopotamo, Amari, Kandiye'ye bağlı Pribaniçe, Kunuyori köyleri Rum eşkıyaları tarafından tahrip edildi, evler, yağhaneler yakıldı, hayvan-

lar alınarak dağa götürüldü, yüze yakın erkek, işkencelerle öldürüldüğü gibi, bir kısmı camilere konarak yakıldı.»

«Rumlar'ın âdetleri dışı, Türkler'den iki üçünün canına kıyılmaması şimdiye kadar yaptıkları kötülüğü unutturacak derecede bir insanlık olayı sayılmak istenirse de, araştırılacak olursa, şimdiye kadar Türkler'in Rum hemşerilerine karşı böyle değil, daha büyük bir i>nsanlık örneği göstermiş olduğu görülür.»

«Bunu ispatlamak için birkaç örnek verelim:»

«Prolya ilçesinde on beş gündür emniyette bulundurulmuş yetmiş Rum, sağlam olarak hükümete teslim edilmiş, bu çetecilere hiç bir işkence ve zulüm yapılmamıştır. Halbuki bunlar, yüzlerce Türk'ün kanına girmiş kimselerdi.»

«Resmo civarında bulunan bir kısım kadın ve çocuktan kurulu Rumlar'ın mal ve canlarını korumak için birçok Türk, koruma görevi almış, beş saat uzaktaki köylerine emniyetle götürülmüştür.»

«Rumlar tarafından oğlu öldürülen, damadı ağır yaralanan Hüseyin Ağa adlı bir ihtiyar, Hanya yakınlarında eline geçirdiği iki Rum'u hiç bir şey yapmadan bir gece evinde ağırladığı gibi, ertesi gün hükümete teslim etmiştir. Bunun gibi binlerce insanî hareketler Türkler tarafından Rum hemşehrilerinden esirgenmemişken, Rumlar'ın yaptıkları adî hareket, bütün insanlığın yüzünü kızartacak durumdadır.»

«Yunanlılar'ın aralıksız bir çalışma ile silâh, gönüllü ve cephe, erzak göndererek Ada'daki isyancıları kışkırtmaya devam etmesi, adada huzur ve asayiş sağlamayı, can ve mal emniyetinin korunmasını imkânsız hâle koymuş olduğundan, can, mal korunmasının sağlanılarak, asayişsizliğe son verilmesini istemektedir.»

YUNAN TAŞKINLIKLARI

Yabancı devletlerin, özellikle Ruslar'ın kışkırtmasıyla Türk sınırında, Karanya Grabena bölgelerinde de çeteler kurarak Rumeli'ye sokmak, Make-donya, Tesalya, Epir'deki Rumlar'ı ayaklandırmak, Girit'te de yaptıklarını daha ileriye götürmek yolunu denemeye başladılar. Güya bu olayları önlemek üzere Avrupalı büyükler Girit sularına donanma da göndermişlerdi. Bu donanma, asayişe yardım edecek yerde, başta Ruslar olmak üzere gizli gizli .Rumlar'a yardım ederek bir ihanet filosu haline gelmişti. Bu durumu yaratan Yunanlılar, Hidra ve Alfeyon savaş gemileriyle adaya asker göndermeye, güya oradaki asayişsizliği önlemeye de kalkıştılar.

Hidra gemisi limana girdiği zaman kaleyi ve bayrağımızı selâmlaması gerekirken bir düşman yurduna girer gibi, bu kuralları hiçe sayarak demir atmış, kale komu tanının hatırlatması, İngiliz amiralinin kurallara uyulmasını söylemesi sonucu, yirmi dört saat sonra kaleyi ve bayrağımızı selâmlamak zorunda kalmıştı. Bu olaylar, Türk-Yunan gerginliğini gittikçe arttırmaktaydı.

Ocak ayına kadar süren huzursuzluk, 29 Ocak'ta son kertesine vardı. Adaya sokulan birkaç bin Yunan askeri ve gönüllüsü ile subaylar, eşkıyaların arasına girerek, onları teşkilâtlandırdılar. Yangınlar, soygunlar, öldürmeler artık saklanmaz duruma geldi. Olayların bu kerteğe gelişi, büyük devletlerin Hanya konsolosların kendi hükümetlerine başvurarak gerekli tedbirin alınması mecburiyetinde bıraktı. Bu da bir oyundu. Bu oyunla ada, Yunanlılar'a verilecekti. Türk askerini çıkarmak suretiyle adada asayiş sağlanabilirdi. Ama bu, onların işine gelmiyordu. Konsoloslardan yalnız Fransız Konsolosu Blan, adadaki durumdan özellikle Yunan hükümetinin sorumlu olduğunu 7 Şubat tarihli raporu ile hükümetine bildirmişti ki bu da, Fransız sarı kitabında açıkça yazılı bulunmaktadır.

Bu arada ada halkının, güya toplanarak Yunanistan'a katılma yolunda müraacaat ettiği ve Yunan Kralı Yorgi'yi, aday işgale davet ettiği öğrenildi.

Yunanlılar bu kararı Avrupa'ya bildirerek büyük devletlerin yardımını istedi, gizli gizli temaslar yapmak üzere Yunan devlet adamlarını Avrupa başkentlerine gönderdiler. O zaman hariciye müsteşarı olan Curzon, Avam Kamarası'nda şöyle konuştu:

«Girit'teki son olayların Türkler tarafından yapılmamış olduğuna dair Hanya konsolosu ile Akdeniz'de bulunan amiralimizden yeterli bilgi aldık. Girit hareketinin başkanları Yunanistan'a davet edilmişti. Bunların ne şekilde geldikleri bilinemez. Bunlar bir müddet sonra da geri gitmişlerdir. Bunlarla Giritli reisler arasındaki konuşmalar sonucu bazı şehirler civarındaki Rum aileleri, ev eşyaları ve sürüleriyle dağlara çekilmişlerdir. Böylece Kandiye'de isyan başlamış, birçok Türk aileleri şehirlere sığınarak canlarını kurtarmak istemişlerdir. İşte Yunan hükümetinin şikâyet ettiği kanışıklık, kendilerinin yarattığı olaylardan başka bir şey değildir.»

Zulüm ve fenalık o kadar ileri gitmişti ki, Yunanlılar'a yardım eden ve Türkler'i sevmiyen Lord Curzon bile gerçeği saklayamamış, bu kadarcık olsun bir itirafta

bulunarak günahlannın kefaretinin vermişti.

Times gazetesi de şöyle yazıyordu:

«*Tarafsız bir görüşle söylemek gerekirse. Türkiye kadar birçok dinden vatandaşı olan bir Yurtta kendi yurttaşlarına eşit muamele eden, milliyet, lisan ve dinlerine dokunmayan bir büyük devlete Yunan gazetelerinde uzatılan dil, hiç de insafa ve akıllıca bir harekete yakışmaz. Zalimce hareket ettikleri halde, mazlum rolüne bürünmek çok hayret edilecek bir şeydir.*»

Paris, Viyana, Berlin gazete ve mecmualarının da aynı yolda yayın yapmalarına karşı Atina çizmiş olduğu programdan dönmüyor, Yunan başbakanı Deli Yani, millet meclisinde açıkça Girit'in Yunanlılar'ın olacağını söylüyor, Atina basını da bu tezi savunan yazılarına devam ediyordu.

YUNANLILAR ADA'YA ÇIKIYOR

Yunan Kralı Yorgi, ikinci oğlu Prens Yorgi'yi altı torpido ile Girit'e yollamak kararını almıştı. Büyük devletler güya bunu önlemek için çabalar sarfetmekteydi. Atina'da yapılan büyük bir törenden sonra albay «Vasos» bir alay piyade ve istihkâm taburu, bir batarya ile Pire'den hareket ederek, Şubat'ın 15'inde Hanya yakınlarındaki Platonya'da kıyıya çıktılar. Yunan gazeteleri: «Bunca yıldır beklenen şafak söktü, emellerimize kavuştuk, Girit'e ulaştık» diye yazmakta. Kral Yorgi ise albay Vasos'a verdiği emirde: «Girit'in sizce gerekli olan yerinde çıkarak adayı öğlum adına ele geçirecek, bundan sonra bütün muameleleri Yunan kanunlarına göre, kral namına yapacaksınız, oraya varınca, adanın Yunan hükümetince işgal edildiğini halka bildiriniz» diyordu.

Adaya çıkan Yunanlılar, 15 Mayıs 1919'da İzmir'de yaptıklarının aynı uygulamaktan geri kalmadılar. Olayları önlemek isteyen Avrupalı devletlerin amiralleri, Yunan hareketlerini kısıtlamak için kordonu sıklaştırdıysa da Rum korsanlar gecelerden faydalanarak bildikleri gibi oynamaktan geri kalmadılar. Albay Vasos'un söz dinlememesi karşısında, adayı-bombardıman bile ettiler ama, bir fayda vermedi. Yunanlılar ise, Atina'da düzenledikleri törenlerle Girit adasının kendilerine katıldığını yaymaktaydılar.

Avrupalı devletler 2 Mart'ta Atina'ya verdikleri notada şunları istemişlerdi:

a) Girit, hiç bir suretle Yunanistan'a verilmeyecektir.

b) Osmanlı İmparatorluğu'nun mülki tamamlılığı Avrupalılarca garanti edilmiştir. Girit için özel bir idare kurulacak-

tır.

c) Yunanlılar, Girit'ten deniz ve kara birliklerini çekeceklerdir.

d) Bu kuvvetlerin çekilmediği görürse zor kullanılacaktır.

SAVAŞ BAŞLIYOR

Yunanlılar, Avrupahlar'ın her şımarıklıklarını bağışladıklarını biliyordu. Verdikleri cevapta, bu kararlara uyacaklarını, ancak adada bulunan Rumlar'ın da fikirlerinin alınmasını istediler.

İçerdeki fesat yine kışkırtmalarla harekete geçerek Ekratori tepesinde bulunan Yunan çeteleri 9 Mart gecesi Türkler'e saldırıya geçtiler. Olayları izleyen Fransız konsolos Blanc, hükümete Türkler'in haklı olduğunu, zulmün Yunanlılar tarafından insafsızca kullanıldığını, birçok Türk'ün tuğla fırınlarında yakıldığını bildirdi. Olaylarda eli olan Yunan konsolosluğu memurları, Avrupalılar tarafından zor kullanılarak adadan uzaklaştırıldı. Bunu Yunan donanması izledi. Durumu Yunanistan'dan idare eden Etniki Heten'a, halkı heyecana vererek bir savaş havası yaratmıştı. Devletler Girit ablukasını sıklaştırmışlar, denizden yardım yapılmasını engellemişlerdi.

Yunan kralı Girit'te kazanılan başarıların etkisiyle Tesalya'ya kadar gitmiş, askerlerini denetliyerek bir savaşın başlamak üzere olduğunu 27 Mart'ta açıklamıştı. Bütün hazırlıklarını tamamlayan Yunan ordusu, 1897 yılı 3 Nisan'ında sınırlarımızı aşmak cesaretini gösterdiler. Bu büyük şımarıklığa, Edhem Paşa kumandasındaki Türk orduları Dömeke'de gereken dersi verdi. Kuvvetlerinin çoğunu kaybeden kral, çenberden zor kurtuldu. Türk orduları Atina yolundaydı ki, mazlum pozuna bürünerek büyük devletlere yalvarmaya başladılar. Zaten aracı olacaklarını biliyorlardı. Savaş az bir tazminat, ufak bir sınır değişikliğiyle son bulunca Yunanlılar gözlerini tekrar Girit'e çevirdiler. Buraya bir muhtariyet verilmesi esasen kabul edilmişti. Yalnız bir vali bulmak mesele oluyordu. Etniki Heten'a bunda da başarı kazanarak, genellikle Ruslar'ın yardımıyla Prens Yorgi'yi vali yaptırdı. Kandiya'da çıkan bir karışıklıkta Heten'a'nın bir oyunu ile Türk askerleriyle İngilizler çarpışmak zorunda kaldılar. Bunun üzerine de askerimizi çekmemizi istediler. Esasen maksatları da buydu, oyunu iyi hazırlamışlardı. Güya şimdi büyük devletler adayı koruyacaklardı. 21 Kasım'da Prens Yorgi'nin valiliğe başlamasını Bâbiâlî protesto ettiyse de hiç bir sonuç alınmadı. Balkan Savaşı'na kadar da Girit, güya muhtar bir idare altında kaldı.

Osmanlı' devrinde **Kavas Başı ve Vezir Tatar Ağası**

Kavas Başı

Mahmud Şevket Paşa
Osmanlı Asker Teşkilatı ve Kıyfetleri
Harbokulu Matbaası 1325 (1907)
Sadeleştiren: H.Veysel Güleriyüz

Kavas Başı

Vezirlerin maiyetinde bulunup «daire halkı» denilen asker sınıfından farklı olan kavaslar, başlarına acem şalı sarıp arkalarına sırma veya ipek işlemeli ve dört kollu «cepken» ve bacaklarına kezlik işlemeli şalvar tozluk giyer ve bellerine dar iblis kuşağı bağlayıp içine beyaz veya sarı kabzalı yatağan sokarlardı.

Bunlara «kavas» denilmesine sebep, ilk oluşturmalarında, sokağa çıktıkları zaman, vezirlerin önünde giderek, ellerinde Arapça «kavas» denilen «yay» taşımaları olup, ancak sonraları asker sınıfına geçtiklerinde ok ve yay taşımaları gerekince, yay yerine ellerinde gümüş değnek taşımaya başlamışlardı.

Kavas sınıfı ilk başlarda her vezir dairesinde beş-altı kişiden ibaret iken sonradan sayıları yüz nefere kadar çoğaltılmış ve gerekli görevlerinden başka, bulundukları şehirlerde çarşı ve pazarda, mahalle aralarında düzene dikkat eder, meyhanelerle uygunsuz yerlerin etrafında gezerek, olaylara meydan vermemeye gayret etmek ve davacıları muhakemeye götürmek gibi hizmetlerde de bulunmaya başlamışlardı.

Vezir Tatar Ağası

Başına siyah kuzu derisinden yapılmış tepesi yeşil ve sarı çuhali kalpak ve arkasına çuhadan «şemse» denilen iki düğmeli «kaput» ve bunun altına kadife üzerine sırma işlemeli «cepken» ve bacağına «dökme şalvar» ve ayağına sarı çizme giyerdi. Maiyetinde bulunan tatarlar da buna benzer elbise giyerlerse de cinsi doğal olarak daha basit bulunurdu.

Dersaadet'de (İstanbul'da) yaklaşık üçyüz ve eyalet valilerinden her birinin maiyetinde de daireleri halkından ayrı olmak üzere kırk-elli tatar müstahdem vardı. Dersaadet'teki tatarların en büyük zabiti-ne «ocak başı tatarı» vezir dairelerindeki tatarların büyüğüne «vezir tatar ağası» denir ve bundan başka zabitanadan ayrı olmak üzere «tatar oda başı» ları da bulunurdu.

Bunlar acil malzemeyi bir yerden diğer yere götürmek ve gereğinde korumak gibi hizmetlerde kullanılıp binicilikte meşhur olmaları nedeniyle ilk başlarda sadece tatar kavmine mensup adamlar bu ocağa alınırdı idiye de sonraları her türlü kişi bu sınıfa dahil olmuş ve sonraları bunların hepinin «tatar» olarak anılması adet olmuştur.

Valiler bir mahalle gittikleri zaman tatarlar ocaklarına özgü bayraklarıyla beraber valilerin arkaları sıra gider ve içlerinden nüt yapan, tiryaki olan ve lafazan adamlar var olduğundan, bunlar valiyi tuhaf tuhaf fıkra ve sergüzeştler hikayesiyle eğlendirirlerdi.

Tatarlar daima at üstünde olarak türlü türlü kazalar geçirmiş adamlar olduklarından kimisi kör ve kimisi topal ve bazısı da kanbur olup içlerinde bıyıklı, sakallı, ihtiyar, genç ve yaşlıları da bulunurdu. Ocak baş tatarına ve tatar ağalarına itaat ve riayetleri fevade bir mertebede idi. Onlar çok üstün düzeyde kabiliyet ve maharete sahiptiler, içlerinde Bağdad'tan İstanbul'a kadar dört yüz saati aşan bir uzaklığı bir haftada geçenler görülmüştür.

Hizmetleri sırasında menzilhaneler halkına kötü davranmak ve rakipleri için bekleyen hayvanları yaralayarak ve rahvan gitmeyen hayvanların kulak ve kuyruklarını kesmek gibi zulüm ve vahşet yapmaktaki geri kalmazlardı.

Vezir Tatar Ağası

وزیر تاتار آغاسی

İstanbul'un Aynası

Mir'at-ı İstanbul

Yazan: Mehmed Raif

Günümüz Türkçesine Çeviren ve Fotoğraflar: H.Veysel Güteryüz

(Geçen Sayıdan Devam)

Kamer Hâtun Mahallesi

Beyoğlu'nda bulunan bu semtte Kamer Hâtun'un hayır eseri olan mescit vardır. Bu kişi mescidinin mihrabı önünde gömülüdür. Yakınında bulunan çeşme Yeniçeri ağalarından olup daha sonra vezirlik rütbesi alan Gürcü İsmâil Paşa'nın anısıdır ki günümüzde Aynalı Çeşme adıyla bilinir.

Sarı Lütfi

Beyoğlu'nda olan bu semtin yapımcısı Velî Sultan Bayezid Han hazretleri âlimle-rinden Molla Lütfullah Tokâdî'dir. Bu kişinin ölümüne;

Vel-kıdmet-i şehîden – 900

Halâk-ü âkıbed – 900

Anlamı:

Kıymetlimiz şehit oldu – 1494

Akıbetinden pay aldı – 1494

tamlamaları ile tarih düşülmüştür.

Mevlânâ'nın şerhini içeren bir notu ile Seyid-i Şerîf'in şerhini içeren diğer bir notu ve Aksâm-ı Ulum risâlesi ve birkaç kitabı ile yazısı vardır.

Şah Kulu Mescidi

Kule kapısı civarında olan bu mescidi yaptıran mekânı cennet olsun Sultan Üçüncü Mehmed Han hazretlerinin nedîmesinden Mehmed Çelebi'dir. Bu kişi Şeyh Vefa yakınında bulunan merhum eski Defterdar Âtîf Elendi kütüphanesinin kanşısında bulunan sebilin yanında yaptırdığı okulun bahçesinde gömülüdür. Parmakkapı'da bir de medresesi vardır ki Sinekli Medrese adıyla tanınır. Mescidin minberini Saraç Süleyman Ağa adında bir kişi koydurmuştur.

Bu câmi yandıktan sonra tamir edilerek yenilenmiş ve kapısı üzerine aşağıdaki tarih yazılmıştır:

Pâdişah neyyar-ü dîn (neyrdin) hazret-i

Abdüla'ziz

Şems-i lutfü kıldı tenvir âmâli misl-ü şafak

*Mişrâk-ü mağrib demedim olmada
ma'mur-u nev*

*Zıllı yezdân sâye saldı âleme bu mutfak
Çünkü tecdîde delâlet kıldı bir sâhib-i
hemîm*

*Vâlidin ervâhını şâd eyleye Rab-ül-felâk
Mevlevî şeyhi Atâ Efendi sa'i edüb*

*Oldu tecdîd çün bu câmi yanmış idi mas-
buk*

Anlamı:

*Çok dindar padişah Abdülaziz hazretleri
Şafak gibi güneşi lutf ederek isteyenleri
aydınlattı*

*Gündüz ve gece her zaman yeniden imar
olmakta*

*Allah'ın gölgesi sayesinde aleme yapıldı
bu mutfak*

*Çünkü yenilemeye yol gösterdi bir kera-
met sahibi*

*Annesinin ruhunu şâd etsin Allah'ın nûru
Mevlevî şeyhi Atâ Efendi çalışarak*

Yeniledi çünkü bu önceden yanmıştı

Voyvoda yokuşu başında küçük bir kabir ile yanı başında bir çeşme vardır. Üzerin-de [Ve sâhikim rabhim şarâben tahûrâ] Anlamı: (İnsan / 21) [Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir] âyeti kayıtlıdır.

Sokağın başında bulunan çeşme üzerinde yazılı olan tarihin tarih beyti budur:

Dedi târihini bu çeşme-i hayrın Cevri

*Hak kabul ede zihî ibn-i (âbın) lâtifî âb-ı
sevâb*

1159

Anlamı:

*Cevrî bu hayır için yapılan çeşmenin tari-
hini söyledi*

*Ne güzel, Allah kabul etsin sevap suyu
olan suyun güzeline*

1746

**Asmalı Mescid
Kalafatcibaşı Yunus Ağa**

Beyoğlu'nda dört yol ağzını oluşturan sokaklardan biridir ki Tepebaşı'nın biraz altına inen bu sokağa bu ismi kazandıran mescitten günümüzde eser yoktur. Burada yalnız bir mezar görülmektedir.

Galata Sarayı

Bu sarayın yeri aslında bir kilise yeri olup, mekânı cennet olsun Velî Sultan Bayezid Han hazretleri buraya büyük bir saray yaptırdığı sırada içerisine bir de mescit eklettirmiştir. Sultan İkinci Selim Han zamanında medrese ve Ocak 1715'de Mora fâtihî Şehit Ali Paşa'nın yardımlarıyla tekrar güzel bir saray yaptırılıp mescit de çok güzel bir şekilde tamir olmuştur. Hatta o zamanın şâirlerinden merhum Bahri'nin söylediği tarih bir levhaya yazılarak padişah hazretlerine sunulmuştur:

*Hazret-i Sultan Ahmed bin Mehmed şâh-ı
dîn*

*Taht-ı Osmânî'de şevketle olalar berkarâr
Pâdişâh-ı bahr-ü-ber ol sâye-i rebbül-
enâm*

*Saltanatla şâh-ü âlem kıldı âni giridgâr
Şark-ü garb-ü ber-ü bahre hükmün icrâ
edüb*

*Mâh-ü cebînde göründü kudret-i hak
âşikâr*

*Hak-teâlâ başına koydu sa'adet tacını
İzz-ü devletle cihan icre olubdur tâcdâr*

*Emrine münkad olub cümle sarâpâ ehl-i
dîn*

*Heb mashardır âna cümle sigâr ile kibâr
Şerh-ü pâk Mustafa'ya kıldığı çün ihtiram*

*Bir nefes âh etmekle hiç kalmamışdı
iktidâr*

*Kırk sene kâmil-i muattal kapanub kal-
dı harab*

*Hâdim olub her cânibi kalmışdı ancak bir
divar*

*Erba'an icre riyâzetle ne gurbetler çeküb
Tâ erince vakt ma'mûrîsine dek bu intizâr*

Erba'anı çün tamam oldu açıldı dala
Keşf olub her müşkülâtı berkemâl insan
var
Pâdişâh-ı âlemin hak kalbine ilham edüb
Açılub ma'mur ola diye buyurdu şehriyâr
Bayezid Hân-ı Velînin ocağı ihyâ olub
Keşf olub işde bu demde eylediği yâdigâr
Bir sebeple bu saraya geldi hoş kıldı nakil
Sâhib-ül devletle Âlî Paşa vezir-ü kâmgâ
Bir nazarla böyle ihyâ etmeğe himmet
edüb
Bârik-allah kendi ol bâb-ı hümayun açar
Pâdişâh-ı âlemin çünkim nazar gâhı olub
Lutfe mazhar düşdü günden güne buldu
îtibâr
Pes kemâl-i lütf-ü cûdundan irşâdı him-
met
Hemmet-i âlîleri tecdîdine verdi karar
Ol vezir kâmgara emr-ü ferman eyleyüb
Keşf ola bünyad için cem' ola üstâd ken-
di var
Kâmil-i İslâm içinde küffar-ü şirkden ber-
eser
Kâfirisitanı içre olsun dîn-i Ahmed âşikâr
Âsitân-ı devlet izzetmâyâ yüz sürüb
Bin hicâletle düşüb kakka olalar şer meşâl
Hak-tea'lâ pâdişâhın ömrün efzûn eyle-
sün
Kim zamân-ı devletde bula şenlik bî-karar
Şerh-ü pâk-ı mimmet ile ede her dem
adl-ü dâd
Adl-ü dâd ile ola âlem serâpâ pâyidâr
Dedim Tevfik hak olsun refik-ü hemdemi
Himmet sâhib-delan olsun âna hem
yâr-ü gâr
Edeler adliyle ma'mur ehl-i İslâmillerin
Tâzelensün gelsün âlem meşâl nev-bahar
Hamdullah nice hâlî yerleri ma'mur edüb
Hoş nazarbirle inâyet kıldı ol sâhib-ü kâr
Bâ-husus olmuşdu nâlî bu saray-ı Galata
Ol lisân-ı hâlî ile eylerdi dâim âh-ü zâr
Nice yıllar bu mâ-mekân olmuşdu bu sa-
ray
Ömrün efzûn eylesün devletle ol
perverdgâr
Kendi azmi eyler ise hk eyleye o garibin
küşâd
Kahr edüb edâ dîni ede cümle hâküsâr
Dîn-ü Ahmed devletinde dâimâ bulsun
şeref
Seyf-ü kudretle hemîşe ede edâsın şikâr
Enbiyâ-ü velînin himmeti hümerâ ola
Her taraftan ayrı nusretle Muvaffak
rûzigâr-ı
Din âdâ göremer heb dîn-i İslâm-ı şevke-
tin
Feth-ü nusretle hemîşe aldı olsun neval-
fekâr
Pîşuvar ola elhay çar-yar bâ-sefa
Nice yerler fethile kâfirler olsun târümâr
Mu'cizât-ı Ahmed'iyle feth olunsun her ta-
raf
Şöyle kim hiç küffâr içinde kalmaya dâr-ü

diyâr
Cümle kâfirler firar etsün dolansun mağ-
ribe
Nâ-kıyâmet haşr olunca ederler âhiyle zâr
Nusret bâri ile cümle cenud mü'minîn
Hayd ede düşmanlar sayfi ile her kende
var
Emr-ü fermânıyla bunda heb gelüb cem'
oldular
Kende var üstâd-ı gül ehli mühendis
işgüzâr
Der'akab bünyâdına heb kıldılar cümle
şervâ
Sa'i ve ikdâm etdiler itmâmına leyl-ü ven-
har
Hamd-ullah hak miser kıldı itmâmın ânın
Bânînin meskeni yâ-Rab ola dâr-ül-karâr
Bârik-allah böyle bir âlî binâ hayr-ü celîl
Kaldı Sultan Ahmed Hânın cihanda
yâdigâr
Ne sa'at böyle bir hayra delâlet eyleyüb
Sadr-ı âliden dahî kalsun bu güne
bergüzâr
Ol Şâh-ı âlî-cenâba çünkü dâmad oldular
İltiFat-ı şehir yarıyla bulubdur iştiâr
Verdi çün hak bu saray-ı gülşene ber-
zeyb-ü fer
Her gören dâim ânı hayır dua'larla anar
Bu saray içre kem-ü ihvâyla vere hoş
nizâm
Ol nizâmiyle eder ehl-i dâmâdım iftiâr
Hem diye devlet-ü mâbeyne kılub âlî na-
zar
İltifât edüb yanında akıdub bir çeşme-sâr
Hoş müfra' kıldılar bu resme tevsî' etdiler

Hemîşe âlemiçün yaptı kasr-ı gülizâr
Bu saray-ı emr-ü sultâniyle ma'mur eyle-
yüb
Yoluna vefar mesrârif sarf edüb etdi neşâr
Oldu makbul-ü hümayun bu saray
dilküşâ
Kıldılar tansin âna lutf eyleyüb oldu
temâm
Kim görenler o kub ola süzmeden has-
sa dâr
Yâ-el-hay dâim olsun âl-i Osmân devleti
Devlet-ü izz-ü sa'adette olalar ber-karar
Heb bula erkân-ı devlet sâyesinde ref'eti
İltifâtıyla mükerrem olalar leyl-ü nehâr
Bu saray-ı dilkuşâyâ iki târih diyelim
Birisi lafzen birisi ba'zı harfinden çıkar
Bahri-yâ bu mısra'ımdan çıkarub bu târihi
Vav ile kaf oldu târih kaf'a erdikde hezâr
Yüz yirmi altı târih evvelidir elifle
Lafzen ve ma'nen iki târih oldu oku var
1126
Anlamı:
Dinin şahı, Mehmed'in oğlu Sultan Ah-
med hazretleri
Osmanlı tahtında süretli kudret sahibi ol-
sunlar
Denizlerin ve karaların padişahı, bükün
mahlukların Rabbi sayesinde
Allah ona saltanatla âlemlerin şahı kıldı,
Doğuya ve batıya, denizlere ve karalara
hükümünü yayıp
Alçaklara ay gibi göründü, Allah'ın âşikâr
kudreti
Allah başına saadet tacını koydu
Kudret ve yücelikle cihanda odur padişah

Ağa Camii.

Emriyle boyun eğip baştan başa bütün dindarlar
 Hep boyun eğmiştir ona bütün küçükler ve büyükler
 İçî temiz Mustafa'ya saygı gösterdiği için
 Bir nefeste, iç çekmeye kudreti bile kalmamıştı
 Kırk yıl tamamen kapalı, terk edilmiş, harap kalmıştı
 Her tarafı yıkılıp ancak bir duvarı kalmıştı
 Dört kez dünyadan uzaklaşıp ne gariplikler çekip
 Yapılmasına kadar ulaşınca bu bekleme
 Dördüncü kez tamamlandı bahtı açıldı
 Her eksiği bulunup tamamlanması için ihsana layık
 Alemlerin padişahının kalbine Allah ilham verip
 "Açılıp tamir edilsin" diye emir verdi padişah
 Bayezid Han-ı velînin soyu ihya olup
 Bu zamanda bulup yaptığı bu armağan
 Nedeniyle, bu sıraya getirilmesi güzel oldu
 İsteğine ulaşan vezir, mevki sahibi Âlî Paşa
 Bir bakışıyla böyle canlandırmaya yardım ederek
 O konuda şimşek gibi, mübarek anahtar
 Âlemin padişahının, çünkü baktığı yer olup
 Lütüfla şereflendirdi, günden güne itibar buldu
 Şimdi cömert lutfunun büyüklüğüyle gösterdiği hizmeti
 Yüce himmetiyle yenilenmesine verdi karar
 O isteğine ulaşan vezire ferman verip
 Yapmak için incelemesini, var olan tomrukları toplamasını
 Bilgili müslümanların içinde kafirlik ve şirkten eser yoktur
 Kâfir ülkeler içinde Ahmed'in dîni aşikar olsun
 Devlet kapısında yüce kişiye yüz sürüp
 Bin sözle düşüp toprak rengi olsunlar kötüler
 Allah padişahın ömrünü uzun etsin
 Ki onun padişahlığı zamanında mutluluk devamlı olsun
 Allah'ın emriyle Ahmed'le her zaman adalet ve doğruluk olsun
 Adalet ve doğruluk dünyanın her tarafında kalıcı olsun
 Dedim Tefvik gerçekten canciğer arkadaşısı olsun
 Himmet sahibi olsun ona hem dost
 Adaletiyle müslümanları şenlendirsınler
 Tazelensin gelsin dünya ilk bahar gibi
 Allah'a hamd olsun ne çok harap yerleri canlandırıp
 Güzel bakışlarla (nazar-ber)(108) lütuf yaptı o fayda sağlayan

Özellikle bu Galata Sarayı boş kalmıştı
 O kendi duruşu ile daima ah eder ağlardı
 Uzun yıllar bu yer olmuştu, bu saray
 Ömrünü uzun etsin mutlulukla o rızık veren Allah
 Kendi azm eder ise Allah o harap yerin açılışını sağlasın
 Üzülop dinini yerine getirsin bütün perişanlar
 Ahmed'in devrinde daima din şereflensin
 Kudretinin kılıcıyla her zaman davranışın değerli olsun
 Peygamberler ve evliyaların himmeti yoldaşın olsun
 Her taraftan yeterli uygun rüzgar yardım la
 Din düşmanları görsünler hep İslam dininin yüceliğini
 Daima Allah'ın yardımıyla açarak elde olsun Zülfekâr (109)
 Önder olsun Allah dört dostla (110) gönül rahatlığı ile
 Bir çok yerlerin fethiyle kafirler perişan olsun
 Ahmed'in mucizeleriyle feth olunsun her taraf
 Şöyle ki dünyanın hiç bir yeri kafirlerin elinde kalmasın
 Bütün kafirler kaçsın, batıya gitsin
 Kıyamette yeniden dirilince ağlayıp inlerler
 Allah'ın yardımı ile bütün müslüman askerler
 Baş üstüne alsın düşmanlar dinin kılıcı ile her yiğidi
 Ferman emriyle burada gelip hepsi toplanırlar
 Yiğit, gül gibi üstatlar, iş bilen mühendisler
 Hep geldiler hemen hepsi inşasına başladılar
 Çalışıp gayret ettiler tamamlanmasına gece-gündüz
 Şükürler olsun Allah onun tamamlanmasını kolaylaştırdı
 Allah'ım yaptırmanın kıyammetten sonra kalacak yeri olsun
 Allah'ın nuru ile böyle yüce bir bina pek büyük hayırdır
 Sultan Ahmed Han'ın dünyada yadigarı kaldı
 Ne mutlu böyle bir hayıra yol göstermek
 Sadrazamdan da bu güne kalsın armağan
 O cömert padişaha çünkü damat oldular
 Padişahın iltifatıyla ün kazandılar
 Bu gül bahçesi gibi saraya bir süs ve güzellik verdi
 Her zaman her gören onu hayır dualarla anar
 Bu saray içinde arzuları ve istekleriyle versin güzel bir düzen
 O düzenle damadın soyu iftihar eder

Hem de padişah dairesine bakarak
 İltifat edip, yakınında bir çeşme yapıp suyunu akıtarak
 Hoş ferahlık vererek bu görüntüyü genişlettiler
 Her zaman dünya için yaptı gül gibi kasrı
 Bu sarayı sultanın emriyle imar edip
 Yoluna çok miktarda masraf sarf edip saçtı
 Padişaha makbul oldu bu gönüle ferahlık veren saray
 Tamamlandığında lutf edip onu beğendiler
 Ki görenler onu süzmeden paylaşınsın
 Yâ Allah Osmanlı devleti devamlı olsun
 Mutlu, şerefli ve saadetli olsunlar daima
 Hep böyle devletin ileri gelenleri sayesinde lutfu
 İltifatıyla saygıdeğer olsunlar gece-gündüz
 Bu gönülleri çeken saraya iki tarih diyelim
 Birisi sözle birisi bazı harflerden çıkar
 Yâ Bahri bu mısramdan bu tarihi çıkarıp
 Vav ile kaf oldu tarih kaf' bin verdikçe
 Elifle yüz yirmi altı tarih öncedir
 Sözle ve manen iki tarih oldu oku
 1714
 (108) Nazar ber kadem: Nakşi-bendî tarikatında bulunan on iki tâbirden biri.
 (109) Zülfekâr: Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye armağan ettiği ucu çatallı kılıç.
 (110) Çâr-yâr: Dört dost, ilk dört islâm halifesi, çâr-yâr-ı güzîn: Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali.
 Bu sarayın büyük kapısı üzerinde yazılı olan tarih şâirlerden Rahîmî isimli kişisindir:
 Zihî ikbâl-i devlet mahz-ü lütf hazret-i bârî
 Ki tevîk etdi bu gar-ı sevaba şâh-ü devran
 O Sultan-ı cihanbân sırrı âray-i şevket kim
 İsâsetdir hemîşe etdiği her ray-ü farmân
 Harab-âbâd-ı âlem oldu âbâdân devrinde
 Yeniden buldu istihkâm esası mülk-ü Osmânî
 Cenâb-ı hazret Hân Ahmed Gâzî ki dâdından
 Sitem-i nâbud-ü gam nâbûd-ü nâ-peydâ perîşânı
 Küşâda eyleyüb ta'mir ede bir böyle eyvânı
 Galata binânın büyüsun sûret-i hakkı edüb rev-pûş
 Harâb etmişler idi hayf kim böyle debistânı
 Hüner-i tahsîli bunda âdab-ı mülûkukdur bu dergânı
 Sezâ mı âşıkân bulub ol lâne-i âşika
 Revâ mı ola derbeste bu eyvân-ı Süleymânı
 Nâgâh et dîde-i ibretle bu feth-i cedîd

oldu
Harâb eyler bunun ta'miri zîrâ kâfir-i bi-
sitânı
Hüdâ tâ rûz-ü mahşer eyleyüb ma'mur-ü
abadân
Hemîşe duâ-yân-ı devlet ile pür ede ânı
Şehinşâh-ı cihâhı hak ma'mur ede dev-
letle
Server-ü zevk-ü bencetle sefâda ola her
ânı
Dedi târîh ta'mirin rûhuma hatîf Gâyib-î
Açıldı bu saray-ı meymenet efzâ-yı sultânî
Anlamı:
Ne güzel, devletin talihi tam lutûfkar yüce
hazret
Ki bu gelen sevaba ulaştı devrin padişahı
O cihan tahtının sultanı ki heybetli
İsabetlidir her zaman her hükmü ve fer-
manı
Harabelerle dolu oldu imar devrinde
Yeniden esasından sağlamlaştırdı Os-
manlı mülkünü
Gâzî Ahmed Han hazretleri cenabının
adaletinden
Haksızlık yok oldu, gamlar yok oldu, dü-
zensizlik meydana gelmedi
Başlanarak tamir edilsin böyle yüksek bir
binayı
Galata binasının dışındaki sıvasının
Harap etmişlerdi yazık ki böyle okulu
Beceri eğitimi bunda, çalışarak dünyanın
ustalığı bunda
Günahtan kaçış yolu, mülkün edebidir bu
dergah
Yaraşır mı aşıkları bulup o ankâ yuvasın-
da
Yakışır mı kapanması bu Süleyman'ın
köşkünün
Bak ibretle gör yeni başladı bu
Çünkü kafirler tarafından harab edilen
bu yerin tamirini
Allah mahşer gününe kadar mamur ve
bayındır eylesin
Daima devlete dua edenler ile doldursun
onu
Cihanın şahlar şâhını Allah saadette şen-
lendirsin
Zevk ve güzellikle, gönül rahatlığı ile geç-
sin her zamanı
Tamirinin tarihini, ruhuma gayibden ha-
ber verdi melekler
Açıldı bu sultanın saadet yayan sarayı
Bitişğinde olan çeşme, mekânı cen-
net olsun Gâzî Sultan Ahmed Han haz-
retlerinin hayır eserlerindendir. Üzerin-
de yazılı olan tarih aşağıdadır:
Hazret-i şehriyârî deryâ-dil
Kıldı icrâ-yı sarf-ı hemim
Ânı Sultan Hah Ahmed Gâzî
Ol hümayûn baht-ı eyisi dem
Etdi ihyâ âlemi himmet
Görür edebi levâzımın ikdâm
Ol cihangir hazret vakt oldu

Sevk-i hayr ile âsaf-ı âzam
Her nereyi etse ayn-ü hikmetdir
Bu âlî nâm olan setvede şeym
Sâye-i lutfu pâdişâhîde
Dlsun âsûde cümle âlem
Kalb-i safvet nümâ sultânı
Oldu bir böyle hayrıyla mülhem
Yapdı bu çeşme-sâr-ı can-bahşı
Fî-sebil-ullah etdi bezl-i na'm
Suyun buldu şübhesiz Galata
Gerçi dilteşne idi bir nice dâm
Didi akar hemen târîh
Eser-i cûd-i âsuman kerem
1126
Anlamı:
Gönlü deniz gibi padişah hazretleri
Himmetiyle sarf ederek yaptı
Onu, Gâzî Sultan Ahmed Han
O padişahın kaderi her zaman yaşasın
Âlemi himmetiyle canlandırdı
İlerlemek için gerekli olanları görür
O dünyaya egemen olan hazretlerinin
vakti geldi
Hayıra yönelerek baş veziri
Her ne yapsa hikmet kaynağıdır
Bu yüce ismi olan huyu ile övülen
Padişahın lütfu sayesinde
Huzur içinde olsun tüm alem
Kalbi temizlik dolu sultanı
Öyle içine doğan böyle bir hayırla
Yaptı bu can bahş eden çeşmeyi
Karşılık beklemeksizin bol bol bağışlaya-
rak
Doğrudan suyunu buldu Galata
Aslında gönülleri susamıştı bir çok evin
Susuz çöle akana söyledi tarihini
Cömert eser gök yüzü kadar eli açık ola-
nındır
1714
1754 yılının sonlarında yaptırılan kü-
tüphanenin tamamlanmasına söylenen
Arapça tarih, şâirlerden Seyit Ahmed
Hâkim Efendi'nindir:
Hâkim kad-ü abdh' el-târih setren fil
kütübâ
Dâr-ül ketb kad binî el-sultân Mahmûd
el-nidâ
Bu saray 1819 yılında mekânı cennet
olsun Âdil Sultan Mahmud Han hazret-
lerinin saltanatları zamanında yenilene-
rek tamir olunduğu gibi Abdülaziz Han
zamanında da yenilenerek tamir olun-
muş ve dış kapısı üzerine ta'lik hatla
aşağıdaki tarih yazılmıştır:
Açıldıkca bu bâlâ kışla-i adliyenin bâb'ı
Eder alkış asâkir-i hazret-i Abdülaziz Hân
Bu yolda nev-be-nev âsâr-ı kâmil şahid
olmaz mı
Terakkî-i şekvâ-ü şevket Abdülaziz Hân'a
Anlamı:
Bu yüce adliye binasının kapısı açıldıkça
Abdülaziz Han hazretlerinin askeri alkış
tutar

Bu yolda yep yeni eserlerin yapımına şa-
hit olunmaz mı
Gelişmeden şikayet edenler, azametli Ab-
dülaziz Han'a

Ağa Camii

Bu câmi 1594 tarihinde ölen Hüse-
yin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Bu kişi
Galata Saray ağasıdır. Şeyhülharem rüt-
besini almış ve orada ölmüştür. Bu câmi
iki kez mekânı cennet olsun Âdil Sultan
Mahmud Han hazretleri tarafından ye-
nilenerek tamir olunmuştur. Câminin iç
kapısı üzerinde yazılı olan tarih aşağı-
dadır:

Çün temâm oldu didim cerâet edüb
târihin

Câmi-ül eşref-ü me'vî abid-ül ıslâh

Anlamı:

Çünkü tamamlandı, cesaret edip tarihini
söyledim

Bahş edilen şerefli cami kulların sığındığı
son yerdir

Caddeye bakan dış kapısı üzerinde
yazılı olan tarih şudur:

Şâh-ü şâhân-ü zamân hazret-i Sultan
Mahmud

Taht-ü devletde müebbed ola durdukca
cehân

Ol etmiş idi bu câmi'i ol şah tecdid
Bî-kaza olub ertâfında sonra sûzân
Yine inşâsını emr eyledi ol zillî âlî
Şapdı Cennet gibi bu ma'bed-i vâlâyı he-
man

Söyledim ben de mücevherle Refet-â târih
Yapılıb oldu Ağa câmi-i mânend-ü Cennet
1255

Anlamı:

Devrin şâhı ve padişahı Sultan Mahmud
hazretleri

Cihan durdukça devlette tahtı ebedi olsun
O padişah bu camiye evvelce yenilemişti
Çevresinde kaza olup sonra yanmıştı
Gene inşâsını emretti o Allah'ın gölgesi
Bu yüce mabedi Cennet gibi yaptı hemen
Ey Râfet söyledim ben de noktalı harfler-
le tarihini

Ağa Camii yapılıp Cennet gibi oldu
1839

Gelecek Sayıda: Taksim